ECORYS

Curconsult
economic advisors & management consultants

Koopkrachtonderzoek Caribisch Nederland

Onderzoek naar koopkrachteffecten en sociaal economische omstandigheden op Caribisch Nederland

Opdrachtgevers: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Ministerie van Financiën

Rotterdam / Willemstad, 23 mei 2012

Koopkrachtonderzoek

Onderzoek naar koopkrachteffecten en sociaal economische omstandigheden op Caribisch Nederland

Eindrapport

Opdrachtgevers: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Ministerie van Financiën

Bjørn Volkerink
Rob van den Bergh
Nicolai van Gorp
Lars Meindert
Francis Vierbergen
Maarten van der Wagt
Huib Poot

Rotterdam / Willemstad, 23 mei 2012

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het Ministerie van Financiën. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van dit onderzoek berust bij de auteurs. De inhoud vormt niet per definitie een weergave van het standpunt van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Minister van Financiën.

ECORYS

Curconsult
economic advisors & management consultants

Over Ecorys en Curconsult

Ecorys – Met ons werk willen we een zinvolle bijdrage leveren aan maatschappelijke thema's. Wij bieden wereldwijd onderzoek, advies en projectmanagement en zijn gespecialiseerd in economische, maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkeling. We richten ons met name op complexe markt-, beleids- en managementvraag-stukken en bieden opdrachtgevers in de publieke, private en not-for-profit sectoren een uniek perspectief en hoogwaardige oplossingen. We zijn trots op onze 80-jarige bedrijfsgeschiedenis. Onze belangrijkste werkgebieden zijn: economie en concurrentiekracht; regio's, steden en vastgoed; energie en water; transport en mobiliteit; sociaal beleid, bestuur, onderwijs, en gezondheidszorg. Wij hechten grote waarde aan onze onafhankelijkheid, integriteit en samenwerkingspartners. Ecorys-medewerkers zijn betrokken experts met ruime ervaring in de academische wereld en adviespraktijk, die hun kennis en best practices binnen het bedrijf en met internationale samenwerkingspartners delen.

Ecorys Nederland voert een actief MVO-beleid en heeft een ISO14001-certificaat, de internationaal erkende kwaliteitsstandaard voor milieumanagementsystemen. Wij hebben onze doelen op het gebied van duurzame bedrijfsvoering vertaald in ons bedrijfsbeleid en in praktische maatregelen, zoals het printen van onze documenten op FSC-gecertificeerd papier en het compenseren van onze CO2-voetafdruk.

ECORYS Nederland BV
Watermanweg 44
3067 GG Rotterdam, Nederland

T 010 453 88 00
F 010 453 07 68
E netherlands@ecorys.com
K.v.K. nr. 24316726

W www.ecorys.nl

Curconsult – Curconsult is in 1989 opgericht op Curaçao als onafhankelijk bureau voor economisch advies en management consultancy. Onze drijfveer is vooral 'het bijdragen en stimuleren van een duurzame economische ontwikkeling op de eilanden van de Dutch Caribbean'. We voeren onze missie uit door onder meer:

- begeleiden van projecten en processen die een bijdrage leveren aan de sociaal-economische ontwikkeling van de eilanden;
- evalueren en analyseren van onderdelen, sectoren, facetten van de economie;
- faciliteren en begeleiden van bedrijven en overheden om te komen tot een duurzame economische ontwikkeling;
- kennis op te bouwen van de eilanden van de Antillen, deze gebruiken wij in onze adviezen om vervolgens over te dragen.

Curconsult is actief in de publieke en private sector, met name op de eilanden van de voormalige Nederlandse Antillen. Binnen de publieke sector richt Curconsult zich ondermeer op economie, openbare financiën, arbeidsmarkt onderwijs, sociale zorg en gezondheidszorg. Binnen de private sector richten de activiteiten zich vooral op bedrijfsdoorlichtingen (operational audits), marktonderzoek en -advies, organisatieadvies, reorganisaties en businessplannen. Na meer dan 300 studies en onderzoeken, naast bedrijfsadvisering en interim-taken op Aruba, Bonaire, Curaçao, Sint Maarten, Sint Eustatius en Saba, heeft Curconsult een zeer sterke kennis en ruime ervaring in de regio.

Curconsult
Rif Fort, Unit 612
Willemstad, Curaçao

T +59 99 461 2410
E info@curconsult.nl

W www.curconsult.nl

Inhoudsopgave

Management samenvatting 7
Achtergrond en doelstelling van het onderzoek 7
Deel I: de ontwikkeling van de koopkracht op Caribisch Nederland 7
1. De ontwikkeling van de prijzen – hoge inflatie is vaak goed te verklaren 7
2. De ontwikkeling van de bruto inkomens – sterke stijging uitkeringen en minimumloon, andere inkomens minder sterk gestegen 8
3. De ontwikkeling van de netto inkomens – het fiscale stelsel verhoogt het netto inkomen 9
4. De ontwikkeling van het besteedbaar inkomen – stijging voor vrijwel alle groepen 10
5. De ontwikkeling van de koopkracht – druk op koopkracht van bepaalde groepen, gestegen koopkracht voor andere groepen 10
Deel II: overige onderwerpen 10
6. Kredietverlening/leningen – bestaande regels niet altijd toegepast 10
7. Marktwerking in de horeca – geen belemmeringen voor goed werkende markt 11
8. De handel met Caribisch Nederland – vrijwel alle goederen van buiten de Antillen 11

Executive Summary 13
Background and goal of the study 13
Part I: the development of purchasing power on the Dutch Caribbean 13
1. The development of prices – high inflation can be explained 13
2. The development of gross incomes – strong increase in benefit payment and minimum wage, modest increases in other incomes 14
3. The development of net incomes – the new tax system increases net incomes 15
4. The development of disposable incomes – increases for most groups 15
5. The development of purchasing power – some groups face pressure; other groups see increased purchasing power 16
Part II: Other topics 16
6. Credits and loans – present rules are not uniformly applied 16
7. Functioning of markets in the hotel and catering industry – market functioning is not hampered 17
8. Trade with the Dutch Caribbean – almost all goods are sourced from outside the Dutch Antilles 17

1 Inleiding 19
1.1 Aanleiding voor het onderzoek 19
1.2 Doelstelling en onderzoekvragen 19
1.3 Methode 20
1.4 Leeswijzer 21

2 Belangrijkste beleidswijzigingen en ontwikkelingen in 2010 en 2011 23
2.1 Inleiding 23
2.2 Verschuiving in beleidsverantwoordelijkheid tussen Europees en Caribisch NL 23
2.2.1 Zorg 23
2.2.2 Onderwijs 24
2.2.3 Administratie door belastingdienst en douane en naleving door belastingplichtigen 24
2.3 Nieuw fiscaal stelsel 24

2.3.1 Directe belastingen 24
2.3.2 Premies 25
2.3.3 Indirecte belastingen en douane 27
2.3.4 Lokale heffingen 27
2.4 Uitkeringen 28
2.5 Invoering dollar 28
2.6 Praktische veranderingen 29
2.6.1 Verscherpte inning door ‘utilities’ op Bonaire 29
2.6.2 Dubbele heffingen bij importen en doorvoer vanuit Curaçao en Sint Maarten 29
2.6.3 Onjuiste toepassing van het belastingstelsel (m.n. ABB) door ondernemers 30

3 Prijsontwikkelingen 33
3.1 Inleiding 33
3.1.1 Meetsystematiek CBS Nederland en verschillen met v/h CBS Antillen 33
3.1.2 Het gehanteerde CPI-schema in meer detail 35
3.1.3 Relatie tot cijfers van het CBS 36
3.1.4 Perceptie van prijswijzigingen bij huishoudens 36
3.2 Prijsontwikkelingen Bonaire 37
3.2.1 Inleiding 37
3.2.2 Belangrijkste verklarende factoren 38
3.2.3 Voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken 40
3.2.4 Alcoholhoudende dranken en tabak 43
3.2.5 Kleding en schoeisel 44
3.2.6 Stoffering en huishoudelijke apparaten 46
3.2.7 Horeca 47
3.2.8 Vervoer 49
3.3 Prijsontwikkelingen Saba en Sint Eustatius 50
3.3.1 Inleiding 50
3.3.2 Belangrijkste verklarende factoren 52
3.3.3 Voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken 55
3.3.4 Alcoholhoudende drank en tabak 56
3.3.5 Vervoer 57
3.3.6 Horeca 61
3.3.7 Huisvesting, water en energie 64

4 Koopkrachtontwikkelingen 69
4.1 Inleiding 69
4.2 Inkomens en inkomensontwikkelingen op Caribisch Nederland (bruto lonen) 69
4.2.1 Caribisch Nederland: uitkeringen en pensioenen 69
4.2.2 Caribisch Nederland: ontwikkeling minimumloon 70
4.2.3 Bonaire: inkomens en inkomensontwikkeling 70
4.2.4 Saba en Sint Eustatius: inkomens en inkomensontwikkeling 74
4.3 Effecten belasting- en premiestelsel op inkomens (nettolonen) 81
4.4 Synthese: de ontwikkeling van de koopkracht 83

5 Overige bevindingen 87
5.1 Inleiding 87

5.2 Kredietverlening 87
5.2.1 Introductie en achtergrond 87
5.2.2 Marktstructuur bancaire sector in Caribisch Nederland 89
5.2.3 Marktgedrag: functioneren van financiële markten op Caribisch Nederland 91
5.2.4 Marktgedrag particulieren 93
5.2.5 Voorbeelden uit de praktijk 93
5.3 Handelsstromen 95

Bijlage 1: Onderzoeksbronnen 97
Geraadpleegde bronnen 99

Bijlage 2: Horeca 101
Samenvatting en conclusies 101
Enkele algemene opmerkingen over de sector 102
Saba en Sint Eustatius 103
Aanbodzijde – structuur van de markt en toetredingsbelemmeringen 103
Vraagzijde – beschrijving vraagzijde en overstapbelemmeringen 107
Markten – beprijzing en transparantie 107
Werking van de markt – duiding Ecorys 108
Bonaire 109
Aanbodzijde – structuur van de markt en toetredingsbelemmeringen 109
Vraagzijde – beschrijving vraagzijde en overstapbelemmeringen 110
Markten – beprijzing en transparantie 110
Werking van de markt – duiding Ecorys 111

Bijlage 3: Macrobelastingdruk 113
Inleiding 113
Algemene aannames en onzekerheden 113
Gerealiseerde opbrengsten in 2011 114
Kanttekeningen 114
Opbrengsten in 2010 114
Kanttekeningen 115
Tussenconclusie 115
Nadere verdieping 116

Bijlage 4: Koopkrachtcasussen 119
Inleiding en achtergrond 119
Vragen aan de gezinshuishoudens 119
Onderzoeksopzet 119
Onderzoeksresultaten 120
Algemeen 120
Bonaire 121
Saba 125
Sint Eustatius 127
Waarneming onderzoekers en additionele opmerkingen van geïnterviewden 129
Waarnemingen van de interviewers 129
Overige opmerkingen geïnterviewden 130

Samenvatting / conclusies 131
Prijsontwikkeling 131
Inkomens- en koopkrachtontwikkeling 131

Bijlage 4a: Interviewformulier case studies 133

Bijlage 4b: Samenvatting antwoorden interviews 139

Management samenvatting

Achtergrond en doelstelling van het onderzoek

Bonaire, Saba en Sint Eustatius zijn sinds 10 oktober 2010 onderdeel van Nederland geworden en vormen nu samen Caribisch Nederland. Bij de overgang is er voor de eilanden veel veranderd, zoals bijvoorbeeld een ander belasting- en premiestelsel, een nieuwe zorgverzekering en de invoering van de dollar. In 2011 heeft Caribisch Nederland te maken gehad met een sterke stijging van de prijzen. Het gevoel bestaat dat de koopkracht is gedaald door de veranderingen. Ecorys (NL) en Curconsult (CUR) hebben in opdracht van de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Financiën onderzoek gedaan naar de koopkracht op Caribisch Nederland.

Het doel van dit onderzoek is om duidelijk te krijgen welke oorzaken er zijn voor de prijsstijgingen en de (ervaren) daling van de koopkracht. Dit geeft dan later de mogelijkheid om dit op te lossen. In dit onderzoek is gekeken naar de volgende onderdelen:

- **Deel I: De ontwikkeling van de koopkracht op Caribisch Nederland:**
  1. De ontwikkeling en verklaring van de prijzen
  2. De ontwikkeling van de bruto inkomens
  3. De ontwikkeling van de netto inkomens – gevolgen van nieuw fiscale stelsel
  4. De ontwikkeling van het besteedbaar inkomen
  5. De ontwikkeling van de koopkracht
- **Deel II: Overige aspecten:**
  6. Het verlenen van kredieten/leningen
  7. Marktwerking in de horeca
  8. De handel met Caribisch Nederland

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Naast het bekijken van verschillende rapportages en onderzoeken is er ook een bezoek gebracht aan de eilanden van Caribisch Nederland. Bij dit bezoek is gesproken met ondernemers, bestuurders en andere betrokkenen. Verder is er ook een enquête uitgevoerd onder 83 huishoudens op de eilanden, waarbij gevraagd is naar de (ervaren) gevolgen van de veranderingen en de (ervaren) ontwikkeling van de prijzen, inkomens en de koopkracht.

Deel I: de ontwikkeling van de koopkracht op Caribisch Nederland

1. De ontwikkeling van de prijzen – hoge inflatie is vaak goed te verklaren

Bonaire: Voor veel producten en diensten is Bonaire afhankelijk van (aanvoer via) Curaçao. In 2011 zijn de prijzen op Bonaire echter met circa 6,5% gestegen, terwijl dit op Curaçao circa 3% was (en op Aruba 7,2%).[1] De algemene prijsontwikkeling is weergegeven in de figuur hierna. De belangrijkste verklaringen voor het de sterke prijsontwikkeling zijn de stijging van de brandstofkosten (extra transportkosten) en de stijging van andere wereldprijzen zoals voedsel en grondstoffen. Dit zijn factoren die deels ook van belang zijn voor de inflatie op Curaçao. Specifiek voor Bonaire zijn verder relevant: de hogere accijnzen (op tabakswaren en alcoholische dranken), de niet altijd goed toegepaste ABB-wijziging en de hogere naleving. De stelselwijzigingen hebben

[1] Deze cijfers zijn hoger dan die gerapporteerd door CBS Nederland. Om een vergelijking te kunnen maken tussen de eilanden is een bewerking uitgevoerd van de data van de verschillende statistische bureaus.

geen grote rol gespeeld. Voor sommige categorieën zijn de prijsstijgingen niet volledig te verklaren.[2]

Prijsontwikkeling Bonaire, Aruba, Curaçao (2010-2011)

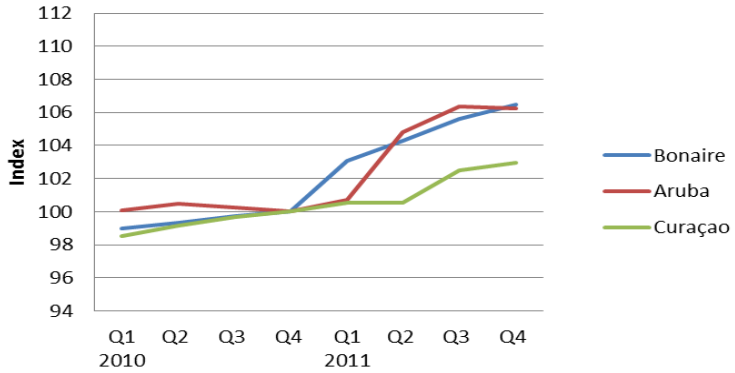

Saba en Sint Eustatius: Deze eilanden zijn voor de aanvoer en inkoop van goederen vrijwel volledig afhankelijk van Sint Maarten. In 2011 zijn de prijzen op Saba en Sint Eustatius gestegen met respectievelijk 7,4% en 10,9%.Op Sint Maarten was de prijsstijging in 2011 circa 5,8%.[3] De prijsontwikkeling is weergegeven in de figuur hierna.

De belangrijkste oorzaken van de sterke prijsstijgingen zijn de wereldwijde stijging van energiekosten (en hierdoor ook de hogere kosten voor elektriciteit en hogere transportkosten voor vervoer naar de eilanden), een stijging van de vervoerskosten (hogere accijns op benzine en een stijging van het tarief van Winair) en het ontstaan van een 'dubbele' heffing van de BBO op Sint Maarten en de ABB op Saba en Sint Eustatius. De dollarisatie heeft een beperkte rol gespeeld. De verschillen tussen de prijsontwikkeling op Saba en Sint Eustatius kunnen verklaard worden door (i) de aanpassing van de tarieven van Winair, (ii) verschillen tussen de eilanden in de CBS-weging van de prijzen en (iii) verschillen in handelsstromen.

Prijsontwikkeling Saba, Sint Eustatius, Sint Maarten (2010-2011)

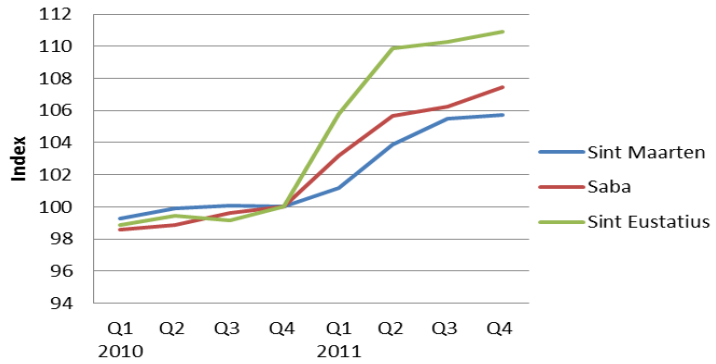

2. De ontwikkeling van de bruto inkomens – sterke stijging uitkeringen en minimumloon, andere inkomens minder sterk gestegen

Een groot deel van de bruto inkomens op Caribisch Nederland is in 2011 gestegen. Inkomens bij de (semi-)overheid en grote(re) bedrijven volgen in het algemeen de inflatie van het jaar ervoor. In economisch belangrijke sectoren zoals de bouw, horeca en detailhandel heeft in de meeste gevallen geen of zeer beperkte indexatie plaatsgevonden. Uitkeringen (AOV, AWW, onderstand) en

[2] Namelijk: 'alcoholhoudende drank en tabak', 'kleding en schoeisel' en ' stoffering en huishoudelijke apparatuur'.

[3] Zie ook voetnoot 1.

het wettelijk minimumloon zijn in 2011 sterk gestegen. Aanvullende pensioenen zijn in beperkte mate geïndexeerd. Hierdoor is in 2011 het bruto inkomen van gepensioneerden met een aanvullend pensioen verhoudingsgewijs minder sterk gestegen dan dat van gepensioneerden met alleen AOV. Op Saba en Sint Eustatius heeft de stijging van het minimumloon niet veel effect gehad omdat vaak meer dan het minimumloon wordt verdiend. Op Bonaire was de stijging van het minimumloon kleiner dan op Saba en Sint Eustatius.

3. De ontwikkeling van de netto inkomens – het fiscale stelsel verhoogt het netto inkomen

De verandering in het fiscale stelsel heeft ervoor gezorgd dat vrijwel iedereen er netto, bij een gegeven bruto loon, op vooruit is gegaan.[4] Dit geldt uiteraard niet voor personen die geen (loon- of inkomsten-) belasting betaalden (en betalen), waaronder veel parttimers. Voor deze groep zijn de bruto en netto ontwikkeling gelijk aan elkaar. Daarnaast betalen pensioengerechtigden sinds de stelselwijziging soms meer aan belasting en premies zodra ze boven de belasting- en premievrije som uitkomen. Of en hoeveel extra wordt afgedragen is afhankelijk van de hoogte van het (pensioen)inkomen.

De onderstaande figuur geeft schematisch weer welke effecten het nieuwe belasting- en premiestelsel op het netto inkomen heeft gehad, gegeven een bepaald niveau van het bruto inkomen (lijn 'verschil 2011_2010'). Voor lage inkomens is de gepresenteerde stijging van de koopkracht een overschatting omdat zij in principe door de werkgever werden gecompenseerd voor de premieafdrachten rondom ziektekosten (ongeveer 7% van het inkomen). De lijn 'verschil 2012_2010' geeft het effect weer van het fiscale pakket rondom inkomens van oktober 2011.

Effecten op netto lonen van het nieuwe fiscale en premiestelsel (bedragen in duizenden dollars per jaar)

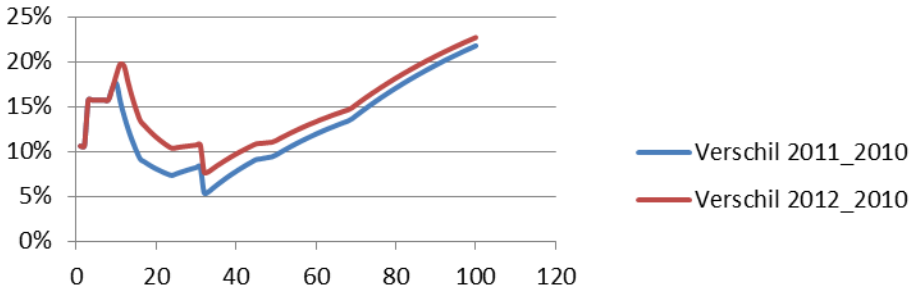

Bron: Analyse Ecorys op basis van wet- en regelgeving.

In 2011 is (ten opzichte van 2010) de macrobelasting- en premiedruk[5] gestegen. Dit komt voor een belangrijk deel door hogere premieopbrengsten rond de zorgverzekering. Hoeveel er per saldo meer wordt opgebracht is niet duidelijk omdat goed zicht op historische belasting- en premieopbrengsten (onder de Nederlandse Antillen, waaronder ook private premiebetalingen) ontbreekt. Voor een ander deel komt het door betere naleving van het belastingstelsel (bijvoorbeeld via de directe heffing van ABB aan de haven). In oktober 2011 is al een aantal aanpassingen gedaan als compensatie voor de hogere belastingdruk. Echter, in 2011 zijn ook achterstallige belastingen geïnd. De totale betaling in 2011 is daarmee fors hoger dan in 2010. Dit is een tijdelijk effect. Ook zal de compensatie die in 2011 is doorgevoerd voor een deel pas in 2012 effect hebben en dan resulteren in een lagere druk.

---

[4] Indien het oude Nederlands Antilliaanse belastingstelsel in 2011 zou zijn gehandhaafd, zou het netto inkomen van iedereen, afgezien van wijzigingen in het bruto inkomen, gelijk zijn gebleven.

[5] Dit zijn alle opbrengsten van belastingen, premies volks- en werknemersverzekeringen en lokale heffingen, gedeeld door het nationaal inkomen.

4. De ontwikkeling van het besteedbaar inkomen – stijging voor vrijwel alle groepen

Werknemers en ondernemers

Voor werknemers in loondienst geldt dat er in 2011 vaak is gecorrigeerd voor prijsstijgingen in 2010. Bruto inkomens zijn daardoor gestegen. Grotere werkgevers en de (semi-) overheid doen dit vaker dan kleinere werkgevers. Daarnaast is het netto effect van het nieuwe belastingstelsel positief. Veel parttimers verdienen echter een inkomen dat rond of onder het niveau van het minimumloon ligt waardoor ze geen belasting betalen (en betaalden).
Ten aanzien van ondernemers geldt dat met name kleinere ondernemers hun bruto en netto inkomen onder druk hebben zien komen in 2011. Dit komt enerzijds door de relatief lage inkomens van kleinere ondernemers en anderzijds door vraaguitval als gevolg van de hogere prijzen. Grotere ondernemers (binnen de ib) hebben deze problemen minder sterk. Op Saba en Sint Eustatius komen niet veel grotere ondernemers voor.

Minimumloon en uitkeringen

Voor personen met een minimumloon is het bruto en daarmee het netto inkomen gestegen. Er zijn echter niet heel veel personen die het minimumloon verdienden. Voor ontvangers van alleen AOV geldt ook dat de bruto en daarmee de netto inkomens zijn gestegen. Naarmate het aanvullend inkomen (pensioen of ander inkomen) hoger is, is de percentuele stijging van het inkomen lager. Voor ontvangers van AWW en onderstand geldt een vergelijkbare observatie. Vaak is er sprake van extra inkomsten die bruto niet of maar zeer beperkt zijn gestegen. Door het lage inkomen werd er vaak al geen belasting afgedragen.

5. De ontwikkeling van de koopkracht – druk op koopkracht van bepaalde groepen, gestegen koopkracht voor andere groepen

Voor veel groepen is de toename van het besteedbaar inkomen meer dan voldoende om de gestegen prijzen op te vangen. Dit geldt voor bepaalde groepen sterker dan voor andere groepen. Voor de groepen die geen of weinig belasting betalen (en voor 2011 betaalden) en maar een beperkte stijging van het bruto inkomen hebben gehad staat de koopkracht onder druk door de gestegen prijzen; de stijging van de prijzen komt in de buurt van de stijging van het besteedbaar inkomen. In sommige gevallen is de prijsstijging hoger dan de stijging van het besteedbaar inkomen. De groepen waarbij er een reëel risico is dat de koopkracht is gedaald zijn de groep met een inkomen rond het minimumloon (voornamelijk op Bonaire) en parttimers, AOV'ers met een klein pensioen, werknemers in loondienst– niet werkzaam bij de overheid of bij grotere bedrijven en ondernemers met een laag inkomen (waaronder veel ondernemers op Saba en Sint Eustatius). Het risico op daling van de koopkracht is het hoogst voor parttimers en voor ondernemers met een laag inkomen. In 2012 wordt een belangrijk deel van deze groepen gecompenseerd omdat de uitkeringen en het minimumloon jaarlijks worden aangepast aan de inflatie (per eiland) van het voorgaande jaar. Verschillende werkgevers indexeren daarnaast de lonen.
De betere naleving door de belastingdienst en douane, inclusief de eenmalige inning van achterstallige belastingen over voorgaande jaren, beïnvloedt de (deels gepercipieerde) koopkrachtontwikkeling in 2011.

Deel II: overige onderwerpen

6. Kredietverlening/leningen – bestaande regels niet altijd toegepast

Het beleid van de banken voor het verstrekken van kredieten (leningen) is in grote lijnen gelijk aan elkaar: banken hanteren een 'kredietplafond' (maximale lening) van circa een derde van het netto inkomen (of 40% van de vaste lasten). Banken controleren ook onderling of er al leningen lopen. Volgens de banken is er ten opzichte van voorgaande jaren geen sprake van een toename van betalingsproblemen. Wat banken zeggen en doen loopt echter in de praktijk wel (sterk) uiteen. Wij

hebben voorbeelden gezien waarin veel meer dan een derde wordt afgedragen aan een of meerdere banken. In juli 2012 komt er nieuwe wetgeving voor het 'gedragstoezicht' door AFM en DNB. Dit zal excessen in de toekomst tegengaan.

7. Marktwerking in de horeca – geen belemmeringen voor goed werkende markt

Bonaire en (met name) Saba en Sint Eustatius kenden in 2011 een sterke stijging van de horecaprijzen. Er zijn echter geen problemen wat betreft het functioneren van de markt geconstateerd: de markt voor horecadiensten werkt op alle drie de eilanden naar behoren. Belangrijke factoren voor de prijsstijging zijn de prijs- en kostenstijgingen van voedsel, (alcoholhoudende) drank, transport, het minimumloon en elektriciteit. Verder spelen ook de afnemende vraag, de wisselende inkoopprijzen bij supermarkten en onzekerheid over het belastingstelsel een belangrijke rol.

8. De handel met Caribisch Nederland – vrijwel alle goederen van buiten de Antillen

De meeste producten voor **Bonaire** worden vervoerd via Curaçao (of Aruba).[6] De handelsstromen richting Curaçao komen uit Noord Amerika (48%), de EU (27%), Midden- en Zuid Amerika (12%) en de rest van de wereld (12%). Van alle handel tussen Curaçao en Bonaire gaat ongeveer 70-75% (stand per 2010) via de *freezone* op Curaçao. Voor vrijwel alle handel richting **Saba en Sint Eustatius** is Sint Maarten de tussenschakel. Voor de bovenwindse eilanden komen de meeste producten uit de VS (92%), gevolgd door de EU (3,4%) en de rest van de wereld (4,6%). Door meer direct in het land van oorsprong in te kopen, kan er op inkoopkosten worden bespaard.

[6] Tenzij anders aangegeven hebben de percentages betrekking op het gemiddelde in de periode 2000-2006.

Executive Summary

Background and goal of the study

Since October 10, 2010, Bonaire, Saba and Sint Eustatius have become integral parts (as public bodies) of the Netherlands. Together the islands form the Caribbean Netherlands (CN). Since the transition, much has changed on the islands. A new tax system[7] is in place; a new health insurance system has been introduced and the US dollar is the official currency. 2011 saw a surge in prices. Purchasing power is felt to have gone down as a result of these changes. Ecorys (NL) and Curconsult (CUR) have been commissioned by the ministries of Finance and the Interior and Kingdom Relations to study purchasing power on the Caribbean Netherlands.

The goal of the study is to find which factors have caused increases in prices and the (perceived) decrease in purchasing power. The analysis offers options for potential redress. The study looks at the following elements:

- **Part I: The development of purchasing power on the Caribbean Netherlands**
  1. The development and explanation of prices
  2. The development of gross incomes
  3. The development of net incomes – effects of the new tax system
  4. The development of disposable incomes
  5. The development of purchasing power
- **Part II: Other topics**
  6. Credits and loans
  7. Functioning of markets in the hotel and catering industry
  8. Trade with the Caribbean Netherlands

Various sources of information have been used in this study. Reports and studies have been analysed and the islands have been visited. Discussions were held with entrepreneurs, politicians and civil servants and other stakeholders. In addition, a survey has been held among 83 households on all three islands. Questions addressed (perceived) effects of the transition and (perceived) developments in prices, incomes and purchasing power.

Part I: the development of purchasing power on the Dutch Caribbean

1. The development of prices – high inflation can be explained

Bonaire is dependent on Curaçao for the supply of most goods and services. In 2011, prices on Bonaire increased by 6.5%. On Curaçao prices rose by around 3% (Aruba: 7.2%).[8] The figure below presents the development of prices by quarter. The main explanations for the strong increase in prices are the increase in the prices of fuels (additional costs for transport) and the increase in world prices of food and raw materials. These factors are also co-determinants of inflation on Curaçao. Factors that are specific to Bonaire are: higher excise duties (on tobacco products and alcoholic beverages), changes in the tax system (notably the ABB) that are not always correctly

[7] In this summary tax system should be read as the tax system in conjunction with the system of social and employee insurance, for which (compulsory) premiums are paid.

[8] These figures are higher than those reported by CBS Netherlands. To allow for a comparison between the islands, the figures of the various statistical offices have been transformed. The figures reported here are the result of that transformation.

applied, and higher compliance. The many factors that relate to the transition have not played an important role. For some categories of products, changes in prices cannot be fully explained.[9]

Development of prices on Bonaire, Aruba and Curaçao (2010-2011)

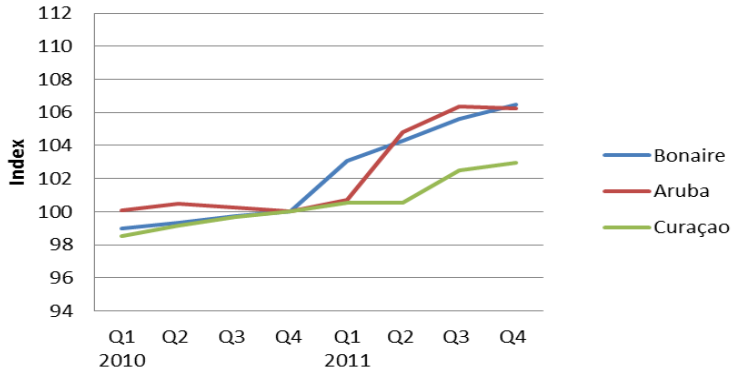

Saba and Sint Eustatius are almost fully dependent on Sint Maarten for the supply and import of goods. 2011 saw price increases on Saba and Sint Eustatius of 7.4% and 10.9%. Sint Maarten saw an increase in prices of around 5.8%.[10] The figure below presents the development of prices.

The main explanations for the strong increase in prices are the increase in the prices of fuels (this increases the costs of electricity and also increases costs for transport to and from the islands), the increase in world prices of food and raw materials, an increase in costs of transportation (a higher excise on petrol and price increases of Winair) and a 'double' levy by the combination of the BBO on Sint Maarten and the ABB on Saba and Sint Eustatius. The introduction of the dollar has only played a minor role. The differences between the inflation on Saba and Sint Eustatius can be explained by (i) differential price increases of Winair (ii) different weights of price categories and (iii) differences in trade flows.

Development of prices on Saba, Sint Eustatius and Sint Maarten (2010-2011)

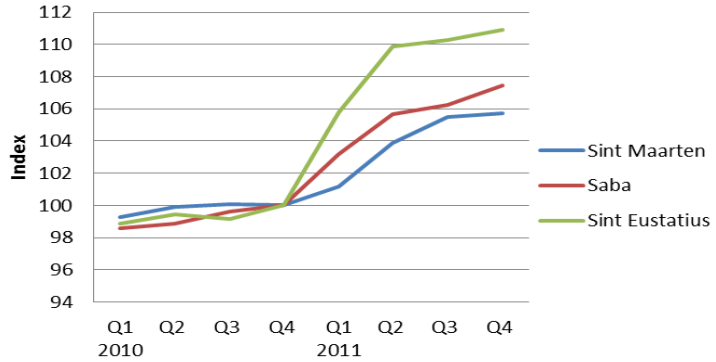

2. The development of gross incomes – strong increase in benefit payment and minimum wage, modest increases in other incomes

Most gross incomes on the Caribbean Netherlands have increased in 2011. Incomes paid in the (semi) public sector and by large(r) enterprise are typically adjusted for last year's inflation. Indexation has been limited or absent in important economic sectors such as construction, the hotel and catering industry and retail trade. Social benefits (AOV, AWW, onderstand)[11] and the statutory

[9] Namely 'Alcoholic beverages and tobacco,' 'clothing and footwear' and 'furnishings, household equipment and routine household maintenance'.

[10] See footnote 8.

[11] AOV: general retirement insurance; AWW: general widow and orphan insurance; onderstand: social relief.

minimum wage have strongly increased in 2011. Indexation of supplementary pensions has been limited or absent. The increase in gross income of retirees with supplementary pensions was less pronounced than that of retirees receiving only AOV. On Saba and Sint Eustatius, the increase in the minimum wage has had limited effects as often lower (wage) incomes are higher than the minimum wage. On Bonaire, the increase in the minimum wage was less sharp than on the other two islands.

3. The development of net incomes – the new tax system increases net incomes

The changes in the tax system have resulted, for a given gross income, in an increase in net income for almost all. [12] Obviously, this does not apply to those not (previously) paying (wage or income) tax, among which are many part time employees. For these people, the development of gross and net incomes is identical. Apart from this, since the transition, pensioners sometimes pay more tax as soon as their income increases beyond the personal allowance. Whether and how much more is paid depends on the amount of pension income.

The figure below shows, for a given gross wage, the effects of the new tax system on net income (line 'difference 2011_2010'). For people with lower incomes the figure overstates their increase in disposable income as these should have been compensated by their employer for health insurance payments (around 7% of income). The line 'difference 2012_2010' shows the effect of the income component of the fiscal package introduced in October 2011.

Effects on net income of the new tax system (numbers are in thousand dollars per annum)

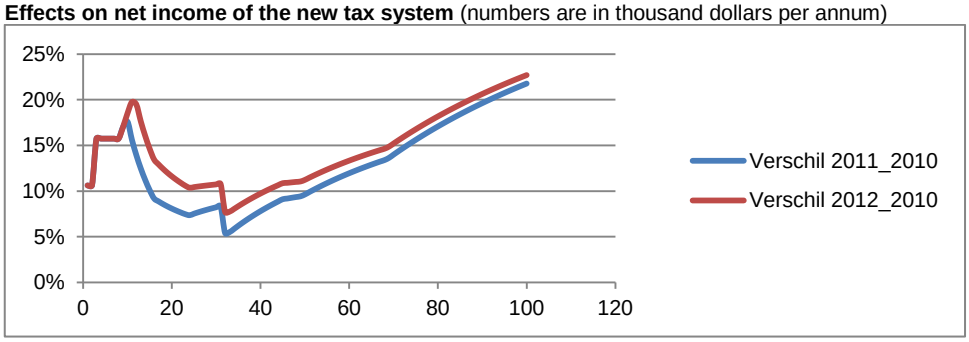

Source: Ecorys' analysis on the basis of tax laws and regulations.

2011 saw an increase in the macroeconomic tax ratio relative to 2010.[13] This is primarily the result of higher premium receipts for health insurance. The total additional revenue generated is not entirely clear, as past revenues (based on the Dutch Antilles tax and benefit system) are not fully known. Another reason for this higher ratio is better compliance (e.g. the direct collection of ABB at the harbour). In October 2011 a number of changes were made to tax legislation to compensate for the higher burden. In 2011 tax arrears were also collected. Total payments for taxes and social and employee insurance in 2011 were substantially higher than in 2010. This was, however, a temporary phenomenon. Moreover, part of the October 2011 compensation will only become effective in 2012, resulting in a lower burden.

4. The development of disposable incomes – increases for most groups

Employees and entrepreneurs

In 2011 employees have often been fully or partially compensated for price changes in 2010. Gross incomes have therefore increased. Larger employers and (semi) public sector employers more

[12] Had the Dutch Antilles tax system been upheld in 2011, net income, at given levels of gross income, would not have changed.

[13] These are all revenues of taxes, premium payments for social and employee insurance and local (tax) revenues, divided by national income.

commonly grant this compensation than smaller-scale employers. On top of that, the net effect of the new tax system is positive. A large number of part time employees often earn an income that is lower than the minimum wage. They therefore did and do not pay any taxes.
Smaller-scale entrepreneurs faced pressure on their gross and net income in 2011. On the one hand their incomes were relatively low already and on the other hand they faced a drop in demand as a result of higher prices. Large-scale entrepreneurs (within the income tax system) are less susceptible to this. There are not many large-scale entrepreneurs on Saba and Sint Eustatius.

Minimum wage and social benefits

The gross and net incomes of minimum wage earners have increased. However, not many people earn the minimum wage. Retirees with only AOV also have seen an increase in gross and net income. The percentage increase in net incomes is lower when the supplementary (pension) of retirees is higher. Beneficiaries of AWW and onderstand face a similar situation. Often they have supplementary income that in gross terms did not or only marginally increased. Due to the low levels of income, no taxes are paid.

5. The development of purchasing power – some groups face pressure; other groups see increased purchasing power

For many groups the increase in disposable income is more than sufficient to compensate for increased prices. For some groups this effect is stronger than for others. Purchasing power is under pressure for groups that did not pay taxes or paid only a small amount (both in 2011 and before) and have only seen at best a modest increase in gross income. The increase in prices is similar to the increase in disposable income. Particular groups that face a real risk of a decrease in purchasing power are those with an income around the minimum wage (particularly on Bonaire) and part time workers, retirees with a modest pension, employees of small-scale enterprises – not in the (semi) public sector, and small-scale entrepreneurs (which includes many entrepreneurs on Saba and Sint Eustatius). The risk of a decrease in purchasing power is particularly high for those entrepreneurs and for part time workers. In 2012 many of these groups will be compensated for higher prices in 2011 as social benefits and the minimum wage are adjusted annually for inflation (by island). Various employers also provide wage indexation.

In addition, better compliance by the tax administration and customs, including the one-time collections of tax arrears over a number of earlier years, effected the (partially perceived) development of purchasing power in 2011.

Part II: Other topics

6. Credits and loans – present rules are not uniformly applied

Credit policy by banks does not differ substantially between banks. There are similar credit limits applied by all banks; typically a maximum monthly burden of one third of net income (or 40% of fixed expenses) is applied. Banks typically check with other banks whether credit has already been granted. Banks indicate that relative to earlier years there is no increase in defaults or arrears. There is a difference between theory and practice. We have seen examples of people paying over one third of their income to one or several banks. In July 2012, new legislation will be active. This legislation seeks to introduce ‘conduct’ supervision by AFM and DNB. This new legislation will prevent excess credit being offered in the future.

7. Functioning of markets in the hotel and catering industry – market functioning is not hampered

Bonaire and (in particular) Saba and Sint Eustatius have seen a sharp increase in prices in the hotel and catering industry. No problems have been observed that hamper the functioning of markets. On all three islands, markets function properly. Important factors that can explain the increase in prices are increases in the cost of food, (alcoholic) beverages, transport, the minimum wage and electricity. On top of that decreasing demand, fluctuations in purchase prices of grocery stores and uncertainty on the structure of the tax system have played an important role.

8. Trade with the Dutch Caribbean – almost all goods are sourced from outside the Dutch Antilles

Most products destined for **Bonaire** are shipped from Curaçao (or Aruba).[14] Trade flows to Curaçao originate from North America (48%), the EU (27%), Middle and South America (12%) and the rest of the world (12%). Of all trade between Curaçao and Bonaire, around 70-75% (per 2010) flows through the Curaçao freezone. Nearly all trade destined for **Saba and Sint Eustatius** arrives via Sint Maarten. Trade flows to the Windward Islands originate in the US (92%), followed by the EU (3.4%) and the rest of the world (4.6%). By importing more directly from the countries of origin, costs of imports can be reduced.

[14] Unless otherwise noted, figures refer to averages for the period 2000-2006.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Per 10 oktober 2010 zijn Bonaire, Saba en Sint Eustatius als openbare lichamen – bijzondere gemeenten – onderdeel geworden van Nederland. In dit kader is er nieuwe wet- en regelgeving van kracht geworden op deze eilanden. Voor een deel is dit per 10 oktober 2010 gebeurd, voor een deel per 1 januari 2011 en voor een deel is dat na die data gebeurd, of zal dat in de nabije toekomst gebeuren. Belangrijke veranderingen zijn, ondermeer, een nieuw belastingstelsel, de invoering van de Amerikaanse dollar als munteenheid, een nieuw zorgstelsel en verschuiving van verantwoordelijkheden op diverse andere beleidsterreinen, waaronder, bijvoorbeeld, onderwijs.

Sinds 1 januari 2011 is er sprake van een tamelijk hoge inflatie op de verschillende eilanden en worden er geluiden opgevangen dat er sprake is van verlies van koopkracht op de eilanden. Dit onderzoek is er op gericht om zicht te krijgen op prijsstijgingen en factoren die de koopkracht beïnvloeden, ook in relatie tot de staatkundige herziening.

1.2 Doelstelling en onderzoekvragen

Gezien het voorgaande is het goed dat in detail, betrouwbaar en nauwkeurig in kaart wordt gebracht welke factoren van invloed zijn op de koopkrachtontwikkelingen sinds 10 oktober 2010. Daarbij gaat het, aldus de offerteaanvraag, om prijsopdrijvende maatregelen en koopkrachtuithollende factoren.

De concrete doelstelling van dit onderzoek is: "*zicht krijgen op de prijsopdrijvende c.q. koopkrachtuithollende factoren en om oplossingsrichtingen te kunnen overwegen die de koopkracht kunnen herstellen*".

De offerteaanvraag geeft verder aan dat het onderzoek zal bestaan uit een zestal onderdelen die in de onderstaande tabel zijn weergegeven.

Tabel 1.1 Overzicht onderzoeksvragen

Onderdelen	Onderzoeksvragen
1. Marktwerking horeca op Caribisch Nederland	• Wat is de mate van marktwerking binnen de sector ' horeca' (update / uitbreiding Ecorys marktwerkingsonderzoek 2011 voor deze sector)
2a. Prijsontwikkeling	Beschrijven: • Hoe ziet de prijsontwikkeling er uit voor CN, ook in relatie tot de regio (AUA, CUR, SMX)? - *Bijzondere aandacht: prijsontwikkeling sinds de statusverandering en de dollarisering* • Hoe moet de prijsontwikkeling beoordeeld worden afgezet tegen de inkomens (zie 2b)? Verklaren: • Welke factoren bepalen de ontwikkeling van de consumentenprijzen? • In welke mate heeft het nieuwe belastingstelsel bijgedragen aan de prijsontwikkeling? *NB: uitsplitsing tussen belastingen en de inning van premies voor volks- en werknemersverzekeringen* • In welke mate heeft de dollarisering bijgedragen aan de prijsontwikkeling?

Onderdelen	Onderzoeksvragen
2b. Inkomensontwikkeling	• Wat is het beeld van de inkomensontwikkeling van belastingplichtigen van de afgelopen jaren? - *Bijzondere aandacht: verschillen voor en na 10-10-10, inclusief introductie nieuwe belastingregime en sociale premies* • In welke mate heeft het nieuwe belastingregime bijgedragen aan de inkomensontwikkeling? *NB: uitsplitsing tussen (i) belastingen en de inning van premies voor volks- en werknemersverzekeringen en (ii) uitsplitsing tussen de inkomensontwikkeling van werkende en niet-werkende burgers* • Hoe hebben de lonen in verschillende sectoren zich ontwikkeld? • Wat is de inkomensverdeling (niveau minimumloon en daarboven)?
2c. Ontwikkeling nationaal inkomen *(ontwikkeling macro-belastingdruk)*	• Wat is het beeld van het 'nationaal product' van de eilanden en de ten opzichte hiervan staande belastingdruk? • Wat was het nationaal product en de ten opzichte hiervan staande belastingdruk voor 1-1-11[15]
2d. Kredietverstrekking	• Wat is het beleid dat banken in Caribisch Nederland voeren op het punt van kredietverstrekking? • Op welke wijze wegen de banken de terugbetalingscapaciteit van de cliënt mee? • Hoe moeten rentebetalingen van huishoudens en bedrijven worden beschouwd als het gaat om de ontwikkeling van het koopkracht/ besteedbaar inkomen? • Wat is het effect van dit beleid van banken op de financiële situatie en bestedingsmogelijkheden van de betrokken burgers?
2e. Handelsstromen	• Wat is de oorsprong van de handelsstromen naar Caribisch Nederland? • In welke mate zijn deze afkomstig van binnen het koninkrijk (CU en SMX) of (met of zonder overlading) van daarbuiten?

1.3 Methode

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van diverse bronnen. Allereerst is er gebruik gemaakt van beleidsdocumenten en communicatie tussen de ministeries en de Tweede Kamer. Aanvullende informatie is verkregen door veldonderzoek, met name interviews met zowel bestuurders als met ondernemers en andere betrokkenen bij de diverse beleidsterreinen. Aanvullend is een onderzoek onder huishoudens op de drie eilanden uitgevoerd. Het geeft voor een select aantal huishoudens op de eilanden weer wat de veranderingen als gevolg van de staatkundige aanpassingen voor gevolgen hebben op het gepercipieerde prijsniveau, de inkomens en de koopkracht op de eilanden. Dit onderdeel is niet als zelfstandig onderzoek bedoeld, maar als illustratie van de bevindingen die uit de andere delen van het onderzoek naar voren zijn gekomen. De informatie die de cases hebben opgeleverd is uiteindelijk onvoldoende om representatieve uitspraken te kunnen ontlenen aan de cases. De participatie op Sint Eustatius was hiervoor onvoldoende en de informatie die uit de cases op Saba naar voren is gekomen was onvoldoende volledig.

Kanttekeningen bij het onderzoek

Er dient een aantal kanttekeningen gemaakt te worden bij dit onderzoek, namelijk:

[15] De offerteaanvraag noemt hier 1-1-10; aangezien het belastingstelsel per 1-1-11 is ingevoerd nemen we die laatste datum als peilmoment bij beantwoording van de vraag.

- Ten eerste is van belang dat in dit onderzoek (opnieuw) duidelijk is geworden dat er een beperkte en/of gebrekkige aanwezigheid is van relevante (sociaal-) economische en fiscale data en andere beleidsrelevante informatie. Belangrijke economische ontwikkelingen (economische groei, sectorale ontwikkelingen, toerisme, etc.) zijn niet goed in te schatten. Hetzelfde geldt voor sociaaleconomische indicatoren zoals werkgelegenheid, inkomens (-verdeling) en bedrijvigheid. Dit speelt voor Bonaire minder sterk dan voor Saba en Sint Eustatius;
- Hieraan gerelateerd is het feit dat er door het wegvallen van het CBS Nederlandse Antillen rond 2010 belangrijke trendbreuken zijn ontstaan in de (waarneming van) data. Voor Caribisch Nederland heeft het CBS Nederland vanaf 2010 en methodologische aanpassingen gedaan. Deze trendbreuk uit zich bijvoorbeeld in de omvang van de bevolking;
- Rondom de transitie is er op beleidsmatig vlak in korte tijd heel veel gebeurd (invoering dollar, nieuw fiscaal stelsel, nieuw zorgstelsel, verschuiving van bevoegdheden, etc.), waardoor de effecten van de verschillende beleidswijzigingen lastig te ontrafelen is;
- Het uiteenvallen van de Nederlandse Antillen heeft er voor Caribisch Nederland toe geleid dat er een andere relatie is ontstaan met de belangrijkste handelspartners, namelijk Curaçao en Sint Maarten. De effecten van het ontstaan van nieuwe landsgrenzen uit zich het sterkst in de cumulatie van heffingen (importheffingen, BBO), een problematiek die nog altijd niet geheel is opgelost.

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 gaat in op de belangrijkste beleidswijzigingen die zijn opgetreden tussen 2010 en 2011. Hoofdstuk 3 gaat dieper in op de prijsontwikkelingen en meer specifiek op de factoren die prijsstijgingen kunnen verklaren. Hoofdstuk 4 richt zich op inkomensontwikkelingen, zowel bruto en netto, waarmee ontwikkelingen in koopkracht worden weergegeven. Hoofdstuk 5 beantwoordt enkele meer op zichzelf staande vragen, te weten de kredietverlening en handelsstromen. In de bijlagen wordt ingegaan op, respectievelijk, de verschillende bronnen voor dit onderzoek (Bijlage 1), marktwerking in de horeca (Bijlage 2), de ontwikkeling van de macrobelasting- en premiedruk (Bijlage 3) en de resultaten van het onderzoek onder huishoudens (Bijlagen 4, 4a en 4b).

De belangrijkste conclusies zijn opgenomen in de samenvatting.

2 Belangrijkste beleidswijzigingen en ontwikkelingen in 2010 en 2011

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft in vogelvlucht de belangrijkste wijzigingen in wet- en regelgeving die op Caribisch Nederland sinds 10 oktober 2010 en later (vaak per 1 januari 2011) hebben plaatsgevonden als gevolg van de statusverandering. Naast een verandering in het fiscale stelsel is per 1 januari 2011 de Amerikaanse dollar (hierna $) de officiële munteenheid van Caribisch Nederland geworden, is er een nieuw zorgstelsel ingevoerd en zijn taken verschoven van de eilanden naar rijksniveau, onder andere op het gebied van onderwijs. Tot slot gaan we in op een aantal gedragswijzigingen van bedrijven die effect hebben op prijzen en koopkracht. Hier besteden we ook kort aandacht aan het in de praktijk optreden van dubbele heffingen bij doorvoer vanuit Curaçao en Sint Maarten.

2.2 Verschuiving in beleidsverantwoordelijkheid tussen Europees en Caribisch NL

2.2.1 Zorg

- Per 1 januari 2011 is een nieuw zorgstelsel ingevoerd. Deze zorgverzekering BES is een vervanging van de bestaande ziektekostenregelingen. Hieronder volgt een schets van de oude en nieuwe situatie voor de dekking van de zorgkosten.

Oude situatie (2010)

Algemene Verzekering voor Bijzondere Ziektekosten (AVBZ)

- De AVBZ is een volksverzekering tegen langdurige zorg. De heffing bedraagt 1,5 procent van het inkomen. Uitzonderingen zijn ongehuwden met een inkomen tot $2.905 (NAf 5.200) en gehuwden met een inkomen tot $3.296 (NAf 5.900), zij betalen 1 procent. De werkgeversbijdrage bedraagt 0,5 procent. Gepensioneerden betalen zelf een heffing van 1,5 procent. Het maximum inkomen waarover moet worden afgedragen bedraagt $225.058 (NAf 402.854, grens 2009). Vanuit de eilandelijke overheden wordt er $42 (NAf 75) per inwoner bijgedragen.

Werknemersverzekeringen zorg

- Werknemers in de marktsector zijn via de Ziekteverzekering (ZV, via SVB) en Ongevallenverzekering (OV) verzekerd voor onder andere ziektekosten. Deze zijn uitgebreider beschreven in paragraaf 2.3.2. Boven de premiegrens moest men particulier verzekerd zijn.

Overige verzekeringen voor zorg

- Voor min- en onvermogenden die niet onder de SVB-verzekering vallen is er een pro pauper (PP) verzekering. Hieronder vallen ook de gepensioneerde SVB-verzekerden. De premies worden door de eilanden betaald.
- Voor niet SVB- of PP-verzekerden (hogere inkomens, zelfstandigen) geldt dat ze particulier verzekerd moesten zijn. In de praktijk waren ook veel mensen niet verzekerd of via het bedrijf verzekerd.

Regelingen voor Eilandambtenaren, landsambtenaren en post-actieve ambtenaren

- Alle eilanden hebben een redelijk uniforme regeling waarbij de inkomensafhankelijke werknemerspremie varieert van 0 tot 1,25 procent

Nieuwe situatie (2011)

- De werknemerspremie wordt geïntegreerd in het integrale loontarief van 30,4 procent en de zorgcomponent binnen dit tarief bedraagt 0,5 procent. Hierbij geldt een belasting- en premievrije som van $9.750 (NAf 17.452). De werkgeverspremie bedraagt 16,1 procent van de gehele loonsom. De maximale premiegrondslag voor werknemers bedraagt $26.396. Naast werknemers zijn ook andere groepen verplicht verzekerd, ook als er geen premie wordt afgedragen (zoals AWW, onderstand, ib-ondernemers), Voor werknemers in de publieke sector geldt een aparte verzekering voor ziektekosten via de werkgever.

- De zorgvoorzieningen zijn in beperkte mate aangepast. Een beperkt aantal (zelfzorg-) middelen wordt niet meer vergoed. Hier staat tegenover dat de inwoners van Caribisch Nederland tegenwoordig verplicht verzekerd zijn. Een flinke groep was in het verleden niet verzekerd. Deze groep is dus op vooruitgegaan. Ten opzichte van de oude zorgverzekering voor ambtenaren is het pakket minder uitgebreid.

2.2.2 Onderwijs

- In tegenstelling tot voor 2011 wordt het onderwijs nu direct gefinancierd en beschikbaar gesteld door het Rijk. Dit heeft geen directe gevolgen voor het aanbod of voor prijzen. Net als in Europees Nederland zijn schoolboeken ‘gratis’ geworden (betaling vanuit een lumpsum, voor mbo leerlingen op Bonaire geldt nog wel een eigen betaling). De eigen bijdrage aan de school is vrijwillig. Niet elke school lijkt zich hier aan te houden.

2.2.3 Administratie door belastingdienst en douane en naleving door belastingplichtigen

- De uitvoering van fiscale wetgeving door belastingdienst en douane is effectiever geworden. Dit is voor een deel het gevolg van de fiscale stelselwijzigingen. Zo wordt de ABB nu voor een belangrijk deel bij import geheven (haven of luchthaven). Verder treden de Belastingdienst en de Douane sneller op bij het innen en eventueel naheffen van de belastingen.

- De naleving door belastingplichtigen is ook toegenomen. Dit zal voor een deel zijn gebeurd op basis van de verwachting dat de inning effectiever zou worden.

2.3 Nieuw fiscaal stelsel

2.3.1 Directe belastingen

Oude situatie (2010)

- De Inkomsten- en loonbelasting (ib/lb) heeft in de oude situatie een progressief karakter met zes schijven. Het tarief op inkomen uit aanmerkelijk belang bedraagt 15 procent. Het tarief vennootschapsbelasting bedroeg 30 procent (exclusief eilandelijke opcenten) of lagere speciale tarieven voor Economische zones, tax holidays en offshore regelingen. Er werd geen dividendbelasting geheven.

Nieuwe situatie (2011)[16]

- De Inkomsten- en Loonbelasting heeft niet langer een sterk progressief karakter, maar bestaat nu in de vorm van een vlaktaks van 30,4 procent tot het belastbaar inkomen van $250.000 en daarboven een tarief van 35,4 procent. Binnen deze tarieven zitten behalve de loon- en inkomstenbelasting ook de kosten voor zorg en de volks- en werknemersverzekeringen.

- De algemene heffingskorting is vervangen door een belasting- en premievrije som van $9.750 na invoering van de Belastingwet BES. Belastingplichtigen met kinderen krijgen een toeslag op de belasting- en premievrije som. Deze kindertoeslag bedraagt $1.250 voor 1 kind en $2.500 voor 2 of meer kinderen. Ook ouderen hebben recht op een extra toeslag op de belasting- en premievrije som. Deze bedraagt $200.

- In de nieuwe situatie is de oude winstbelasting vervangen door de combinatie van tbelasting en vastgoedbelasting. De opbrengstbelasting belast, in het kort, uitgekeerde dividenden tegen een tarief van 5 procent. Binnen de vastgoedbelasting moet er elk jaar 1 procent van de waarde in het economisch verkeer betaald worden door eigenaren van onroerende zaken, inclusief tweede woningen (eigen woningen zijn vrijgesteld, evenals tweede woningen van bewoners met een waarde van maximaal $50.000 en onroerende zaken die door ib-ondernemers in hun onderneming worden gebruikt). Er wordt daarbij een forfaitair rendement over de waarde van de onroerende zaak verondersteld van 4 procent dat tegen een vast tarief van 25 procent wordt belast. In de nieuwe wetgeving worden tweede woningen eveneens belast ongeacht de woonplaats van de huiseigenaar.

- De grondslag van de ib/lb is grotendeels gelijk gebleven. Belangrijke uitzonderingen zijn het tweede huis (dat voortaan via de vastgoedbelasting belast wordt), een vrijstelling voor ontvangen rente en dividend tot $5.000 en beperking van de kindertoeslag tot maximaal twee kinderen.

- In combinatie met de nieuwe tariefstructuur was de veronderstelling dat de totale belasting-opbrengsten van het nieuwe fiscale stelsel (inclusief de indirecte heffingen) in reële termen niet zouden toenemen.

2.3.2 Premies

Werknemersverzekeringen

Oude situatie (2010)

Ziekteverzekering (ZV)

- De ZV (ook wel SVB-verzekering) kent een vergoeding voor de medische kosten en een loondervingscomponent. Het kende een werkgeversheffing van 8.3 procent en een werknemersheffing van 2,1 procent. De overheid gaf een bijdrage voor het laten meeverzekeren van zowel gezinsleden van werknemers als gezinsleden van gewezen werknemers (van respectievelijk 2,1% en 4,2%). Deze overheidsbijdrage werd naar verluidt doorbelast door de Nederlandse Antillen naar de verschillende eilandelijke overheden. Voor de ZV was men boven een inkomen van $31.942 (NAf 57.174) niet (verplicht) verzekerd.

- Voor niet ZV- of PP-verzekerden (hogere inkomens, zelfstandigen) geldt dat ze particulier verzekerd moesten zijn.[17] In de praktijk waren ook veel mensen niet of via de werkgever

---

[16] Per 1 oktober 2011 en per 1 januari 2012 zijn een aantal wijzigingen in tarieven doorgevoerd. Deze worden verderop besproken.

[17] PP staat voor pro pauper.

verzekerd. Premies voor de particuliere zorgverzekering waren afhankelijk van leeftijd en varieerden tussen NAf 1.361 ($760,34; klasse 3, leeftijd tussen 15-34, eigen risico van NAf 1.000 – $558,66) en NAf 6.725 ($3.756,98; klasse 1, leeftijd boven 50, eigen risico NAf 250 – $139,66). Voor kinderen geldt een premie van NAf 1.460 ($815,64).

Ongevallenverzekering (OV)

- Ook de OV kende naast de medische kostenvergoeding ook een loondervingscomponent. In tegenstelling tot de ZV kwamen de premiekosten volledig bij de werkgever te liggen. Deze premie kon variëren van 0,5 tot 5 procent, afhankelijk van het risico.

Cessantia-regeling

- De Cessantia-regeling (ontslagvergoedingen) kende een verplichte nominale werkgeversbijdrage van $22 (NAf 40) per werknemer.

Nieuwe situatie (2011)

- In de nieuwe regelgeving wordt de totale heffing van werknemersverzekering in het geheel geheven bij de werkgevers en bedraagt deze 2,3 procent. Binnen deze 2,3 procent is er een ZV-component van 1,6 procent, een OV-component van 0,5 procent en een Cessantia-component van 0,2 procent. De premie van de werknemersverzekering wordt geheven over de gehele loonsom voor alle werknemers (met uitzondering van de publieke sector waar geen werkgeversbijdrage plaatsvindt – de werkgever verzorgt hier de ziekteverzekering buiten de ZV om). Er is geen sprake van een belasting- en premievrije som. Over salarissen van bestuurders van NV's hoeft geen werkgeversbijdrage te worden betaald.

Volksverzekeringen

Oude situatie (2010)

Algemene Ouderdomsverzekering (AOV)

- De werknemersbijdrage voor de AOV bedraagt 6 procent tot de inkomensgrens van $44.880 (NAF 80.336). De werkgeversbijdrage is 7 procent. De werknemer betaalt in de praktijk het totale percentage van de volksverzekering en wordt daarna voor het werkgeversgedeelte gecompenseerd door middel van een compensatietoeslag van de werkgever.

Algemene Weduwen en Wezenverzekering (AWW)

- De AWW kent een werkgevers- en een werknemersbijdrage van 0,5 procent en hanteert tevens het maximum premieloon van $44.880 (NAf 80.336).

Nieuwe situatie (2011)

- De AOV en AWW zijn deel van het geïntegreerde loon- en premieheffingssysteem waarvan het totale tarief 30,4 procent bedraagt. Deze heffing is onderverdeeld in een AOV-component van 25 procent en een AWW-component van 1,3 procent. De belasting- en premievrije som bedraagt $9.750 (NAf 17.452), maar is hoger voor ouderen en gezinnen met kinderen omdat deze groepen recht hebben op een kindertoeslag respectievelijk een ouderentoeslag op de (belasting-) en premievrije som. In de AOV en AWV bestaat niet langer een werkgeverscomponent.

- Voor alle premies geldt een maximum grondslag van $26.396.

2.3.3 *Indirecte belastingen en douane*

- De Belasting op Bedrijfsomzetten (BBO) op Saba en Sint Eustatius en de omzetbelasting (OB) op Bonaire zijn opgegaan in de Algemene Bestedingsbelasting (ABB). De basistarieven voor goederen en diensten zijn 8 procent op Bonaire en 6 procent op Saba en Sint Eustatius. De ABB voor verzekeringen is 9 procent op Bonaire en 7 procent op de andere eilanden. De ABB voor zeer zuinige auto's bedraagt 0 procent, voor overige auto's is dit 25 procent.

- De invoerrechten op Bonaire (variërend van 0% tot en met 62%) zijn komen te vervallen. De benzineaccijnzen zijn qua tarieven aangepast, maar kennen nog steeds nominale tarieven per hectoliter. De accijns op gedestilleerd en op bier is nog steeds niet aanwezig op Saba en Sint Eustatius. Op Bonaire is de accijns op gedestilleerd overgegaan van een tarief per hectoliter naar een tarief per alcoholpercentage. De accijns op bier blijft hier gehandhaafd in dezelfde vorm. Tot slot is voor Bonaire de accijns op sigaretten overgegaan naar een accijns op tabak. Saba en Sint Eustatius kenden geen importheffingen.

Wijzigingen in het belastingstelsel per 1 oktober 2011

De tarieven van de Algemene bestedingsbelasting (ABB) op diensten zijn verlaagd met 2 procentpunt. Dit betekent voor Bonaire een verlaging van 8 procent naar 6 procent en voor Saba en Sint Eustatius een verlaging van 6 procent naar 4 procent. Op dezelfde datum is de reizigersvrijstelling verhoogd van $175 naar $500 per persoon.

Daarnaast is de belasting- en premievrije som per 1 oktober 2011 (op jaarbasis) verhoogd tot $10.813. Daarnaast vond er een verhoging van de kindertoeslag plaats naar $1.386 voor 1 kind en $2.772 voor twee of meer kinderen. De ouderentoeslag is per 1 oktober gestegen van $200 naar $1.222 (laatst genoemde verhogingen zijn ook op jaarbasis).

2.3.4 *Lokale heffingen*

- De tabel hieronder geeft een overzicht van de bestaande lokale heffingen op Caribisch Nederland per eiland. Hierbij wordt de stand van zaken per 2011 weergegeven. Deze is gelijk aan die in 2010. De wettelijk toegestane heffingen zijn in de linker kolom opgesomd. De andere kolommen geven aan of de heffing ook wordt geheven.

Toegestane lokale heffingen	Bonaire	Saba	Sint Eustatius
Grondbelasting	X		
Opcenten op de vastgoedbelasting	X		
Toeristenbelasting	X	X	X
Verhuurautobelasting	X		
Motorrijtuigenbelasting	X	X	X
Parkeerplaatsbelasting			
Hondenbelasting			
Reclamebelasting	nihil		
Precariobelasting			
Havenbelasting		nihil	nihil*
PM rechten, w.o. loterijvergunning	X	X	X

Noot: * In de begroting voor 2011 zijn geen bedragen opgenomen bij baten rondom lig- en meergelden, overige havengelden, ankergelden en loodsgelden. Tegelijkertijd is in de begroting voor 2012 aangegeven dat de baten t/m oktober 2011 gelijk zijn aan $956.789. Het is onduidelijk wat de herkomst hiervan is. Het rapport van Deloitte over Sint Eustatius meldt ook dat er in de begroting van 2011 geen opbrengsten zijn ingeboekt. Voor 2012 zijn er wel opbrengsten ingeboekt.

Erfpacht en grondbelasting

- In de afgelopen decennia is de waarde van onroerende goederen niet opnieuw getaxeerd. Tot voor kort werd de hoogte van de erfpacht gebaseerd op basis van de vastgoedwaarde van

enkele tientallen jaren geleden. De lokale overheid heeft recentelijk besloten de vastgoedwaardes opnieuw te taxeren. Dit heeft geleid tot een significante stijging van de erfpachten met gemiddeld 30 procent. De herwaardering van onroerende goederen heeft ook effect op de hoogte van de lokale grondbelasting (enkel geheven op eerste woonhuizen). De druk van deze verhoging ligt vooral op de schouders van de rijkeren en bedrijven.[18] [19]

2.4 Uitkeringen

- De uitvoering van de premie-inning is, zoals hierboven al kort weergegeven, verschoven van de voormalige Sociale Verzekeringsbank Nederlandse Antillen (SVB) naar de belastingdienst Caribisch Nederland. De SVB was ook verantwoordelijk voor de uitkeringsverstrekking. Deze taak ligt nu bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, feitelijk bij de bij de Rijksdienst Caribisch Nederland gepositioneerde unit SZW. De minister is tevens verantwoordelijk voor de onderstand. Die taak lag voorheen bij de eilandsgebieden.

- Bij gelegenheid van de transitie zijn ook de uitkeringsniveaus aangepast. De stijging van de uitkeringen AOV en AWW bedraagt ongeveer 17 procent. Bij de onderstand is de situatie in grote lijnen vergelijkbaar, maar verschilt het effect per eiland (als gevolg van het voor 10 oktober 2010 uiteenlopen van onderstandnormen tussen de eilanden). Een nieuw element bij de AOV is de zogeheten ‘duurtetoeslag’, een extra tegemoetkoming voor pensioen-gerechtigden die woonachtig zijn op één van de eilanden met een hogere prijsniveau dan het eiland waarvan is vastgesteld dat het laagste prijsniveau heeft. Op basis van in 2010 gehouden prijsonderzoek van het CBS komt deze duurtetoeslag ten goede aan AOV-gerechtigden die op Saba of Sint Eustatius wonen. Indexatie van de uitkeringsbedragen op basis van prijsontwikkeling is in de wet- en regelgeving vastgelegd.

2.5 Invoering dollar

- Per 1 januari 2011 is de Amerikaanse dollar het wettelijk betaalmiddel op Caribisch Nederland. Daarvoor was het wettelijk betaalmiddel de Antilliaanse gulden. Sinds 1971 was er sprake van een koppeling tussen dollar en gulden in de verhouding NAf 1,79 op $1.

- De invoering van de dollar als wettig betaalmiddel heeft ervoor gezorgd dat er geen dollars meer gekocht hoeven te worden om een product uit het buitenland te importeren (voor zover de importprijs in dollars is genoteerd). Dit scheelt 1,67 procent (aan license fee) op producten die met dollars worden gekocht. Dit gaat voornamelijk op voor producten die vanuit de VS worden geïmporteerd. Dit is een beperkt deel van de importen. Meer en meer wordt er echter ook in de handel met Europa in dollars afgerekend.

[18] Sommige armere gezinnen/individuen die vanuit het verleden een stukje grond bezitten dat na verloop van tijd flink in waarde is gestegen krijgen een regeling aangeboden om pas bij verkoop of overlijden aan de hogere grondbelasting te voldoen.

[19] Een stijging van de waarde hoeft niet per se te leiden tot een hogere belastingaanslag. De Eilandbesturen hebben de keuze gemaakt om de tarieven niet proportioneel te verlagen.

2.6 Praktische veranderingen

2.6.1 Verscherpte inning door 'utilities' op Bonaire

- Nutsbedrijven (energie en water) en aanbieders van elektronische communicatiediensten (met name vaste telefonie en kabel) zijn de afgelopen jaren hun rekeningen richting bedrijven en particulieren veel scherper gaan innen. Voorheen kwamen afnemers er gemakkelijker mee weg om rekeningen te laat of niet te betalen; er werd niet snel afgesloten. Tegenwoordig wordt er direct afgesloten wanneer een rekening te lang onbetaald blijft. Vaak blijkt dat mensen de volgende dag bij het loket staan om alsnog te betalen, maar hieraan zijn wel nieuwe aansluitkosten verbonden. Dit kan worden voorkomen met nieuwe *prepaid* contractvormen (zowel bij energie als telefonie).

- Deze strengere inning van rekeningen komt feitelijk neer op een verhoging van de prijs (waar mensen vroeger maar de helft van de rekening hoefden te betalen, moeten ze nu de hele rekening betalen). Deze 'prijsverhoging' komt niet terug in de statistieken. Deze 'prijsverhoging' is bovendien vooral van toepassing voor de lagere inkomensgroepen, aangezien het percentage 'wanbetalers' daar veel hoger lag (en ligt). Bij een betere naleving zou de gemiddelde prijs kunnen dalen.

2.6.2 Dubbele heffingen bij importen en doorvoer vanuit Curaçao en Sint Maarten

Bonaire

- Het vroegere belastingstelsel op Curaçao en Bonaire was zo dat er een invoerheffing werd geheven bij binnenkomst op een van de eilanden en er vervolgens een stapeling van belastingen plaatsvond in iedere volgende schakel in de keten. Voor goederen die via het economische verkeer van Curaçao naar Bonaire werden doorgevoerd, zaten (zitten) er uiteraard meer schakels in de keten dan voor goederen die direct door Bonaire zelf werden (worden) ingevoerd of die via een vrije handelszone (*freezone* of *e-zone*) werden (worden) ingevoerd. De meeste goederen werden buiten het economische verkeer van Curaçao om geleverd, maar er zijn wel grote verschillen tussen productcategorieën. Het percentage dat vanuit het economisch verkeer van Curaçao naar Bonaire wordt geïmporteerd varieert van 10 procent[20] voor voedsel tot 40 procent[21] voor stoffering.[22] De overige goederen (60-90%) worden via de freezone van Curaçao naar Bonaire verscheept.

- Sinds de stelselwijziging is niet veel veranderd. Er is nog steeds een aantal goederen dat vanuit het economische verkeer wordt geïmporteerd, maar de meeste goederen komen via de vrijhandelszone. Op deze goederen werd voorheen een invoerheffing geheven op Bonaire. Deze invoerheffing is nu vervangen voor de ABB. Voor sommige goederen betekent dit dat de heffing bij invoer is gestegen, voor veel andere betekent dit dat de heffing bij invoer is gedaald, immers de invoerrechten varieerden tussen 0 en 62 procent. Veel primaire goederen als voedsel werden tussen 0 en 20 procent belast. Per saldo zal het effect op prijzen daarbij laag zijn. Voor meer luxe en duurzame goederen en ook voor productiemiddelen is er een duidelijk prijsdrukkend effect. De indruk bestaat dat de invoerrechten niet altijd werden geïnd. Specifieke effecten op prijzen worden in hoofdstuk 3 besproken. De grote verandering is dat bij iedere

---

[20] Uit de statistieken van CBS Curaçao blijkt dat 25% buiten de vrijhandelszone omgaat. Maar veel van deze goederen blijven 'in de container' en zijn daarmee ook vrijgesteld van Curaçaose belastingen en heffingen. In interviews wordt aangegeven dat in totaal zo'n 10% vanuit het economische verkeer van Curaçao wordt geleverd.

[21] Blijkt uit statistieken van het CBS van Curaçao.

[22] Dit betreft alleen stoffering, dus niet huishoudelijke apparatuur. Tezamen vormen stoffering en huishoudelijke apparatuur een hoofdcategorie in de CPI (zie ook hoofdstuk 3).

schakel na invoer geen belasting meer geheven moet worden, maar dit gebeurt in de praktijk wel (zie paragraaf 2.6.3 hieronder).

Saba en Sint Eustatius

- Op Saba en Sint Eustatius werden geen importheffingen betaald. Wel kenden de eilanden een BBO. Deze werd en wordt ook op Sint Maarten geheven. In de praktijk dienen exporten vanuit Sint Maarten naar Saba en Sint Eustatius te worden geschoond van de BBO. Dit gebeurt vrijwel niet. Dit, in combinatie met de ABB, drijft de prijzen op.

2.6.3 Onjuiste toepassing van het belastingstelsel (m.n. ABB) door ondernemers

Bonaire

- Zoals uitgelegd werd onder het oude stelsel een omzetbelasting (van 5%) geheven op elke transactie binnen een keten. Dit systeem van gecumuleerde belasting is bij de stelselwijziging omgezet naar een eenmalige bestedingsbelasting (van 8%) die geheven wordt op het moment van invoer. De transacties na invoer zijn niet meer belast. Het nieuwe stelsel zou (bij juiste toepassing) leiden tot een prijsdaling. Dit leggen we uit aan de hand van het onderstaande rekenvoorbeeld:

Uitgangspunten bij een juiste toepassing van de stelselwijziging

- Stel: de invoerheffing (IH) voor de stelselwijziging was 10 procent. Na de stelselwijziging is de invoerheffing afgeschaft.
- Voor de stelselwijziging werd een omzetbelasting (OB) van 5 procent geheven. Na de stelselwijziging is de omzetbelasting afgeschaft.
- In plaats van de afgeschafte belastingen is de algemene bestedingsbelasting (ABB) van 8 procent ingevoerd, deze wordt alleen geheven bij invoer en niet op de transacties na invoer.
- Stel: elke schakel in de keten verdient een marge van 10 procent. Hierover moet ABB worden gerekend als het goed in een dienst opgaat.

Voor de stelselwijziging kwam de consumentenprijs als volgt tot stand

P_{invoer}	x IH	x marge%	x OB	= $P_{consument}$
100	x 1,1	x 1,1	x 1,05	= **127,05**

Consumentenprijs na stelselwijziging

P_{invoer}	x	ABB	x marge%	x 1	+	marge=	$P_{consument}$	
100	x	1,08	x 1,1	x 1	+	10,8	= **118,80**	(inflatie: - 6,5%)

- Doordat het nieuwe stelsel bij sommige ondernemers niet duidelijk was (is), hebben deze teruggegrepen naar het oude systeem, maar dan wel tegen een hoger percentage van 8 procent. In plaats van een prijsdaling kan dit leiden tot een prijsstijging! Dit leggen we uit aan de hand van het onderstaande rekenvoorbeeld:

Consumentenprijs na stelselwijziging bij foute toepassing

P_{invoer}	x ABB	x marge%	x ABB	= $P_{consument}$	
100	x 1,08	x 1,1	x 1,08	= **128,30**	(inflatie: +1%)

- Wanneer er meerdere schakels in de keten zitten, ziet men vaak dat de eerste schakel (bijvoorbeeld de groothandel) een professionelere organisatie is die het nieuwe stelsel wel goed weet toe te passen. Als het dan fout gaat, gebeurt dit vooral in de tweede schakel (bijvoorbeeld de kleine zelfstandige retailer). In een dergelijk geval zou foutieve toepassing van de

stelselwijziging netto niet leiden tot inflatie; het zou de totale deflatoire werking van de stelselwijziging wel matigen. [23]

Saba en Sint Eustatius

- Op Saba en Sint Eustatius kunnen vergelijkbare fouten worden gemaakt in het toepassen van het nieuwe stelsel. Doordat er geen importheffingen waren en zijn, telt een foutieve toepassing van het stelsel direct door in prijsniveaus.

[23] Poud = 100 x 1,1 x (1,1 x 1,05) x (1,1 x 1,05) = 146,75;
Pnieuw GOED = [100 x 1,08 x (1,1 x 1)] x (1,1 x 1) = 130.68;
Pnieuw FOUT = [100 x 1,08 x (1,1 x 1)] x (1,1 x 1.08) = 141.13.

3 Prijsontwikkelingen

3.1 Inleiding

- In dit hoofdstuk gaan we in meer detail in op de prijsontwikkelingen op de verschillende eilanden van Caribisch Nederland, waarbij de nadruk vooral ligt op het beschrijven en verklaren van de prijsontwikkelingen. Aspecten waar bijzondere aandacht aan gegeven is, betreffen ondermeer (i) de ("autonome") prijsontwikkelingen op Sint Maarten, Curaçao en (in mindere mate) Aruba, (ii) de prijsontwikkeling sinds 2010, (iii) de rol en effecten van de dollarisering, (iv) de rol en effecten van het nieuwe belastingstelsel, en (v) de rol en effecten van andere factoren.

- Gestart wordt met een aantal belangrijke opmerkingen over de gevolgde meetsystematiek van de CBS Nederland en de belangrijkste verschillen met de statistische bureaus van Curaçao en Sint Maarten. In de paragrafen 3.2 (Bonaire) en 3.3 (Saba en Sint Eustatius) gaan we in meer detail in op de ontwikkelingen en belangrijkste verklaringen per eiland.

3.1.1 Meetsystematiek CBS Nederland en verschillen met v/h CBS Antillen

- Voordat we in meer detail ingaan op de prijsontwikkelingen op Caribisch Nederland is het van belang om een aantal opmerkingen te maken over de gehanteerde meetsystematiek voor de Consumer Price Index (CPI), zowel die van het CBS Nederland als van Sint Maarten en van Curaçao.

- **Ontvlechting van het CBS Nederlandse Antillen:** Door de statuswijziging per 10 oktober 2010 is ook de positie van het voormalige CBS Nederlandse Antillen sterk gewijzigd. Het voormalige CBS Nederlandse Antillen is omgevormd tot het CBS Curaçao, terwijl Sint Maarten inmiddels een eigen *statistics department* heeft opgezet. Beide statistische bureaus volgen grotendeels nog de meetsystematiek zoals deze werd gebruikt door het voormalige CBS Nederlandse Antillen. Het CBS Nederland is verantwoordelijk voor de dataverzameling op Caribisch Nederland en heeft de meetsystematiek ook (grotendeels) aangepast aan de Nederlandse / Europese standaarden. De ontvlechting heeft tot gevolg gehad dat er belangrijke verschillen (en trendbreuken) zijn ontstaan in de verzameling van data op de verschillende eilanden, wat ook de onderlinge vergelijking lastiger maakt. Sommige data (met name ten aanzien van prijzen) wordt nu voor alle eilanden van Caribisch Nederland verzameld, andere data wordt niet meer verzameld (bijvoorbeeld over economische ontwikkelingen).[24]

- **Consumentenprijsindex:** Het CBS Nederland volgt, net als het CBS Aruba, de geharmoniseerde consumentenprijsindex COICOP-HICP, die ook gebruikt wordt in Nederland en de EU.[25] Deze indeling wijkt op sommige onderdelen (sterk) af van de indeling die werd gebruikt op de voormalige Nederlandse Antillen, en nu op Curaçao en Sint Maarten. Een belangrijk verschil betreft bijvoorbeeld de categorie '*outdoor consumption*' die op Curaçao en

[24] Onduidelijk is of de gewijzigde systematiek ook invloed heeft gehad op de absolute hoogte van de inflatie op Caribisch Nederland daar dit met veel factoren samenhangt (o.a. hoe prijzen gemeten worden, de mate waarin het weegschema is veranderd). Voor 2010 en 2011 is voor Caribisch Nederland in ieder geval gebruik gemaakt van (alleen) de prijsdata van het CBS Nederland (en dus een uniforme systematiek voor de drie eilanden).

[25] COICOP-HICP staat voor *Classification of Individual Consumption by Purpose adapted to the needs of Harmonized Indices of Consumer Prices*. Voor meer informatie zie: http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/coicop-hicp/default.htm.

Sint Maarten onder de categorie ‘voedingsmiddelen’ valt, en op Caribisch Nederland onder ‘hotels, cafés en restaurants’.

- **Weging**: voor het meten van de totale CPI wordt gebruik gemaakt van een weging tussen de verschillende bestedingscategorieën. Hierbij gaat het om een buitenweging (weging tussen de twaalf hoofdcategorieën) en een binnenweging (weging tussen subcategorieën, binnen een bepaalde hoofdcategorie). Ten aanzien van deze weging is een aantal opmerkingen te maken:
  - De weging voor de Nederlandse Antillen was gebaseerd op onderzoek naar de consumentenbestedingen (budgetonderzoek), waarvoor het laatste onderzoek is gedaan in 2005. Saba en Sint Eustatius hadden binnen dit onderzoek een eigen plaats, en dus ook een eigen weging. Sinds 2005 (en in aanloop naar de transitie) is dit onderzoek naar de consumentenbestedingen niet meer opnieuw uitgevoerd. Op Curaçao is inmiddels een nieuw budgetonderzoek gestart op basis waarvan het oude wegingsschema zal worden geactualiseerd. Het *statistics department* van Sint Maarten is een nieuw budgetonderzoek aan het voorbereiden. CBS Nederland heeft nog geen beslissing kunnen nemen of er een budgetonderzoek zal plaatsvinden of dat er een beperkter onderzoek zal worden gehouden waarmee de weging voor de CPI kan worden aangepast;
  - Het CBS Nederland heeft de CPI-weging van het CBS Nederlandse Antillen op hoofdlijnen overgenomen binnen de eigen meetsystematiek. Wel is het weegschema van de Nederlandse Antillen aangepast of basis van onder andere (actuele) niet Antillen-cijfers en is er een aantal specifieke aanpassingen gedaan (bijvoorbeeld voor de weging van alcohol en tabak, consumptie daarvan wordt in bevolkingsonderzoeken te laag weergegeven);
  - De buitenweging is voor zowel Aruba, Curaçao, Sint Maarten als Caribisch Nederland openbaar. Daar waar voor Aruba, Curaçao en Sint Maarten ook de binnenweging openbaar is, wil het CBS Nederland deze voor Caribisch Nederland niet publiceren. Voor de eilanden van Caribisch Nederland is de buitenweging gelijk, ten aanzien van de binnenweging bestaan er wel verschillen (ook tussen Saba en Sint Eustatius);
  - Het weegschema voor Caribisch Nederland staat in beginsel voor een jaar vast, waarna er weer aanpassingen gemaakt (kunnen) worden.

- **Meting:** Het CBS Nederland meet op Caribisch Nederland sinds 1 januari 2010. Op de drie eilanden van Caribisch Nederland zijn daarvoor verschillende prijsmeters actief die maandelijks (Bonaire) of tweemaandelijks (Saba en Sint Eustatius) prijzen waarnemen. Op Bonaire gaat het om 5.000 prijswaarnemingen per maand, op Saba en Sint Eustatius beide om 2.000 waarnemingen. Hierbij is van belang dat het gaat om de prijzen van producten en diensten die de lokale bewoners gebruiken. Voor de prijzen in de horeca bijvoorbeeld worden daarom bepaalde horecagelegenheden waar vooral toeristen komen niet meegenomen in de meting. Daarnaast ontvangt het CBS Nederland ook (direct) prijsinformatie van bijvoorbeeld elektriciteits- en telecombedrijven, het zorgkantoor Caribisch Nederland en de luchtvaartmaatschappijen. De metingen worden per kwartaal gepubliceerd.

- Voor Saba en Sint Eustatius geldt dat het CBS Nederland voor een aantal bestedings-categorieën (deels) de CPI-cijfers van Sint Maarten ‘overneemt’. Hierbij gaat het om producten en diensten die niet of in beperkte mate op Saba en Sint Eustatius aangeschaft (kunnen) worden, deze worden voornamelijk op Sint Maarten aangeschaft. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de categorieën (i) kleding en schoeisel, (ii) stoffering en huishoudelijke apparaten (wit- en bruingoed), (iii) recreatie en cultuur (audiovisuele en fotografische apparatuur), (iv) vervoer (auto’s) en (iv) diverse goederen en diensten (bijvoorbeeld verzekeringen). Logischerwijs zal de CPI-ontwikkeling op Saba en Sint Eustatius in die gevallen sterk samenhangen met de CPI-ontwikkeling op Sint Maarten. Voor Bonaire speelt dit ook met het ‘overnemen’ van

prijswaarnemingen op Curaçao, maar (veel) minder sterk. Door verschillen in gewichten kan dit wel leiden tot andere inflatiecijfers per hoofdcategorie.

- **Gereguleerde prijzen:** Voor een aantal productcategorieën geldt dat de prijzen (deels) gereguleerd zijn en/of onder sterke invloed staan van de overheid. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de elektriciteit, medicijnen, postdiensten, etc. Prijszetting is op dit moment op Caribisch Nederland vrij. Welk effect deze wijziging heeft gehad op prijzen is niet te achterhalen omdat meerdere effecten een rol spelen.

- **Huisvesting**: Ten slotte is van belang op te merken dat het CBS Nederland niet de kosten voor huisvesting ('*dwelling costs*') meeneemt in de CPI-ontwikkeling, in tegenstelling tot het CBS Curaçao en het *statistics department* van Sint Maarten. Voor het CBS Nederland zijn deze kosten zeer moeilijk te meten omdat je te maken hebt met sociale huur (betalen naar draagkracht), private huur en eigen woningbezit. Verder worden huren vaak pas aangepast of het moment dat er een nieuwe huurder is. De aanpassing heeft dan betrekking op een aantal jaren en kan dus fors zijn. Een representatieve meting is zeer lastig te realiseren. Producten die nodig zijn voor de bouw of het onderhoud van huizen (cement, etc.) zijn wel in de meting opgenomen.

3.1.2 Het gehanteerde CPI-schema in meer detail

- Om beter inzichtelijk te maken wat het CBS Nederland precies meet, is in de onderstaande tabel een overzicht gegeven van de twaalf hoofdcategorieën en welke producten en diensten daar ondermeer onder vallen. Tevens is aangegeven welke buitenweging de verschillende categorieën hebben binnen de totale CPI. De binnenweging voor Caribisch Nederland is niet openbaar en ons niet bekend.

Tabel 3.1 Overzicht CPI-schema

Hoofdcategorieën (afdelingen)	Buiten-weging	Voorbeelden van subcategorieën (klassen/subklassen)
Voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken	16.356	Brood en granen; vlees; vis, melk, kaas en eieren; oliën en vetten; fruit; groenten en aardappelen; suiker, zoetwaren en ijs; koffie, thee en cacao; mineraalwater, frisdranken en sappen.
Alcoholhoudende dranken en tabak	2.533	Gedistilleerde dranken en likeuren; wijnen; bier; sigaretten; shag; sigaren, pijptabak e.d.
Kleding en schoeisel	6.863	Kledingstoffen; kleding; kledingartikelen en toebehoren; stomerij, reparatie en verhuur van kleding; schoenen, reparatie van schoenen.
Huisvesting, water en energie	13.342	Producten voor onderhoud en reparatie van de woning; diensten voor onderhoud en reparatie van de woning; watervoorziening; afvalverwerking; elektriciteit; gas.
Stoffering en huishoudelijke apparaten	8.121	Meubelen, lampen en decoratie; vloerbedekking; reparatie van meubelen e.d.; beddengoed; grote/kleine huishoudelijke apparatuur; niet-duurzame huishoudproducten; diensten.
Gezondheid	2.752	Zelfzorggeneesmiddelen; andere medische producten (brillen, hoortoestellen, pleisters e.d).; medische en paramedische diensten (fysiotherapeut) ; tandverzorging (excl. orthodontie)
Vervoer	17.041	Auto's; onderdelen en toebehoren voor privé-voertuigen; brandstoffen en smeermiddelen; onderhoud en reparatie privévoertuigen; personenvervoer door de lucht/over water.
Communicatie	5.798	Post- en pakketdiensten; telefoonapparatuur; telefoon- en internetdiensten

Hoofdcategorieën (afdelingen)	Buiten-weging	Voorbeelden van subcategorieën (klassen/subklassen)
Recreatie en cultuur	9.332	TV's, audio- en videoapparatuur; foto- en filmapparatuur; computerapparatuur; reparatie van apparaten; goederen voor outdoor/indoor-recreatie; krant; diensten m.b.t. recreatie en sport.
Onderwijs	630	Schoolboeken, schoolbenodigdheden, etc.
Hotels, café's en restaurants	6.173	Restaurants; fastfood en afhaalservice; café's
Diverse goederen en diensten	11.059	Kapsalons; elektrische apparaten voor lichaamsverzorging; producten voor lichaamsverzorging, hygiëne en parfums; sieraden, klokken en horloges; Verzekering (woning, vervoer, etc.).
Totaal	**100.000**	

Bron: CBS Nederland; Dit is de indeling van de Nederlandse COICOP. Voor Caribisch Nederland heeft het CBS een aantal kleine aanpassingen gedaan (ondermeer woningbezit). Zie voor een gedetailleerd overzicht CBS Statline.

3.1.3 Relatie tot cijfers van het CBS

- De prijsontwikkeling die in de volgende paragrafen wordt getoond is gebaseerd op de gerapporteerde CPI-ontwikkeling van de statistische bureaus van Nederland, Sint Maarten, Curaçao en Aruba. Om de CPI-cijfers voor Caribisch Nederland te kunnen vergelijken zijn we uitgegaan van de verschillende prijsindices en hebben we de jaar-op-jaar inflatie genomen.[26] Hierdoor verschillen de inflatiecijfers van de (in persberichten) gerapporteerde cijfers van het CBS Nederland. Vanwege de afwijkende CPI-indelingen per eiland is er ook geschoven met verschillende categorieën, zodat de CPI-cijfers met elkaar vergelijkbaar worden. De systematiek van CBS Nederland en Aruba is hierbij als basis genomen.

3.1.4 Perceptie van prijswijzigingen bij huishoudens

- Onderdeel van het koopkrachtonderzoek in Caribisch Nederland is een kwalitatief onderzoek onder gezinshuishoudens van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Het geeft voor een aantal huishoudens op de eilanden weer wat de staatkundige veranderingen voor gevolgen hebben op het gepercipieerde prijsniveau. Het onderzoek is gebaseerd op 84 cases, 'face to face' afgenomen, op locatie te Bonaire, Sint Eustatius en Saba. De resultaten van het onderzoek zijn opgenomen als Bijlage 4.

  De perceptie over de prijs is duidelijk en eenduidig. Op alle eilanden van Caribisch Nederland zijn de prijzen in de ogen van de gezinshuishoudens in 2011 omhoog gegaan.[27]

  Als gesproken wordt over prijsstijgingen of prijsdalingen noemt de meerderheid spontaan de sterk gestegen kosten van dagelijkse levensmiddelen en soms ook dat alles op het eiland duurder is geworden.

  De perceptie van prijsstijgingen is op Sint Eustatius en Saba sterker dan op Bonaire. Op de Sint Eustatius en Saba is vrijwel iedereen van mening dat elk product dat op het eiland verkrijgbaar is tenminste met 25 procent of meer gestegen is in prijs sinds 1 januari 2011. Gezien de gemeten inflatie betreft dit een sterke overschatting. Op Bonaire meldt ook iedereen prijsstijgingen, maar zijn de prijsstijgingen vaak wat

[26] Voor het inflatiecijfer over 2011 hebben we bijvoorbeeld het indexcijfer van het vierde kwartaal in 2011 afgezet tegen het indexcijfer van het vierde kwartaal in 2010.

[27] Onderzoekers hebben de indruk dat soms prijsstijgingen van bijvoorbeeld levensmiddelen en energie van voor 2011 eveneens toegeschreven worden aan de combinatie van dollarisatie, nieuw belastingstelsel en invoering van de ABB.

gematigder (of nul) zoals bij huisvesting, zorg, telecommunicatie, elektronica, onderwijs en financiële diensten.

Uit de resultaten van dit onderzoek volgt dat gezinnen van mening zijn dat de prijzen over gehele linie veel meer gestegen zijn dan door het CBS is gemeten.

3.2 Prijsontwikkelingen Bonaire

3.2.1 Inleiding

Overzicht van de totale prijsontwikkeling

- De inflatie op Bonaire bedroeg in 2011 circa 6,5 procent, terwijl de inflatie op Curaçao circa 3 procent bedroeg. Aruba had in 2011 te maken met een inflatie van circa 7,2 procent. In de onderstaande figuur is de ontwikkeling van de CPI voor deze drie eilanden gegeven over de periode 2010-2011.

Figuur 3.1 CPI ontwikkeling Bonaire, Curaçao, Aruba (2010-2011)

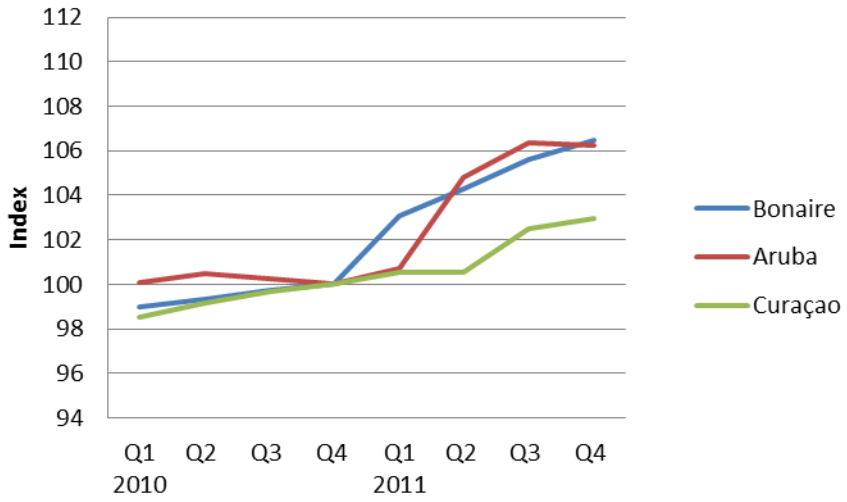

Bron: Statistische bureaus Nederland, Curaçao en Aruba; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Prijsontwikkeling onderliggende categorieën

- Wanneer we kijken naar de onderliggende subcategorieën dan blijkt dat de inflatie met name gedreven wordt door prijsstijgingen in de categorieën (i) voedsel en alcoholvrije dranken, (ii) vervoer, (iii) kleding en schoeisel, (iv) stoffering en huishoudelijke apparaten en (v) horeca. Dit is (deels in rood) weergegeven in de onderstaande tabel.

Tabel 3.2 Subcategorieën: bijdragen aan de totale CPI en het verschil met Curaçao

Hoofdcategorieën	Bijdrage aan totale CPI	Verschil met Curaçao
Voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken	1,8%	*1,0%*
Alcoholhoudende dranken en tabak	0,4%	*0,4%*
Kleding en schoeisel	0,8%	*0,8%*
Huisvesting, water en energie	0,3%	0,0%
Stoffering en huishoudelijke apparaten	0,7%	*0,6%*
Gezondheid	0,1%	0,1%
Vervoer	1,2%	0,2%
Communicatie	0,0%	0,0%

Hoofdcategorieën	Bijdrage aan totale CPI	Verschil met Curaçao
Recreatie en cultuur	0,1%	0,2%
Onderwijs	0,0%	-0,1%
Hotels, cafés en restaurants	0,7%	*0,5%*
Diverse goederen en diensten	0,4%	0,2%
Totaal	**6,5%**	**3,5%**

Bron: Statistische bureaus Nederland, Curaçao en Aruba; bewerking door Ecorys/Curconsult. Kolommen 2 en 3 zijn gebaseerd op de onderliggende weegschema's van de respectievelijke statistische bureaus.

- Tevens is in de tabel weergegeven welke categorieën sterk(er) afwijken van de CPI-ontwikkeling op Curaçao. Hieruit blijkt dat het verschil van 3,5 procent met Curaçao met name gedreven wordt door de categorieën (i) voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken, (ii) kleding en schoeisel, (iii) stoffering en huishoudelijke apparaten, (iv) horeca en (v) alcoholhoudende dranken en tabak (cursief weergegeven).

3.2.2 Belangrijkste verklarende factoren

Voor de verklaring van de prijsontwikkeling op Bonaire is er een aantal factoren relevant voor meerdere subcategorieën. In de onderstaande tabel zijn deze verklarende factoren weergegeven, waarbij tevens is aangegeven of deze factoren een prijsverhogend dan wel een prijsverlagend effect hebben. Onder de tabel worden deze factoren in meer detail uitgelegd.

Tabel 3.3 Overzicht belangrijkste verklarende factoren Bonaire

Verklarende factoren	Opmerkingen
Universele prijsontwikkelingen:	
• Stijging brandstofkosten • Stijging andere wereldprijzen	Universele prijsontwikkelingen hebben ook een belangrijk effect op de prijzen op BON en CUR. Zie hieronder.
Prijsdaling, specifiek voor BON:	
• Stelselwijziging	1) Hier spelen vooral de wijzigingen ten aanzien van invoerheffingen en de BBO/ABB - zie paragraaf 2.6.2.
• Invoering dollar	2) Besparing van transactiekosten op producten uit de VS (1,67%) - zie paragraaf 2.5.
• Verandering in concurrentieverhoudingen	3) Afname marktmacht van groothandels op Curaçao – zie hieronder
Prijsstijging, specifiek voor BON:	
• Accijnzen	4) M.n. op energie (incl. benzine), tabakswaren, en wijn (op bier en gedestilleerd is het gelijk of lager).
• Stelselwijziging fout toegepast	5) Zie paragraaf 2.6.3.
• Naleving is toegenomen	6) Zie paragraaf 2.2.3.
• Cumulatie buitenlandse heffingen	7) Zie paragraaf 2.6.2.
• Afschaffing maximumprijzen en marges	8) Speelt met name voor voedsel – zie hieronder.
• Verandering in concurrentieverhouding	9) Afname in schaalvoordelen bij inkoop weggevallen – zie hieronder.
• Stijging kosten voor transport van Curaçao naar Bonaire	10) In combinatie met de herziening van de belastingheffing op transportdiensten – zie hieronder.

Universele prijsopdrijvende effecten

- De wereldwijde stijging van de prijzen voor voedsel, grondstoffen en energie hebben een effect op de prijzen van bijna alle goederen en diensten. De stijging van de brandstofkosten heeft direct effect op de CPI van vervoer, en indirect op alles wat geïmporteerd (en dus getransporteerd) wordt. Aangezien voor eiland-economieën geldt dat transportkosten een relatief groot deel uitmaken van de totale importprijs van goederen, heeft de stijging van transportkosten een grotere impact op de eindprijzen van eiland-economieën.[28]

Effecten van stelselwijzigingen

- Er hebben zich wijzigingen in het stelsel voorgedaan die zowel prijsverhogende als prijsverlagende effecten hebben gehad.

- **Import**: Bonaire kende importheffingen tussen 0 en 22 procent op voedsel en alcoholvrije dranken; voor basisbehoeften als rijst gold een tarief van 0 procent. Na 1 januari 2011 zijn de importheffingen in al deze categorieën op 0 procent gesteld. Producten die na die tijd vanuit het vrije verkeer op Curaçao worden ingevoerd zijn echter wel onderhevig aan Curaçaose invoerrechten (0% tot 37%) en omzetbelasting (5%) – dit is vergelijkbaar met wat er voor de stelselwijziging op Bonaire (of op Curaçao) werd geheven.

- **OB/ABB**: Het effect van de afschaffing van de cumulatieve omzetbelasting en de invoering van de ABB hebben we hierboven besproken (zie paragraaf 2.6.2). De precieze impact hiervan hangt af van het aantal schakels in de keten, of een product al dan niet via het economische verkeer van Curaçao wordt ingevoerd, en of ondernemers het systeem juist toepassen.

- **Naleving**: De stelselwijziging heeft tevens geleid tot een toename van de naleving van de belastingplicht. Dit is een direct gevolg van het feit dat de belastingen direct bij de ‘bron’ worden geheven (namelijk op het moment van invoer).

- **Toepassing**: Al met al zouden de bovenstaande stelselwijzigingen (indien juist toegepast door ondernemers) een prijsverlagend effect hebben gehad. In de praktijk passen niet alle ondernemers het nieuwe stelsel goed toe en grijpen terug naar het oude (bekende) systeem, maar dan wel met hogere percentages (zie paragraaf 2.6.3).

Invoering van de dollar

- Met de invoering van de dollar bespaart een importeur zo’n 1,67% aan valutatransactiekosten (zie paragraaf 2.5). Dit gaat echter voornamelijk op voor producten die vanuit de VS worden geïmporteerd. Dit betreft een beperkt deel van de importen. Het is niet duidelijk in hoeverre deze kostenbesparing wordt doorgerekend. Bovendien is het niet duidelijk in hoeverre deze verlaging van transactiekosten door banken wordt afgeroomd met een verhoging van administratiekosten.

- De invoering van de dollar heeft mogelijk ook geleid tot afrondingseffecten met een afwijking naar boven. Iets dat vroeger 2 gulden kostte zou nu $1,12 kosten. Voor het gemak wordt dit bedrag afgerond naar bijvoorbeeld $1,15. Dit effect is op Bonaire beperkt gebleven omdat winkels een jaar lang dubbele prijzen moesten voeren.[29]

---

[28] Dit ligt voornamelijk aan de beperkte schaalvoordelen die gerealiseerd kunnen worden door de betreffende haveninfrastructuur en de infrastructuur naar het achterland.

[29] Van 6 maanden vooraf aan de stelselwijziging tot 6 maanden daarna.

Verandering in concurrentieverhoudingen

- De prijzen op Bonaire zijn vaak afhankelijk van de marktstructuur op Curaçao op het niveau van de groothandels. De afgelopen jaren is deze veranderd doordat enkele spelers failliet zijn gegaan. Het is niet duidelijk of dit nu een prijsopdrijvend of een -verlagend effect heeft gehad. Retailers op Bonaire konden voorheen bijvoorbeeld wel eens gedwongen worden om via een bepaalde groothandel op Curaçao af te nemen omdat deze concurrentiebeperkende afspraken had gemaakt met buitenlandse leveranciers. Hier staat tegenover dat retailers op Bonaire konden meegenieten van de schaalvoordelen van de Curaçaose markt door gebruik te maken van inkoopkanalen van Curaçaose groothandels.

- Een verandering in de marktstructuur op Curaçao kan daarom effect hebben op prijzen op Bonaire. Deze effecten kunnen zowel positief als negatief zijn.

Loslaten van prijsregulering

- Op Bonaire golden tot 1 januari 2011 vastgestelde maximumprijzen voor primaire levensbehoeften. Daarbij werden groot- en detailhandelsmarges vastgesteld op basis van de cif-prijs.[30] Dit is afgeschaft, wat een prijsverhogend effect heeft gehad op deze producten.

Stijging kosten voor transport van Curaçao naar Bonaire

- De kosten voor transport van Curaçao naar Bonaire vormen een aanzienlijk deel van de eindprijs van goederen. De universele stijging van de transportkosten in combinatie met de invoering van een brandstofheffing (voor een deel aangevuld met de effecten van de herziening van de belastingen op deze diensten en mogelijke dubbele indirecte heffingen) heeft een prijsopdrijvend effect.

3.2.3 Voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken

- De prijzen van voeding en alcoholvrije dranken zijn in 2011 op Bonaire gestegen met 11 procent. De inflatie ligt hiermee iets hoger dan op Curaçao waar de inflatie in deze categorie goederen 9,2 procent bedroeg (Figuur 3.2). De inflatie op Aruba lag lager, namelijk op 6,3 procent.

- De meeste goederen uit de categorie voeding en alcoholvrije dranken worden geïmporteerd vanuit Curaçao. De inflatie die Curaçao heeft ervaren in 2011 verklaart een groot deel van prijsstijging op Bonaire. De prijsstijging op Curaçao is grotendeels het gevolg van de stijging van voedsel en brandstofprijzen op de wereldmarkt, maar ook schommelingen in de wissel-koers van de euro tegen de dollar zijn belangrijke oorzaken. Op Curaçao hebben geen grote institutionele veranderingen plaatsgevonden binnen de sfeer van belastingen, heffingen en accijnzen. Het is wel opvallend dat de prijsstijging op Aruba beduidend lager is. Dat kan wellicht verklaard worden vanuit verschillen in handelspartners. Curaçao importeert relatief veel voedsel vanuit Europa, Aruba importeert meer voedsel uit de regio.[31]

- De verdere analyse hieronder tracht het verschil in de stijging van voedselprijzen tussen Curaçao en Bonaire te verklaren: het verschil is **1,8** procentpunt.

---

[30] De cif-prijs is de prijs waartegen ingevoerde producten in de statistiek van de buitenlandse handel worden geregistreerd.

[31] Op sectorniveau zijn hiervoor niet voldoende gegevens. Op macroniveau bevestigen recente cijfers van CB Aruba en CBS Curaçao dat Aruba beduidend meer goederen vanuit de VS importeert (50% tegenover 35%) en minder uit Nederland (16% tegenover 20%). In hoofdstuk 5 gaan we ook op handelsstromen in. De daar gerapporteerde cijfers zijn minder recent maar hebben wel betrekking op alle eilanden van Caribisch Nederland.

Figuur 3.2 CPI voeding en alcoholvrije dranken op Bonaire, Curaçao en Aruba

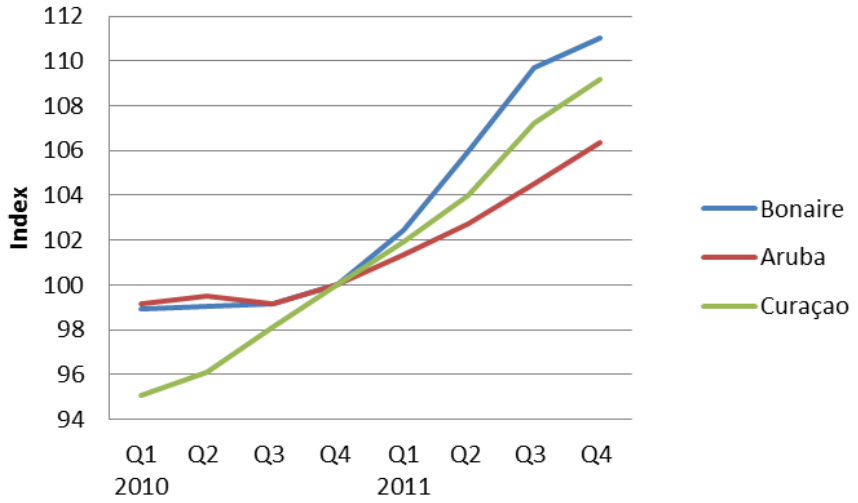

Bron: Statistische bureaus Nederland, Curaçao en Aruba; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Verklarende factoren

- Onderstaande tabel geeft een beknopt overzicht van de verklarende factoren. Verderop in de tekst wijden we hierover uit.

Tabel 3.4 Belangrijkste verklarende factoren voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken

Verklarende factoren	Opmerkingen
Prijsdaling, specifiek voor BON:	
1. Stelselwijziging	1) Als het goed wordt toegepast.
2. Invoering dollar	2) Minder relevant, meeste goederen niet uit de VS.
3. Verandering in concurrentieverhoudingen	3) Minder marktmacht voor upstream groothandels.
Prijsstijging, specifiek voor BON:	
4. Accijnzen	4) Niet relevant.
5. Stelselwijziging fout toegepast	5) Met name in minimarkets die een tweede schakel vormen omdat zij vaak op Bonaire inkopen bij de grotere supermarkten.
6. Naleving is toegenomen	6) Dit geldt met name voor de goederen die via minimarkets worden gedistribueerd.
7. Cumulatie buitenlandse heffingen	7) Geldt slechts voor 10 procent van de goederen. Voor de gemiddelde invoerheffing op Curaçao rekenen we +/- 10 procent.
8. Afschaffing maximumprijzen en marges	8) Geldt alleen voor primaire goederen.
9. Verandering in concurrentieverhouding	9) Minder schaalvoordeel bij inkoop.
10. Stijging transportkosten	10) Ja – tevens rekening houdend met de invoering van de brandstofheffing.

Stelselwijziging (punt 1, 5 en 7)

- De stelselwijzing zou tot gevolg moeten hebben dat de prijzen dalen (zie paragraaf 2.6.3). Dit is op voorwaarde dat de stelselwijziging ook juist wordt doorgevoerd en, wanneer dit niet het geval is, is het van belang hoeveel schakels de keten op Bonaire telt. De voedseldistributie kent op Bonaire een tot twee schakels. Er zijn enkele grotere supermarkten, met meerdere werknemers en een professionele organisatie. Er zijn ook meerdere kleinere minimarkets die gerund worden door zelfstandigen. Deze tweede categorie heeft de grotere supermarkten vaak als toe-leverancier of er wordt via lokale agenten vanuit Curaçao ingekocht. De grotere supermarkten zijn zich zeer bewust van hoe het nieuwe belastingstelsel toegepast moet worden, dat ligt

anders bij de minimarkets. Echter, zelfs in het extreme geval dat alle minimarkets alles zouden inkopen bij de grotere supermarkten en dat alle minimarkets het stelsel fout zouden toepassen, dan nog zou de stelselwijziging een prijsdaling tot gevolg moeten hebben.[32]

- Een extra prijsopdrijvend effect zou op kunnen treden wanneer er veel goederen vanuit het economische verkeer van Curaçao zouden worden ingevoerd. Dit is echter niet zo. Slechts 10 procent wordt vanuit het economische verkeer van Curaçao ingevoerd en is dus onderhevig aan dubbele heffingen.[33] Dit is niet genoeg om een positief inflatiecijfer te kunnen verklaren.

Stijging van brandstofkosten (punt 10)

- De stijging van de wereldprijzen van brandstof kan een deel van het verschil in inflatie met Curaçao verklaren voor zover het de transportkosten van Curaçao naar Bonaire betreft. Ook dit effect is echter niet zo groot om het positief inflatiecijfer te kunnen verklaren.

Concurrentieverhoudingen (punt 3 en 9)

- Er waren op Curaçao enkele groothandels die een behoorlijke marktmacht hadden (zie ook Ecorys, 2011). Enkele hiervan zijn niet meer actief. Dit kan zowel positieve als negatieve effecten hebben op de inkoopprijs van goederen voor Bonairiaanse detailhandel. Enerzijds is de marktmacht stroomopwaarts gebroken en kan men wellicht goedkoper inkopen. Anderzijds had de voormalige groothandel wellicht schaalvoordelen bij de inkoop die nu moeilijk te repliceren zijn. Dit kan weer leiden tot een hogere inkoopprijs. Deze effecten zullen elkaar naar verwachting opheffen.

Overige factoren (punt 6 en 8)

- Doordat het nieuwe belastingstelsel aan de bron geheven wordt (wanneer de goederen op het eiland aankomen) is de naleving van de belastingwet gestegen. Dit geldt vooral voor goederen die via de minimarkets verkocht worden. Deze minimarkets hebben vaak een slecht ICT systeem, waardoor de administratie niet altijd op orde is. Hierdoor was het onder het oude systeem van omzetbelasting moeilijker om goede naleving te bereiken. Het nieuwe stelsel heeft daar geen last van.

- Voor de stelselwijziging waren de prijzen van goederen om te voorzien in primaire levens-behoeften (bijvoorbeeld meel, rijst, etc. – in totaal een lijst van 106 producten) aan een maximum gesteld. Dit is opgeheven.

Conclusie

- De stelselwijziging (punt 1, 5, 7) zou leiden tot een daling van de prijzen. Deze prijsdaling wordt deels teniet gedaan door een stijging van de transportkosten (punt 10). Een verder opwaarts effect op de prijzen komt vanuit de betere naleving van de belastingplicht (punt 6) en het loslaten van de maximumprijzen voor primaire goederen (punt 8).

- Al met al, lijken de bovenstaande punten voldoende om het verschil in inflatie met Curaçao te verklaren.

---

[32] Dit is uitgelegd in paragraaf 2.6.3.

[33] Uit de statistieken van CBS Curaçao blijkt dat 25% buiten de vrijhandelszone omgaat. Maar veel van deze goederen blijven ‘in de container’ en zijn daarmee ook vrijgesteld van Curaçaose belastingen en heffingen. In interviews wordt aangegeven dat in totaal zo’n 10% vanuit het economische verkeer van Curaçao wordt geleverd.

3.2.4 *Alcoholhoudende dranken en tabak*

- De prijzen van alcoholhoudende dranken en tabak zijn in 2011 op Bonaire gestegen met 17 procent. De inflatie ligt hiermee veel hoger dan op Curaçao waar de inflatie slechts 3,6 procent bedroeg (zie Figuur 3-3). De inflatie op Aruba lag wel wat hoger, namelijk op 10 procent.

- De meeste goederen uit deze categorie worden geïmporteerd vanuit Curaçao. De inflatie die Curaçao heeft ervaren in 2011 verklaart slechts een deel van prijsstijging op Bonaire. De prijsstijging op Curaçao is in vergelijk bijna te verwaarlozen.

- De verdere analyse hieronder tracht het verschil in de stijging van prijzen tussen Curaçao en Bonaire te verklaren: dit is **13,4** procentpunt.

Figuur 3.3 CPI alcoholhoudende dranken en tabak op Bonaire, Curaçao en Aruba

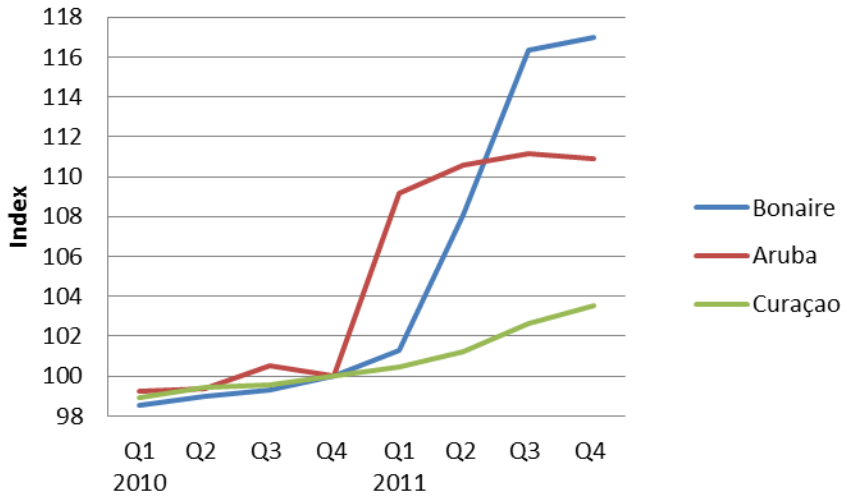

Bron: Statistische bureaus Nederland, Curaçao en Aruba; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Verklarende factoren

- Onderstaande tabel geeft een beknopt overzicht van de verklarende factoren. Verderop in de tekst wijden we hierover uit.

Tabel 3.5 Belangrijkste verklarende factoren alcoholhoudende dranken en tabak

Verklarende factoren	Opmerkingen
Prijsdaling, specifiek voor BON:	
1. Stelselwijziging	1) Als goed toegepast.
2. Invoering dollar	2) Minder relevant, meeste goederen niet uit de VS.
3. Verandering in concurrentieverhoudingen	3) Niet relevant.
Prijsstijging, specifiek voor BON:	
4. Accijnzen	4) Beperkt effect (op bier en sigaretten zijn de accijnzen gelijk gebleven). Wel zijn sigaretten uit CUR nu import (met hoger tarief).
5. Stelselwijziging fout toegepast	5) Met name in minimarkets die een tweede schakel vormen omdat zij vaak op Bonaire inkopen bij de grotere supermarkten of via agenten vanuit Curaçao.
6. Naleving is toegenomen	6) Dit geldt met name voor de goederen die via minimarkets worden gedistribueerd.
7. Cumulatie buitenlandse heffingen	7) Geldt slechts voor 17 procent van de goederen (drank en tabak). Voor de gemiddelde accijns op Curaçao rekenen we +/- 25 procent.

Verklarende factoren	Opmerkingen
8. Afschaffing maximumprijzen en marges	8) Niet relevant.
9. Verandering in concurrentieverhouding	9) Niet relevant.
10. Stijging transportkosten	10) Ja – tevens rekening houdend met de invoering van de brandstofheffing.

Stelselwijzigingen (punt 1, 4, 5, en 7)

- De stelselwijzingen die op voedsel van toepassing zijn, zijn ook van toepassing op alcohol-houdende dranken en tabak. Een verschil is dat een groter aandeel van de goederen via een tweede schakel (minimarkets en snacks) wordt verkocht en dat een groter aandeel van de goederen vanuit het economische verkeer van Curaçao wordt ingevoerd.[34] Dit kan een groot verschil maken ten opzichte van de vorige productcategorie, maar kan niet het totale inflatiecijfer verklaren.[35]

- Naast de stelselwijziging van omzetbelasting naar algemene bestedingsbelasting is er nog een verschil dat er op alcohol en tabak sinds 1 januari 2011 nieuwe accijnzen worden geheven. De feitelijke verandering is echter maar beperkt. Vooral voor luxe goederen (zoals wijn en sigaren) zijn de accijnzen verhoogd. Voor de meest gangbare goederen (zoals bier en sigaretten) zijn de accijnzen gelijk gebleven. Sigaretten uit Curaçao worden nu wel als import gezien en vallen daarmee in een hogere tariefklasse. De verandering in de accijnzen kan dus niet hebben geleid tot een significante (verdere) stijging van de prijzen, de statusverandering van de sigaretten uit Curaçao wel. Onduidelijk is welk effect dit precies heeft op de retailprijs.

Andere factoren (punt 6 en 10)

- Ook voor deze productcategorie geldt dat naleving is toegenomen en dat een stijging van transportkosten een prijsopdrijvend effect heeft gehad. Het effect is volgens ons niet groot genoeg om de rest van het inflatieverschil volledig te verklaren.

Conclusie

- Een deel van de prijsstijging blijft onverklaard. Dit kan voortkomen uit zaken waar we geen zicht op hebben gekregen: verschuiving van handelsstromen,[36] een ‘dollarisatie-effect’, of gestegen marges.

3.2.5 Kleding en schoeisel

- De CPI ontwikkeling van Bonaire laat in 2011 een zeer sterke stijging zien (11,4%), die ook sterk afwijkt van de prijsontwikkeling op Curaçao en Aruba. Het verschil met Curaçao bedroeg in 2011 circa 10,7 procentpunt (zie Figuur 3-4).

[34] Zo’n 17% volgens de statistieken van CBS Curaçao.

[35] Op basis van een simpel rekenmodel verklaart dit ongeveer 4 procentpunten van het verschil met Curaçao. Dit model is gebaseerd op de rekenvoorbeelden in paragraaf 2.6.3.

[36] Misschien wel in de handelsstromen van Curaçao. Aruba kende immers ook een flink hogere inflatie dan Curaçao.

Figuur 3.4 CPI kleding en schoeisel op Bonaire, Curaçao en Aruba

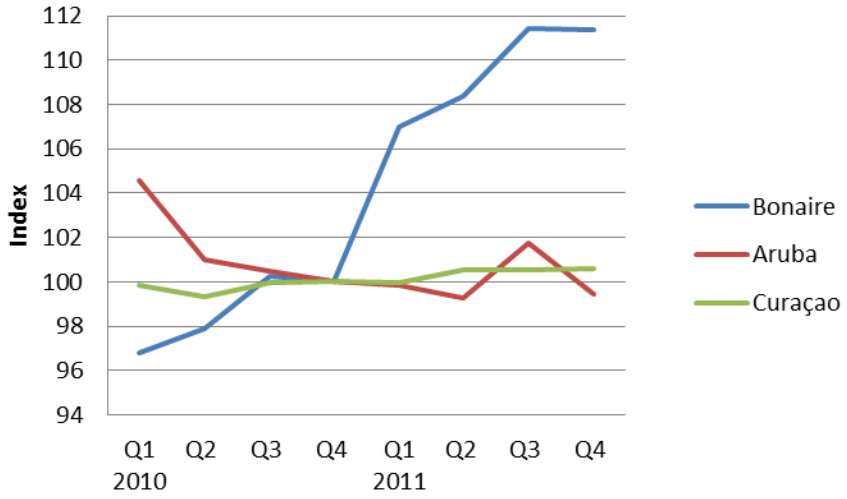

Bron: Statistische bureaus Nederland, Curaçao en Aruba; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Verklarende factoren

- Onderstaande tabel geeft een beknopt overzicht van de verklarende factoren. Verderop in de tekst wijden we hierover uit.

Tabel 3.6 Belangrijkste verklarende factoren kleding en schoeisel

Verklarende factoren	Opmerkingen
Prijsdaling, specifiek voor BON:	
1. Stelselwijziging	1) Als goed toegepast.
2. Invoering dollar	2) Minder relevant, meeste goederen niet uit de VS.
3. Verandering in concurrentieverhoudingen	3) Niet relevant.
Prijsstijging, specifiek voor BON:	
4. Accijnzen	4) Niet relevant.
5. Stelselwijziging fout toegepast	5) Ja, retailers zijn vooral eerste schakel.
6. Naleving is toegenomen	6) Wellicht.
7. Cumulatie buitenlandse heffingen	7) Geldt voor 20 procent van kleding en schoeisel. Voor de gemiddelde invoerheffing op Curaçao rekenen we 10-13 procent.
8. Afschaffing maximumprijzen en marges	8) Niet relevant.
9. Verandering in concurrentieverhouding	9) Niet relevant.
10. Stijging transportkosten	10) Ja.

Stelselwijzigingen (punt 1, 5, en 7)

- De effecten van de stelselwijzingen zoals hierboven omschreven, zijn ook van toepassing op de prijzen van kleding en schoeisel. Een verschil is dat hier nagenoeg geen goederen via een tweede schakel in de keten op Bonaire wordt verkocht. Daarbij komt dat een groter aandeel van de goederen vanuit het economische verkeer van Curaçao wordt ingevoerd.[37] Al met al verklaart dit niet het totale inflatiecijfer.[38]

[37] Zo'n 20% volgens de statistieken van CBS Curaçao.

[38] Op basis van een simpel rekenmodel verklaart dit ongeveer 3 procentpunt van het verschil met Curaçao. Dit model is gebaseerd op de rekenvoorbeelden in paragraaf 2.6.3.

Andere factoren (punt 6 en 10)

- Ook voor deze productcategorie geldt dat naleving is toegenomen en dat een stijging van transportkosten een prijsopdrijvend effect heeft gehad. Het is niet duidelijk of dit effect groot genoeg is om de rest van het inflatieverschil te verklaren.

Conclusie

- Een deel van de prijsstijging lijkt onverklaard. Dit kan voortkomen uit zaken waar we geen zicht op hebben gekregen: verschuiving van handelsstromen, verandering van marktmacht stroomopwaarts, toegenomen marges, het 'dollarisatie-effect', of wellicht specifieke issues in de meetmethodiek door het statistisch bureau.

3.2.6 *Stoffering en huishoudelijke apparaten*

- Ook de CPI-ontwikkeling op Bonaire van deze productcategorie laat in 2011 een sterke stijging zien (8,8%). Dit wijkt sterk af van de prijsontwikkeling op Curaçao en Aruba. Het verschil met Curaçao bedroeg in 2011 circa 7,4 procentpunt (zie Figuur 3-5).

Figuur 3.5 CPI stoffering en huishoudelijke apparaten op Bonaire, Curaçao en Aruba

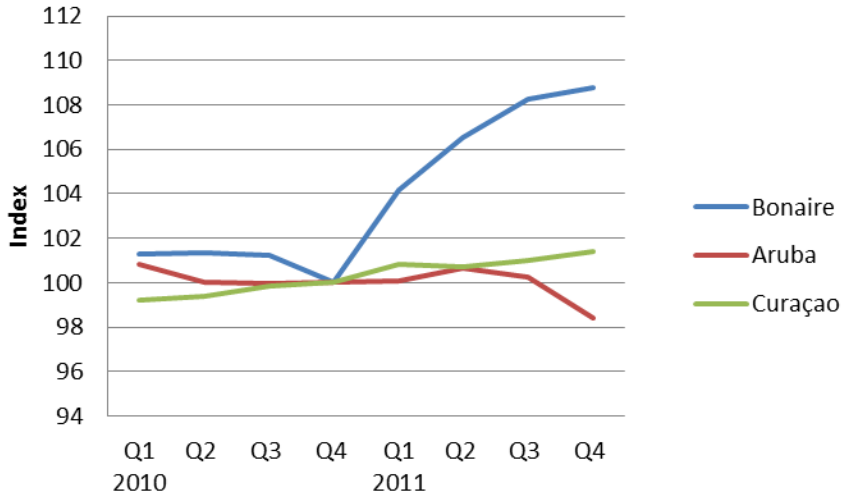

Bron: Statistische bureaus Nederland, Curaçao en Aruba; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Verklarende factoren

- Onderstaande tabel geeft een beknopt overzicht van de verklarende factoren. Verderop in de tekst wijden we hierover uit.

Tabel 3.7 Belangrijkste verklarende factoren stoffering en huishoudelijke apparaten

Verklarende factoren	Opmerkingen
Prijsdaling, specifiek voor BON:	
1. Stelselwijziging	1) Deels fout toegepast.
2. Invoering dollar	2) Aantal goederen?
3. Verandering in concurrentieverhoudingen	3) Niet relevant.
Prijsstijging, specifiek voor BON:	
4. Accijnzen	4) Niet relevant.
5. Stelselwijziging fout toegepast	5) Ja, maar retailers zijn m.n. eerste schakel (groothandel ontbreekt) dus beperkt effect.
6. Naleving is toegenomen	6) Wellicht.

Verklarende factoren	Opmerkingen
7. Cumulatie buitenlandse heffingen	7) Geldt voor 30 procent van de goederen (stoffering en huishoudelijke apparaten). Voor de gemiddelde invoerheffing op Curaçao rekenen we 10-27 procent.
8. Afschaffing maximumprijzen en marges 9. Verandering in concurrentieverhouding 10. Stijging transportkosten	8) Niet relevant. 9) Niet relevant. 10) Ja.

Stelselwijzigingen (punt 1, 5, en 7)

- De productcategorie stoffering is vergelijkbaar met kleding en schoeisel in de zin dat er geen goederen via een tweede schakel in de keten op Bonaire wordt verkocht. Een verschil is dat een groter deel van de goederen via het economische verkeer van Curaçao wordt ingevoerd.[39] Een deel van het inflatiecijfer kan hiermee worden verklaard.[40]

Transportkosten (punt 10)

- Over het algemeen vormen transportkosten bij de productgroep stoffering een relatief groot aandeel in de prijs. Dit type goederen zijn namelijk geen bulkgoed (in tegenstelling tot de vorige productgroepen). De stijging in transportkosten heeft dus een groter effect op de prijzen van stoffering.

Overige factoren (punt 6)

- Het is niet duidelijk of stoffering een productgroep is waar de belastingdienst vroeger minder grip op had. We gaan er vanuit dat dit niet zo was en dat er geen sprake is van een 'betere naleving'.

Conclusie

- Het verschil lijkt voldoende verklaard.

3.2.7 Horeca

- De CPI-ontwikkeling op Bonaire van deze productcategorie laat in 2011 een sterke stijging zien (11,4%). Dit wijkt sterk echter niet zo veel af van de prijsontwikkeling op Curaçao. Het verschil met Curaçao bedroeg in 2011 circa 5,2 procentpunt (zie Figuur 3-6).

Figuur 3.6 CPI horeca op Bonaire, Curaçao en Aruba

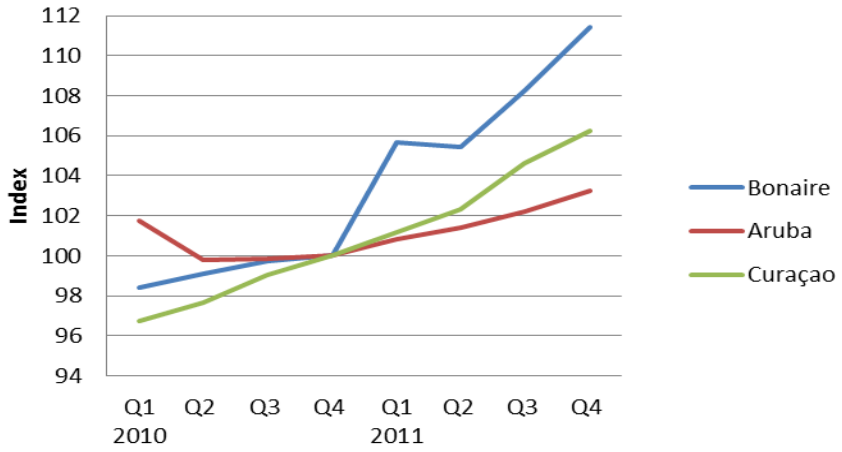

Bron: Statistische bureaus Nederland, Curaçao en Aruba; bewerking door Ecorys/Curconsult.

[39] Ongeveer 30% volgens het CBS Curaçao.

[40] Ongeveer 4 procentpunt volgens dezelfde rekenmethode als bij de voorgaande productgroepen.

Verklarende factoren

- Onderstaande tabel geeft een beknopt overzicht van de verklarende factoren. Verderop in de tekst wijden we hierover uit.

Tabel 3.8 Belangrijkste verklarende factoren horeca

Verklarende factoren	Opmerkingen
Prijsdaling, specifiek voor BON:	
1. Stelselwijziging	1) Deels fout toegepast.
2. Invoering dollar	2) Het aantal goederen vanuit de VS is beperkt.
3. Verandering in concurrentieverhoudingen	3) Niet relevant.
Prijsstijging, specifiek voor BON:	
4. Accijnzen	4) Wijn.
5. Stelselwijziging fout toegepast	5) Ja, horeca zijn m.n. tweede schakel.
6. Naleving is toegenomen	6) Ja.
7. Cumulatie buitenlandse heffingen	7) Net als bij voeding 10 procent (horeca).
8. Afschaffing maximumprijzen en marges	8) Niet relevant.
9. Verandering in concurrentieverhouding	9) Niet relevant.
10. Stijging transportkosten	10) Al verrekend in de prijzen van voedsel en drank.

Stelselwijzigingen (punt 1, 4, 5, en 7)

- De horeca vormt een aparte bedrijfstak in de zin dat ze primair als dienstverlenend worden gekenmerkt, maar de inputs bestaan (naast arbeid) grotendeels uit voedsel en drank. De ontwikkelingen in de voedsel- en drankprijzen zijn dan ook van grote invloed op de prijzen van de horeca.[41] Daarbij komt dat veel van de horeca vaak bij de lokale (grotere) supermarkten inkoopt en dus een tweede schakel in de keten op het eiland is. Bovendien is een groot deel van de horeca te vergelijken is met de minimarkets in de voedseldistributieketen, in de zin dat de ondernemers kleine zelfstandigen zijn met een beperkte ICT-administratie en soms beperkt Nederlands spreekt. Hierdoor is er sneller sprake van verwarring omtrent het nieuwe belastingstelsel, wat de kans op foute toepassing verhoogt.

- Een groot deel van de toegevoegde waarde wordt op het eiland gecreëerd door middel van arbeid. Het ABB tarief voor dienstverlening is op 1 oktober 2011 verlaagd van 8 naar 6 procent. Deze verlaging lijkt echter niet direct te zijn doorvertaald in lagere prijzen. Het CBS Nederland laat weten dat dergelijke (beperkte) effecten normaal gesproken ook niet teruggevonden kunnen worden in een daling van de prijs/CPI-index. In de gemeten prijzen is het effect ook niet terug te zien.

- Het effect van accijnzen is beperkt (zoals eerder uitgelegd).

Andere factoren (punt 6 en 10)

- Een verhoging van transportkosten is wel van invloed, maar dit effect loopt indirect via de prijzen van voedsel en drank die de horeca ondernemer op het eiland inkoopt. We houden hier dus niet apart rekening mee. De naleving van de belasting is zowel voor directe als indirecte belastingen hoger.

[41] Men kan grofweg hanteren dat de horecaprijs voor biefstukje of een biertje ongeveer vier keer de prijs is die de ondernemer ervoor heeft betaald.

- Een andere factor die een prijsopdrijvend effect zou kunnen hebben is een afnemende concurrentiedruk vanuit andere eilanden. Dit geldt met name voor de horeca die zich richt op toeristen. In ieder geval is het aantal dagjestoeristen dat via een cruiseschip het eiland aandoet de afgelopen jaren flink gestegen. Hierbij moet men wel opmerken dat deze toerist zijn overnachtingen en maaltijden voornamelijk op het schip nuttigt – het vraageffect is dus beperkt.

Conclusie

- Op basis van de geobserveerde ontwikkelingen bij voedsel en drank en de vuistregel dat de horecaprijs gelijk is aan vier keer de inkoopprijs, kan het grootste deel van de geobserveerde prijsstijging op Bonaire worden verklaard. Daarbij komt nog eens dat de naleving hoogst-waarschijnlijk is toegenomen. De geobserveerde prijsstijging is dus goed te verklaren.

3.2.8 Vervoer

- De kosten voor vervoer op Bonaire zijn weliswaar flink gestegen (7,2%), het verschil tussen van de kosten voor vervoer op Bonaire en Curaçao is echter relatief beperkt (1,8%). Zie Figuur 3-7.

Figuur 3.7 CPI vervoer op Bonaire, Curaçao en Aruba

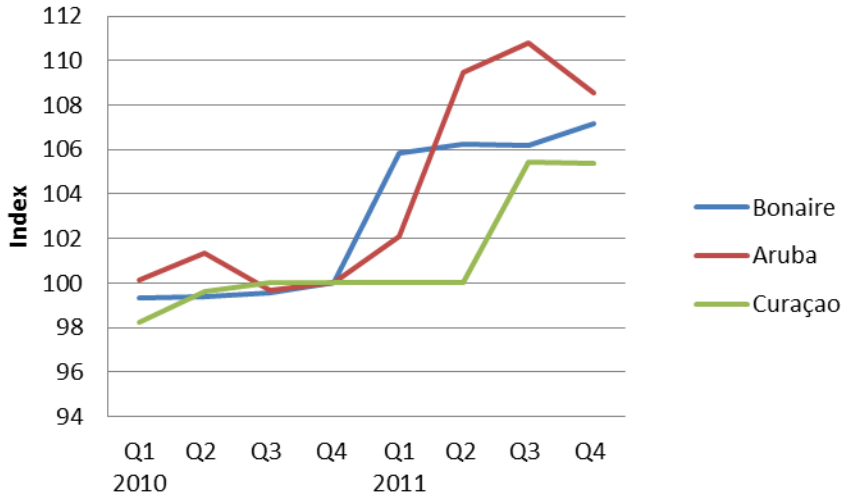

Bron: Statistische bureaus Nederland, Curaçao en Aruba; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Verklarende factoren

Vervoermiddelen

- De stelselwijziging wordt door de meest dealers goed toegepast (dit zou dus leiden tot een prijsdaling). Hier staat tegenover dat ongeveer 50 procent van de auto's en vooral de auto-onderdelen vanuit het economische verkeer van Curaçao worden ingevoerd terwijl Curaçao een flinke invoerheffing op auto heft (ongeveer 27%) waarover nog eens ABB moet worden geheven bij invoer op Bonaire. Andere verklarende factoren in de CPI-ontwikkeling zijn (aldus CBS Nederland) de vluchttarieven tussen Bonaire en Curaçao en de benzineprijzen.

Vluchttarieven

- Gedurende 2011 zijn de vluchttarieven van DAE en Insel Air tussen Curaçao en Bonaire gewijzigd. DEA heeft vanaf oktober 2011 de vluchten op Bonaire geschrapt. De prijzen van Insel Air zijn in december 2011 omhoog gegaan. Een overzicht van de tariefontwikkeling gedurende 2011 is weergegeven in de onderstaande tabel.

Tabel 3.9 Tariefontwikkeling vluchten Bonaire – Curaçao (2011)

	Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec
DAE (1)	119	119	119	119	119	110	110	101	101	-	-	-
Insel Air (1)	101	101	101	101	101	101	101	101	101	101	101	117,2
DEA (2)						101	101	101	101	-	-	-
Insel Air (2)						101	101	101	101	101	101	104,2

Bron: CBS Nederland. De prijzen zijn voor beide maatschappijen gemeten in twee varianten (aangegeven met 1 en 2). In januari 2012 zijn de Insel Air tarieven voor beide varianten gestegen naar $114,40 en in maart 2012 weer gedaald naar $93.

Benzineprijzen

- Gedurende 2011 is de benzineprijs op Bonaire met circa 6 procent gestegen (van $1,26 per liter in januari 2011 naar $1,34 in december 2011). Over de periode 2010-2011 bedraagt de stijging 14 procent (een liter benzine kostte in januari 2010 $1,17 per liter). In de onderstaande tabel is de ontwikkeling van de benzineprijs over de periode 2008-2011 weergegeven. Op 1 maart 2011 is het accijnstarief met $0,08 verhoogd.[42]

Figuur 3.8 Prijsontwikkeling benzine op Bonaire (2010-2011)

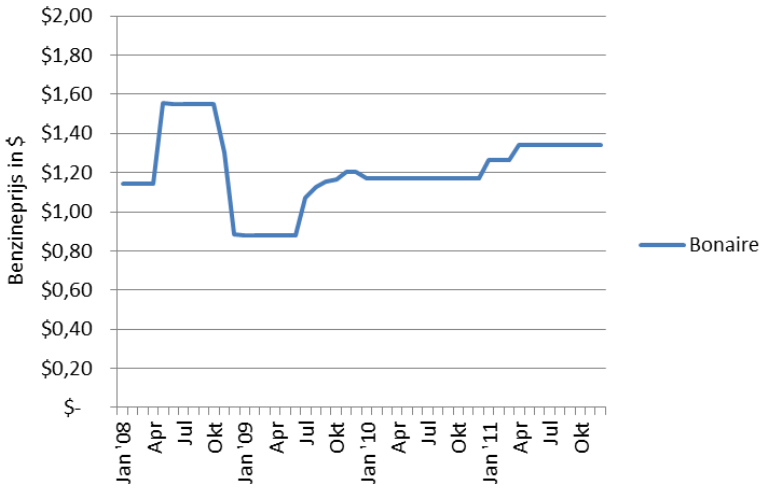

Bron: DEZA Bonaire (2008-2010) en CBS Nederland (2010-2011), bewerking door Ecorys/Curconsult. Tarieven zijn genomen voor gangbare benzine (Mogas 95).

- Al met al lijkt het relatief kleine verschil met Curaçao goed te verklaren.

3.3 Prijsontwikkelingen Saba en Sint Eustatius

3.3.1 Inleiding

Overzicht van de totale prijsontwikkeling

- In 2011 was de inflatie op Saba en Sint Eustatius respectievelijk 7,4 en 10,9 procent. Op Sint Maarten was de inflatie gedurende 2011 circa 5,8 procent. In de onderstaande figuur is de ontwikkeling van de CPI voor deze drie eilanden gegeven over de periode 2010-2011.

[42] Accijns op benzine was $34,27 per hectoliter. Vanaf 1 maart 2011 is dat $41,86 per hectoliter.

Figuur 3.9 CPI ontwikkeling Saba, Sint Eustatius, Sint Maarten (2010-2011)

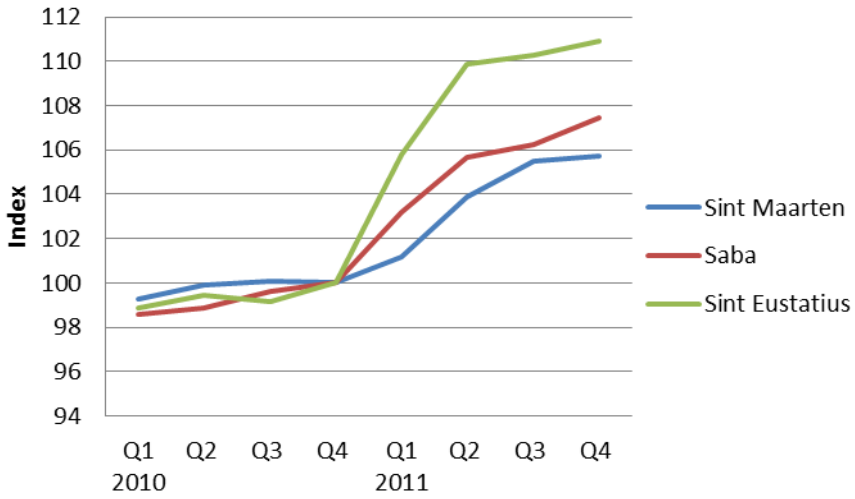

Bron: Statistische bureaus Nederland en Sint Maarten; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Prijsontwikkeling onderliggende categorieën

- Voor zowel Saba als Sint Eustatius blijkt de inflatie met name gedreven te worden door prijs-stijgingen van (i) voedsel, (ii) vervoer, (iii) horeca en (iv) huisvesting. Op Sint Eustatius toont ook de categorie 'diversen' een sterke(re) stijging. Deze categorieën zijn in rood aangegeven in de onderstaande tabel.

Tabel 3.10 Subcategorieën: bijdragen aan de totale CPI en het verschil met Sint Maarten

Hoofdcategorieën	Bijdrage aan totale CPI		Verschil met Sint Maarten	
	SAB	EUX	SAB	EUX
Voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken	2,7%	1,4%	1,4%	-6,6%
Alcoholhoudende dranken en tabak	0,1%	0,3%	-9,3%	-3,6%
Kleding en schoeisel	0,3%	0,3%	0,4%	0,4%
Huisvesting, water en energie	0,6%	1,6%	-0,2%	7,3%
Stoffering en huishoudelijke apparaten	0,2%	0,2%	-3,8%	-4,2%
Gezondheid	0,0%	0,1%	-3,2%	-0,7%
Vervoer	1,3%	4,2%	1,0%	17,6%
Communicatie	0,0%	0,0%	0,4%	0,5%
Recreatie en cultuur	0,5%	0,4%	1,7%	1,5%
Onderwijs	0,0%	0,0%	4,4%	0,5%
Hotels, café's en restaurants	1,3%	1,7%	11,7%	18,4%
Diverse goederen en diensten	0,4%	0,8%	0,3%	7,2%
Totaal	**7,4%**	**10,9%**	**1,7%**	**5,1%**

Bron: Statistische bureaus Nederland en Sint Maarten; bewerking door Ecorys/Curconsult. Kolommen 2-5 zijn gebaseerd op de onderliggende weegschema's van de respectievelijke statistische bureaus.

- In de tabel is ook aangegeven wat voor de verschillende categorieën het verschil is met Sint Maarten. Gegeven het feit dat Saba en Sint Eustatius sterk met Sint Maarten verbonden zijn (qua logistiek, maar ook deel van de prijswaarnemingen wordt gedaan op Sint Maarten) is het te verwachten dat de prijsontwikkeling van de drie eilanden een gelijke trend vertoont. Echter, voor sommige categorieën zijn de verschillen met Sint Maarten zeer aanzienlijk (zowel positief als negatief).

3.3.2 *Belangrijkste verklarende factoren*

- Wanneer we in meer detail kijken naar de achterliggende verklaring voor deze prijsontwikkeling, dan is er een aantal verklarende factoren dat er duidelijk uitspringt. In de onderstaande tabel zijn deze verklarende factoren weergegeven, waarbij tevens is aangegeven of deze factoren een prijsverhogend danwel -verlagend effect hebben. Onder de tabel worden deze factoren in meer detail uitgelegd.

Tabel 3.11 Overzicht belangrijkste verklarende factoren Saba en Sint Eustatius

Verklarende factoren	Opmerkingen
Universele prijsontwikkelingen: • Stijging brandstofkosten • Stijging andere wereldprijzen	Universele prijsontwikkelingen hebben ook een belangrijk effect op de prijzen op SAB, EUX en SXM. De stijging van de brandstofkosten heeft direct effect op de CPI van vervoer, en indirect op alles wat getransporteerd wordt. Bij 'andere wereldprijzen' gaat het met name om energie, voedsel en grondstoffen.
Prijsontwikkelingen specifiek SAB en EUX:	
• Stelselwijziging	De belangrijkste wijziging is de overgang van de BBO (3%) naar de ABB (6% voor goederen, 4% voor diensten). Echter, per saldo is het effect hier onzeker, mede door cumulatie met de verhoogde BBO op SXM en verkeerde toepassing ABB. Er bestonden geen invoerheffingen op de Bovenwinden.
• Stelselwijziging fout toegepast	Ja, cumulatie van ABB (niet door iedereen); cumulatie blijft vaak beperkt tot een schakel.
• Naleving is toegenomen	Met name door kleine winkels.
• Cumulatie buitenlandse heffingen	5% BBO (was 3%) op SXM, er is geen 'freezone' op SXM. Er zijn enkele vrijstellingen van BBO (melk, rijst, boter, etc.).
• Accijnzen	Alleen accijns op benzine. De accijns is omhoog gegaan van $0,09 naar $0,34 per liter benzine.[43]
• Stijging transportkosten SXM – S&S	Extra brandstofheffing belangrijkste transporteur.
• Verschuiving inkoop (van SXM naar eiland)	Meer retailers kopen in bij supermarkten op eiland zelf.
• Onzekerheid over het nieuwe belastingregime (begin '11)	Veel onduidelijkheid over nieuw stelsel, waardoor op verwachtingen is geanticipeerd door hogere marges te rekenen
• Invoering dollar	Kostenstijgingen en onzekerheid deels verdisconteerd in de dollarisatie; besparing van transactiekosten op producten uit de VS is beperkt, zie ook de eerdere paragraaf over Bonaire.

Effecten van stelselwijzigingen

- In de vorige paragraaf over Bonaire is al uitgebreid ingegaan op de wijzigingen in het stelsel (met name belastingen) die zowel prijsverhogende als prijsverlagende effecten hebben gehad. Ook voor Saba en Sint Eustatius zijn deze wijzigingen relevant. Echter, door verkeerde toepassing van de ABB en de cumulatie met de BBO op Sint Maarten hebben de stelsel-wijzigingen soms vooral een prijsverhogend effect gehad.

9. De belangrijkste stelselwijziging betreft de overgang van de heffing van Belasting op Bedrijfsomzetten (BBO of turnover tax) (3%) naar de heffing van Algemene

[43] Onder de Nederlandse Antillen was het 'bijzonder invoerrecht op benzine' 16,20 Naf per hectoliter ($9,05 per hectoliter). Sinds 1-1-2011 is dat $34,27 per hectoliter.

Bestedingsbelasting (6% voor goederen en diensten; vanaf oktober 2011 4% voor diensten). Doordat de grondslag voor deze heffing sterk verschilt (bedrijfsomzet voor de BBO, waarde van het product/dienst voor de ABB) is het effect van deze stelselwijziging niet eenduidig.

10. Het blijkt dat diverse bedrijven de heffing van de ABB verkeerd toepassen. De ABB wordt in de praktijk namelijk regelmatig nog toegepast als zijnde een cumulatieve omzetbelasting (BBO), maar dan met een hoger percentage. Door beperkte kennis van het nieuwe stelsel wordt teruggevallen op de uitvoering van het oude stelsel. Onduidelijk is hoeveel bedrijven dit verkeerd toepassen of (tijdelijk) hebben toegepast.

11. Een probleem dat hiermee samenhangt is de cumulatie met de 5 procent BBO (was 3%) die Sint Maarten heft op het grootste deel van de voorraden voor Saba en Sint Eustatius. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om levensmiddelen die via groothandels als Prime Distributors en Cost U Less naar Saba en Sint Eustatius worden vervoerd. Deze goederen worden weliswaar naar Sint Maarten vervoerd, maar worden 'geconsumeerd' buiten het BBO-heffingsgebied en zouden dus in beginsel vrijgesteld moeten worden van BBO. Door de invoering van de ABB per 1 januari 2011 is hierdoor een cumulatie van heffingen ontstaan. Hoewel dit probleem al in 2010 bekend was[44] is er thans (april 2012) nog geen (politieke) oplossing voor dit probleem gevonden.[45] Overigens is onduidelijk hoe groot deze handelsstroom is (er is geen freezone, data ontbreekt).

Onzekerheid over het nieuwe (belasting-)stelsel

- Een belangrijke factor voor de prijsontwikkeling op Saba en Sint Eustatius is de sterke onzekerheid die eind 2010 heerste over de effecten van het nieuw in te voeren belastingstelsel. Wat betreft deze onzekerheid moet bedacht worden dat het nieuwe belastingstelsel voor Caribisch Nederland pas in december 2010 is aangenomen en per 1 januari 2011 is ingegaan. Opgemerkt zij wel dat concept wet- en regelgeving in oktober 2009 beschikbaar was en in oktober 2010 ook door de Tweede Kamer is aangenomen. Echter, de mogelijke effecten hiervan waren rondom de transitie nog maar beperkt 'geïnternaliseerd' op de eilanden. Ook op andere beleidsterreinen (zorgverzekering, sociaal stelsel) bestond er in december 2010 veel onzekerheid. Deze onzekerheid is versterkt doordat ook instanties als het RCN en de Belastingdienst niet alle vragen konden beantwoorden en er ook problemen waren met de informatieverstrekking. Onze indruk is dat veel bedrijven begin 2011 het zekere voor het onzekere hebben genomen en daarom, mede anticiperend op de bestaande onzekerheid, hun prijzen (en dus ook marges) substantieel hebben verhoogd en/of naar boven hebben afgerond. Voor een deel betreft dit 'achterstallig onderhoud'.

- Hieraan gerelateerd is de invoering van de dollar. Op zowel Saba als Sint Eustatius kon men voor 2011 zowel met Antilliaanse guldens als dollars terecht, waarbij men de vaste wisselkoers hanteerde. Zoals ook aangegeven is in de paragraaf over Bonaire heeft de invoering van de dollar met name een opwaarts afrondingseffect gehad als gevolg van psychologische prijs-zetting, wat mede samenhing met de grote onzekerheid over de stelselwijziging eind 2010. Dit speelt voor de horeca en (in mindere mate) voor de voedingsmiddelen en (alcoholhoudende en alcoholvrije) dranken.

---

44 Ecorys, 'Marktwerking op Caribisch Nederland', februari 2011, p. 74 en 83-84 (niet openbaar).

45 Zie ook: http://www.thedailyherald.com/islands/1-islands-news/24872-st-maarten-still-to-end-double-taxation-for-saba-and-statia-.html.

Stijgende transportkosten

- De (stijgende) kosten voor het transport van producten van Sint Maarten naar Saba of Sint Eustatius zijn een belangrijke factor voor de hoge(re) inflatie. In de onderstaande tabel is een overzicht gegeven van de transportkosten voor de Mutty's Pride, de belangrijkste bevoorrader van de eilanden (naar schatting 80% van het volume).

Tabel 3.12 Overzicht transportkosten Mutty's Pride (januari 2012)

Kostencategorie	Normaal tarief	Tarief voor hoog volume
Vrachtkosten	$1,50 per box $0,25 per pound (frozen/chill)[46]	$1,25 per box $0,15 per pound (frozen/chill)
Brandstoftoeslag	10% van de vrachtkosten	8% van de vrachtkosten
Administratie ('documentation') per aflevering	$10	$10

Bron: Saba C-Transport (agent Mutty's Pride). Noot: Het is niet eenduidig wat onder een 'box' wordt verstaan. Te denken valt aan een treetje bier (24 flesjes) of een 6/8 pack frisdrank. Er zijn maar enkele bedrijven op Saba en Sint Eustatius die het lagere tarief voor 'hoog volume' betalen, het merendeel van de bedrijven en particulieren betalen het normale tarief. Het minimumtarief is $20.

- De huidige vrachtkosten voor de Mutty's Pride zijn gelijk aan de kosten die in december 2010 geregistreerd werden.[47] Echter, in het eerste kwartaal van 2011 is er wel een brandstoftoeslag geïntroduceerd, wat neerkomt op 8-10 procent van de totale vrachtkosten (zie tabel). De tarieven van een *consolidator* als Giovanni Services (die ook gebruik maakt van de Mutty's Pride) laten dezelfde prijsstijging zien. Werd in september 2010 nog $1 per ft^3 gerekend, in januari 2012 werd $1,10 per ft^3 gerekend.[48]

- De hogere vrachtkosten gelden niet alleen voor Saba en Sint Eustatius maar ook voor de andere kleine eilanden die dichtbij liggen, zoals Nevis en St. Barths.

Verschuiving van inkoop

- Tenslotte is (met name voor de horeca) relevant dat meer en meer bedrijven zelf geen voorraden (meer) invoeren, maar deze direct inkopen in een van de lokale supermarkten. Voor Saba zijn dit vooral My Store, Unique Store en Big Rock Market, voor Sint Eustatius zijn dit vooral Duggins en de Chinese winkels. In de meeste gevallen wordt gewoon de consumenten-prijs betaald, sommigen krijgen een kleine korting (5-10%). De reden voor deze verschuiving is niet eenduidig, maar het lijkt erop dat het ontstaan van een landsgrens tussen Sint Maarten en Saba / Sint Eustatius (met douane, verschillende belastingen, administratie, etc.) doorslag-gevend is geweest om het vaak toch al moeizame inkoopproces te wijzigen. In Bijlage 2 is dit in meer detail uitwerkt.

Energieprijzen

- Op de Bovenwindse eilanden is één energieproducent, namelijk GEBE. Hoewel GEBE in de toekomst opgesplitst zal worden tussen de drie eilanden, hanteert GEBE nu nog een uniform tarief voor de eilanden. De GEBE-tarieven zijn met name in de eerste helft van 2011 sterk gestegen, wat niet alleen uitwerking heeft op de energiekosten voor consumenten, maar ook doorwerkt in de kostprijs van bedrijven. De oorzaak hiervan is vooral gelegen in de universele stijging van de energieprijzen. In een van de volgende paragrafen zal in meer detail de ontwikkeling van de GEBE-tarieven worden getoond.

---

[46] Hierbij gaat het om gekoelde of bevroren producten (groente, vlees, etc.). Het normale tarief is $0,25 per pound (0,45 kg), wat voor een gemiddelde 'box' van 30 pound neer komt op $7,50.

[47] Ecorys, 'Marktwerking op Caribisch Nederland', februari 2011, p. 83 (niet openbaar).

[48] Een kubieke voet is ongeveer 0,028 m^3 (1 voet is 30,48 cm).

3.3.3 *Voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken*

- De CPI-ontwikkeling voor voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken loopt tussen Saba en Sint Eustatius sterk uiteen (zie onderstaande figuur). Waar de zeer sterke prijsontwikkeling van Saba (+16,8% in 2011) in de pas loopt met de ontwikkeling op Sint Maarten (+15,4% in 2011) toont Sint Eustatius een veel lagere inflatie (+8,7%).

Figuur 3.10 CPI voeding en alcoholvrije dranken op Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten

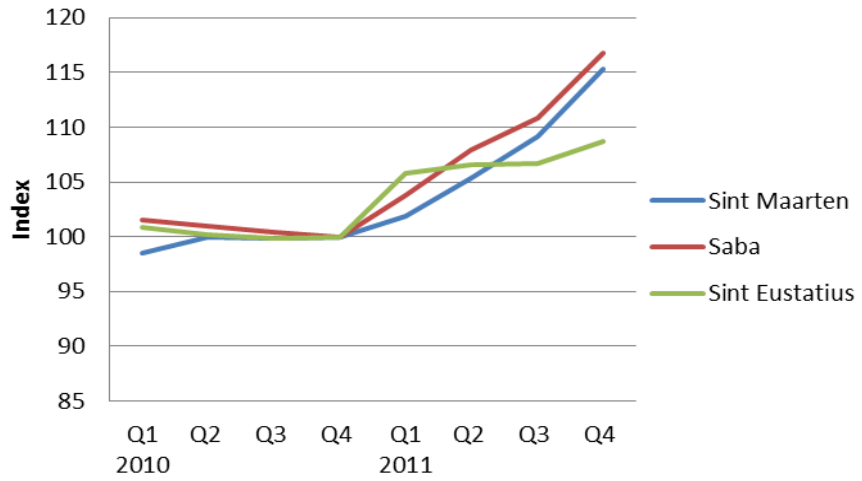

Bron: Statistische bureaus Nederland en Sint Maarten; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Verklarende factoren

- Er is een aantal verklarende factoren voor deze prijsontwikkeling die ook zijn samengevat in de onderstaande tabel. Onder de tabel worden enkele van deze factoren nog in meer detail uitgelegd.

Tabel 3.13 Overzicht belangrijkste verklarende factoren voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken

Verklarende factoren	Opmerkingen
Universele prijsontwikkelingen: • Stijging brandstofkosten • Stijging andere wereldprijzen	Universele prijsontwikkelingen van met name de grondstoffen- en voedselprijzen zijn hier een belangrijke verklarende factor. Op de Bovenwinden is vrijwel geen eigen productie, zodat alles dient te worden ingevoerd.
Prijsontwikkeling specifiek SAB en EUX:	
• Stelselwijziging	Onzeker effect, mogelijke kostenstijging als gevolg van met name de ABB (i.c.m. met verkeerde toepassing en gecumuleerde BBO-heffing).
• Stelselwijziging fout toegepast	Mogelijk foute toepassing, met name in kleine supermarkten.
• Naleving is toegenomen	Mogelijk, met name in kleine supermarkten.
• Cumulatie buitenlandse heffingen	Ja, 5 procent BBO-heffing op vrijwel alle inkopen op SXM (n.b. Duggins koopt in via Miami).
• Accijnzen	Niet relevant.
• Stijging transportkosten SXM – S&S	+8-10 procent brandstoftoelage (op vrachtwaarde) belangrijkste transporteur.
• Verschuiving inkoop	Niet relevant.
• Onzekerheid over het nieuwe belastingregime (begin ’11)	Speelt zeker, maar voor supermarkten iets minder relevant.
• Invoering dollar	Kostenstijgingen (en in mindere mate ook de onzekerheid) zijn deels verdisconteerd in de dollarisatie; effect van besparing transactiekosten is beperkt vanwege lage volume aan goederen.

- Veel van deze verklarende factoren zijn al in meer detail besproken in de vorige subparagraaf. Samengevat komt het er voor deze categorie op neer dat met name in het geval van Saba, en in iets mindere mate ook van Sint Eustatius (Duggins koopt in via Miami), vrijwel alle voorraden van Sint Maarten komen. De hoge inflatie op Sint Maarten, in combinatie met de cumulatie van de BBO en de ABB en de extra brandstoftoeslag op het transport verklaren de hoge inflatie op Saba en op Sint Eustatius. Het feit dat een (relatief) grote supermarkt als Duggins inkoopt via Miami is de belangrijkste verklaring dat de inflatie op Sint Eustatius lager is dan op Sint Maarten.

Conclusie

- De universele stijging van voedsel- en grondstofprijzen zijn belangrijke verklarende factor voor prijsstijging op Sint Maarten. De hoge inflatie op Sint Maarten, in combinatie met de cumulatie van de BBO en de ABB, en de extra brandstoftoeslag op het transport verklaren de hoge inflatie op Saba en op Sint Eustatius. De inkoop van Duggins loopt via de VS, wat verklaring is voor lagere CPI-stijging op Sint Eustatius.

3.3.4 Alcoholhoudende drank en tabak

- In de onderstaande figuur is de CPI-ontwikkeling voor alcoholhoudende drank en tabak weergegeven. Gedurende 2011 is met name op Sint Maarten de CPI sterk gestegen (+13,8%). Sint Eustatius (+10,2%) en met name Saba (+4,5%) blijven daar (ver) onder. Volgens CBS Nederland bestaat het verschil tussen Saba en Sint Eustatius vooral uit een sterkere stijging van de tabaksprijzen op Sint Eustatius.

Figuur 3.11 CPI alcoholhoudende drank en tabak op Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten

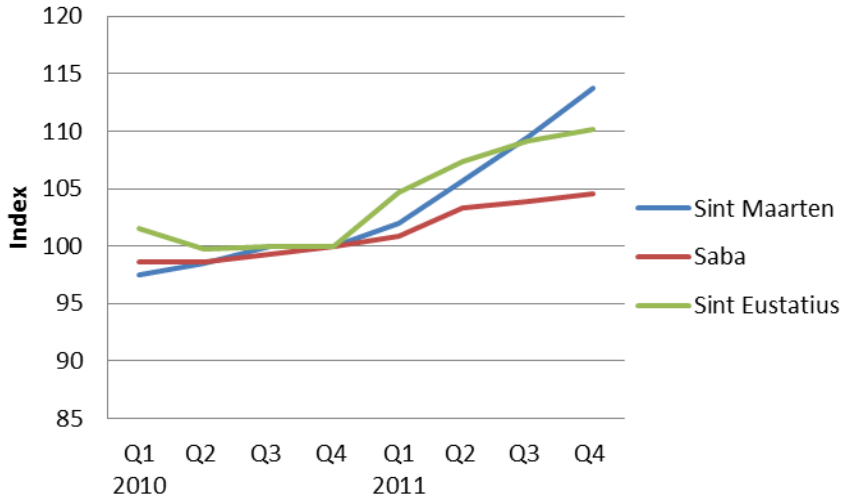

Bron: Statistische bureaus Nederland en Sint Maarten; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Verklarende factoren

- Voor alcoholhoudende drank en tabak spelen hoofdzakelijk dezelfde factoren als voor de ‘voedingsmiddelen en alcoholvrije drank’ (zie hierboven). Inkoop vindt vooral plaats op Sint Maarten, waarbij de cumulatieve BBO-heffing en de transportkosten nog kostenverhogend werken. In dit kader is het opvallend dat de prijzen voor Sint Maarten veel sterker zijn gestegen dan op Saba en Sint Eustatius. Hier is geen eenduidige verklaring voor gevonden, anders dan dat op Saba en Sint Eustatius thans meer op de bestaande marge wordt ingeleverd dan op Sint Maarten.

- Ook voor het verschil tussen Saba en Sint Eustatius (volgens het CBS Nederland dus vooral in tabak) is geen duidelijke verklaring. Het weegschema tussen de twee eilanden verschilt wel iets, maar dit is zeer beperkt. Mogelijk is op Sint Eustatius extra vraag vanuit groep 'expats' (uitbreiding NuStar, aanleg waterleiding, herstructurering haven) een verklaring voor de sterkere prijsstijging.

- Overigens is het relatieve aandeel van deze categorie in de totale CPI-weging zeer beperkt (circa 2,5% van het totaal).

Conclusie

- In de categorie alcoholhoudende drank en tabak spelen dezelfde factoren als voor 'voeding en levensmiddelen', wat de stijging deels verklaard. Opvallend is het verschil met Sint Maarten, wat enkel verklaard kan worden door het inleveren van marge op Saba en Sint Eustatius. Ook is er geen duidelijk reden voor verschil tussen Saba en Sint Eustatius. Er is mogelijk een relatie met extra vraag op Sint Eustatius. Het aandeel in de totale CPI is wel beperkt.

3.3.5 Vervoer

- Gedurende 2011 is de CPI voor vervoer met name voor Sint Eustatius zeer sterk gestegen (+24,4% in 2011). De CPI voor Saba is ook gestegen (+7,8% in 2011), maar ligt in lijn met de ontwikkeling op Sint Maarten (+6,8% in 2011). De CPI-ontwikkeling is weergegeven in de volgende figuur.

Figuur 3.12 CPI vervoer op Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten

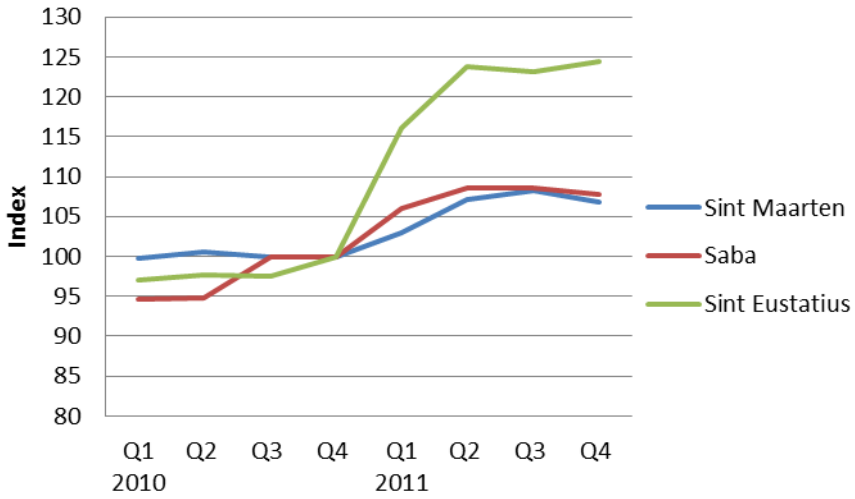

Bron: Statistische bureaus Nederland en Sint Maarten; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Verklarende factoren

- De stijgende brandstofkosten, de verhoging van de accijns en met name de stijging van de Winair-tarieven zijn de belangrijkste verklarende factoren voor deze prijsstijgingen. Dit is samengevat in de onderstaande tabel. Onder de tabel worden deze factoren in meer detail uitgelegd.

Tabel 3.14 Overzicht belangrijkste verklarende factoren vervoer

Verklarende factoren	Opmerkingen
Universele prijsontwikkelingen: • Stijging brandstofkosten • Stijging andere wereldprijzen	Universele prijsstijging van brandstof. Dit is met name relevant voor de benzineprijzen voor auto's, maar ook voor de diensten van Winair.
Prijsontwikkelingen specifiek SAB en EUX:	
• Stelselwijziging	Niet relevant; er is in 2011 een (prijsverhogende) invoerheffing op auto's geïntroduceerd, maar in 2011 zijn vrijwel geen auto's ingevoerd.
• Stelselwijziging fout toegepast	Niet relevant.
• Naleving is toegenomen	Niet relevant.
• Cumulatie buitenlandse heffingen	Niet relevant.
• Accijnzen	Hogere accijnzen op benzine per 1 maart 2012.
• Stijging transportkosten SXM – S&S	Aanvoer van onderdelen (en eventueel auto's zelf): 8-10% brandstoftoeslag op vrachtwaarde.
• Verschuiving inkoop	Niet relevant.
• Onzekerheid over het nieuwe belastingregime (begin '11)	Niet relevant.
• Invoering dollar	Dollarisatie is niet relevant; effect van besparing transactiekosten is beperkt vanwege lage volume aan goederen.
• NB: loslaten uniforme Winair tarieven	SAB en EUX hebben nu ongelijke prijs (4 minuten verschil in vliegtijd); SAB +8-10% en EUX +19-30%.

Loslaten uniforme Winair tarieven

- Winair, de enige luchtvaartmaatschappij die vliegt op Saba en Sint Eustatius, heeft per 17 januari 2011 de vluchttarieven (substantieel) verhoogd. In de onderstaande tabel is hiervan een overzicht gegeven.

Tabel 3.15 Overzicht prijsontwikkeling Winair tarieven

Ticket/route	Oude prijs in $ (Naf)	Prijs sinds jan'11 in $ (Naf)	% prijsstijging
Enkele reis:			
EUX-SXM (V12)	51,40 (92)	60,89 (109)	18,5%
EUX-SXM (Y12)	55,31 (99)	72,07 (129)	30,3%
SAB-SXM (V12)	51,40 (92)	55,31 (99)	7,6%
SAB-SXM (Y12)	55,31 (99)	60,89 (109)	10,1%
Retour:			
EUX-SXM-EUX (V12)	102,79 (184)	121,79 (218)	18,5%
EUX-SXM-EUX (Y12)	110,61 (198)	144,13 (258)	30,3%
SAB-SXM-SAB (V12)	102,79 (184)	110,61 (198)	7,6%
SAB-SXM-SAB (Y12)	110,61 (198)	121,79 (218)	10,1%

Bron: Winair; de code V12 of Y12 verwijst naar twee verschillende tariefgroepen die Winair gebruikt voor tariefdifferentiatie. Er zijn per vlucht enkele 'V12' stoelen beschikbaar. De bovenstaande tarieven zijn exclusief belastingen en opslagen, namelijk (i) een benzineopslag (per enkele reis: $3,90 naar EUX en $2,80 naar SAB), (ii) belasting op Sint Maarten (van SXM naar zowel EUX als SAB: $24,35), (iii) heffing op het vliegveld van Sint Maarten voor SITA, het airport management systeem (van SXM naar zowel EUX als SAB: $2,79), (iv) vanaf EUX een veiligheidstoeslag van $2,15.

- Winair maakt al jarenlang verlies.[49] De overheid van Sint Maarten (92% eigenaar van Winair) en het Ministerie van Infrastructuur & Milieu (Nederland is 8% eigenaar van Winair) proberen de laatste jaren een meer solide financiële basis te realiseren voor Winair. Er is een commissie in het leven geroepen om na te gaan hoe de winstgevendheid van Winair kon worden vergroot. Dit heeft ondermeer geleid tot herschikking van routes, kostenreductie, een nieuw bestuur en een nieuwe raad van commissarissen en een aanpassing van tarieven van en naar Saba en Sint Eustatius.

- In opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu heeft Jan Heppener in 2010 een opzet gemaakt voor een nieuw en verbeterd businessplan. Een van de aanpassingen die in dit kader is gedaan (en overgenomen), is om de gelijke eindtarieven los te laten en om de 'prijs per vliegminuut' voor beide eilanden gelijk te trekken. Doordat de vliegafstand voor Sint Eustatius vier minuten verder is dan Saba, heeft Sint Eustatius een grote prijssprong gemaakt.

  > "De ticketprijs St. Maarten – Statia ligt al jaren gelijk aan de ticketprijs St. Maarten – Saba; op dit moment gemiddeld 99 gulden. De afstand St. Maarten – Statia is 17 vliegminuten en de afstand St. Maarten – Saba is 13 vliegminuten. Wanneer de ticketprijs van St. Maarten – Statia naar hetzelfde niveau per vliegminuut wordt getrokken als St. Maarten – Saba, moet de ticketprijs naar 129 gulden. (…) Laatste aanbeveling is om de ticketprijs St. Maarten – Statia per onmiddellijk te verhogen, tot hetzelfde niveau (in prijs per vliegminuut, red.) als St. Maarten – Saba."[50]
  >
  > Onder de oude uniforme tarieven kostte een enkele vlucht naar Saba $4,25 per minuut en naar Sint Eustatius $3,25 per minuut. Bij de ingang van de nieuwe tarieven is dat voor Sint Eustatius $4,24 per minuut en naar Saba $4,68 per minuut. Voor de vluchten naar Sint Barths ligt het Winair-tarief op circa $10,50 per minuut ($105 voor een vlucht van 10 minuten).

- Hieraan gerelateerd dient nog een aantal opmerkingen te worden gemaakt die raken aan de (financiële) positie van Winair.

  - De tarieven voor vluchten van en naar Saba en Sint Eustatius zijn over de periode 2000-2010 nauwelijks gestegen, wat te maken had met de (politieke/beleidsmatige) wens vanuit de verschillende besturen om het reizen van en naar deze eilanden betaalbaar te houden. Hierbij is er, aldus Winair, geen rekening gehouden met financiële positie van het bedrijf en de jarenlange verliezen die het bedrijf maakte. Voorheen was er wel een verschil in prijs voor lokale bewoners en toeristen, maar dit is al jaren geleden losgelaten;

  - Zoals opgemerkt maakt Winair al jarenlang verlies, de laatste jaren vooral op nieuwe routes naar Trinidad en Tortola.[51] In het kader van de herstructurering (reductie van kosten, reductie van bestemmingen, etc.) concentreert Winair zich nu weer op haar kernactiviteiten, namelijk vliegen op Saba, Sint Eustatius, Sint Barths en Nevis. Met name vliegen op Sint Barths is voor Winair commercieel zeer interessant (veel vraag, veel toerisme).[52] Voor Nevis heeft Winair van de lokale overheid een omzetgarantie ontvangen;

  - Voor Saba en Sint Eustatius ligt dit anders. Winair heeft aangegeven dat, zelfs na de recente prijsverhogingen, de vliegtarieven naar Saba en Sint Eustatius nog circa 10 procent

---

49 Zie ook: Ecorys, 'Marktwerking op Caribisch Nederland', februari 2011, hoofdstuk 6 (niet openbaar).

50 Heppener, Jan, 'Opzet voor business plan Winair', in opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 2010 (niet openbaar).

51 Zie ook: Ecorys, 'Marktwerking op Caribisch Nederland', februari 2011, hoofdstuk 6 (niet openbaar).

52 De tarieven voor een enkele reis van circa 10 minuten is $70 (V12) tot $105 (Y12), wat verhoudingsgewijs ruim boven de tarieven naar Saba en Sint Eustatius ligt. Op deze route is ook (veel) meer concurrentie aanwezig.

onder de 'break-even' prijs liggen. Dit sluit aan bij de eerdere constatering (begin 2011) dat het Ministerie van Infrastructuur en Milieu twijfelt of ten aanzien van de vluchten tussen Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius wel een gezonde business case te ontwikkelen is.[53] Winair geeft aan dat thans feitelijk kruissubsidiëring plaats vindt van de vluchten naar Saba en Sint Eustatius (vanuit de winst op de vluchten naar Sint Barths);

In dit kader stelt Winair expliciet dat zij met de huidige tarieven een verlieslatende route exploiteert, wat vanuit commercieel oogpunt niet kan en zorgt voor verdere uitholling van het bedrijf. De wens een solide financiële basis te creëren staat dan ook haaks op de exploitatie van deze route, aldus Winair. Winair wijst in dit kader ook op de sterke discrepantie tussen de 'prijs per vliegminuut' voor de vluchten naar Saba en Sint Eustatius enerzijds en Sint Barths anderzijds. Er is nu sprake van het verzorgen van 'openbaar vervoer' zonder dat daar enige compensatie (subsidie) tegenover staat vanuit de overheid die toch tot taak heeft hierin te voorzien, aldus Winair.

- Winair geeft verder aan dat, gegeven de omvang, zij een vrij hoge kostenstructuur heeft. Dit hangt samen met ondermeer (i) het gebruik van de luchthaven op Sint Maarten, (ii) de leasing van de noodzakelijke Twinotters (hoge vraag naar Twinotters)[54] en (iii) de hoge onderhoudskosten die samenhangen met de korte vluchten.[55]

Benzineprijzen (+ accijns)

- Ook de benzineprijzen op Saba en Sint Eustatius zijn gestegen. Over 2011 is de prijs op Saba gestegen met circa 43 procent (van $1,18 in december 2010 naar $1,69 in december 2011). In juni en juli 2011 werden zelfs prijzen van $2,01 gemeten.[56] Op Sint Eustatius was de stijging gedurende 2011 circa 32 procent (van $1,10 in december 2010 naar $1,45 in december 2011). De prijsontwikkeling is weergegeven in de onderstaande figuur.

- Belangrijkste verklaring voor deze prijsstijging is de stijging van de olieprijzen op de wereldmarkt. De accijnsverhoging per 1 maart 2011 van $0,09 naar $0.34 per liter benzine speelt hierin ook een belangrijke rol.[57] Het lijkt erop dat deze accijnsverhoging op Saba met een maand vertraging in de consumentenprijs terecht is gekomen, omdat Saba (pas) in april 2011 een grote prijssprong maakt. Mogelijk had dit te maken met bestaande voorraden. Het verschil in prijs tussen Saba en Sint Eustatius kan ondermeer verklaard worden door de aanwezigheid van NuStar op Sint Eustatius (ook opslag benzine ten behoeve van het eiland), de afwijkende logistieke keten en het volumeverschil.

53 Zie ook: Ecorys, 'Marktwerking op Caribisch Nederland', februari 2011, hoofdstuk 6 (niet openbaar).
54 Twinotters zijn de meest geschikte vliegtuigen voor de landingen op Saba en Sint Barths (korte landingsbanen).
55 Met name het vaak landen (slijtage banden, klap van het landen) geeft hogere onderhoudskosten.
56 Een mogelijke verklaring ligt in het faillissement van een benzinehandelaar, waarna benzine vanuit Puerto Rico is ingevoerd.
57 Onder de Nederlandse Antillen was het 'bijzonder invoerrecht op benzine' NAf 16,20 per hectoliter ($9,05 per hectoliter). Sinds 1 januari 2011 is dat $34,27 per hectoliter.

Figuur 3.13 Prijsontwikkeling benzine op Sint Eustatius en Saba (2010-2011)

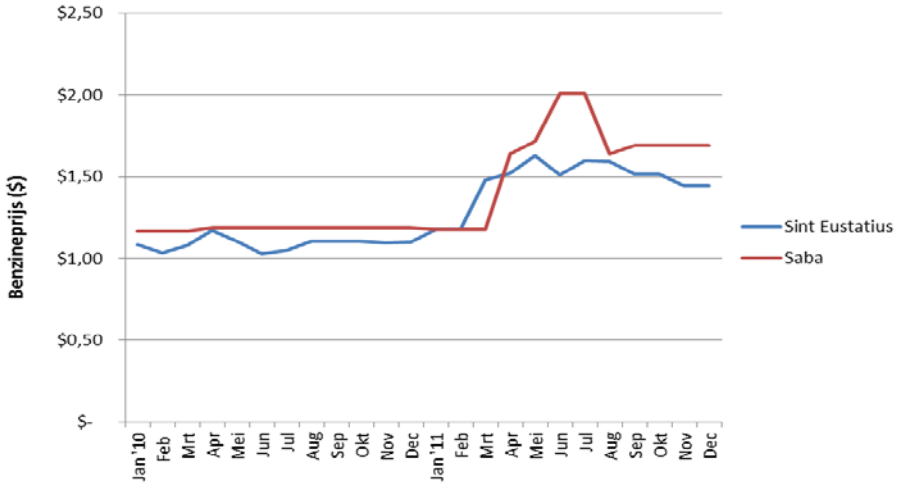

Bron: CBS Nederland;

Conclusie

- De universele stijging van brandstofprijzen speelt een rol (voor personen- en luchtvervoer). Wat betreft het vervoer door Winair hadden Saba en Sint Eustatius hadden altijd een gelijk tarief, terwijl de vliegafstand wel verschilt (13 om 17 minuten). In het kader van de herstructurering is dit nu losgelaten, wat geresulteerd heeft in prijsstijging van 8-10 procent (Saba) en 19-30 procent (Sint Eustatius). De benzineprijzen zijn, met name door een accijnsverhoging, sterk gestegen in 2011, namelijk 43 procent op Saba en 32 procent op Sint Eustatius. Dit alles verklaart de gehele prijsstijging.

3.3.6 Horeca

- In de horeca hebben de prijzen op Saba en Sint Eustatius gedurende 2011 een zeer forse stijging doorgemaakt. Op Saba maakten de prijzen in het eerste kwartaal van 2011 een sprong van 20,8 procent. Op Sint Eustatius ging dit iets meer geleidelijk, maar heeft de stijging zich gedurende heel 2011 voortgezet (+27,5% over heel 2011). Op Sint Maarten was de stijging met 9,1 procent over heel 2011 aanzienlijk lager dan op Saba en Sint Eustatius. De CPI-ontwikkeling is weergegeven in de volgende figuur.

Figuur 3.14 CPI horeca op Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten

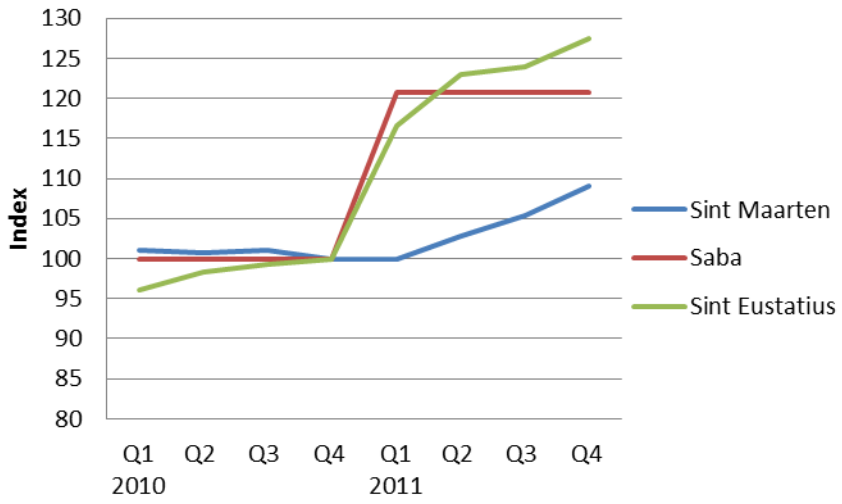

Bron: Statistische bureaus Nederland en Sint Maarten; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Verklarende factoren

Bij de horeca komen veel van de prijsverhogende factoren die al eerder zijn besproken (in paragraaf 3.3.3) bij elkaar. Dit is samengevat in de onderstaande tabel.

Tabel 3.16 Overzicht belangrijkste verklarende factoren horeca

Verklarende factoren	Opmerkingen
Universele prijsontwikkelingen: • Stijging brandstofkosten • Stijging andere wereldprijzen	Ook hier speelt de (universele) stijging van de voedselprijzen een rol, zie ook 'voedingsmiddelen en alcoholvrije dranken' en 'alcoholhoudende dranken en tabak'. Ook de stijgende brandstofkosten zijn hier van belang (zie hieronder).
Prijsontwikkeling, specifiek SAB en EUX:	
• Stelselwijziging	Onzeker effect, mogelijke kostenstijging als gevolg van met name de ABB (i.c.m. met verkeerde toepassing en gecumuleerde BBO-heffing).
• Stelselwijziging fout toegepast	Deels foute toepassing, met name in kleine bars.
• Naleving is toegenomen	Deels, met name kleine bars.
• Cumulatie buitenlandse heffingen	Ja, 5 procent BBO-heffing op vrijwel alle inkopen op SXM.
• Accijnzen	Niet relevant.
• Stijging transportkosten SXM – S&S	+8-10 procent brandstoftoelage (op vrachtwaarde) belangrijkste transporteur.
• Verschuiving inkoop	Veel horeca koopt nu in op het eiland (detailprijs) en niet (meer) op Sint Maarten.
• Onzekerheid over het nieuwe belastingregime (begin '11)	Veel onzekerheid en onduidelijkheid; dit is deels verdisconteerd in de nieuwe $ prijzen.
• Invoering dollar	Kostenstijgingen en onzekerheid zijn deels verdisconteerd in de dollarisatie; effect van besparing transactiekosten is beperkt vanwege lage volume aan goederen.
• N.B. Overige factoren	Verder zijn er diverse andere factoren die een rol spelen (prijszetting, huisvesting, lonen, omzetontwikkeling).

Kostenstijgingen

- Veel van deze kostenverhogende factoren zijn in paragraaf 3.3.3 in meer detail uitgewerkt. De universeel stijgende prijzen van voedsel en drank spelen een rol, wat zich ook uit in de prijs op Sint Maarten (waar een deel van de horeca inkopen doet). Dit effect wordt versterkt door de 5procent BBO-heffing op Sint Maarten (in combinatie met de 6 procent en 4 procent ABB op respectievelijk goederen en diensten) en de extra brandstoftoelage op het transport.[58] Daarnaast is van belang dat er voor een deel van de (kleinere) horecagelegenheden een verschuiving heeft plaatsgevonden van inkoop op Sint Maarten naar inkoop bij de supermarkten op het eiland zelf. Meer details over de markt voor horeca zijn ook te vinden in Bijlage 2.

- Wel relevant, maar niet expliciet genoemd in de tabel is de stijging van het minimumloon. Voor een deel van de werknemers in de horeca geldt dat zij het minimumloon krijgen betaald, wat in 2011 (ten opzichte van 2010) sterk is gestegen (zie Hoofdstuk 4). Onduidelijk is welk deel van

[58] Wat betreft transportkosten hebben de horecagelegenheden vooral te maken met de kosten van het transport van Sint Maarten naar Saba of Sint Eustatius (eerder beschreven). De groothandels op Sint Maarten voeren een wisselend beleid wat betreft de kosten voor het afleveren bij de haven. Cost U Less bijvoorbeeld levert bestellingen zonder additionele kosten af, terwijl anderen (additioneel op de kostprijs) $0,50 of $1 vragen per "box"[58] (of $10 voor een pallet van 1 m^3). Bij een 'box' valt bijvoorbeeld te denken valt aan een treetje bier (24 flesjes) of een 6/8 pack frisdrank.

de werknemers het minimumloon en welk deel meer dan het minimumloon betaald krijgt (of kreeg).

Prijszetting

- Specifiek van belang voor de horeca is de manier van prijszetting. Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat de manier van prijszetting tussen de horecagelegenheden sterk verschilt. Over prijszetting is het volgende op te merken (zie ook Bijlage 2).

- In het algemeen wordt door horecagelegenheden een marge van 30-40 procent gehanteerd. Echter, niet alle bedrijven zijn heel bewust met hun prijzen (en ook de kosten) bezig. Met name de kleine horecagelegenheden lijkt het soms te ontbreken aan kennis en ervaring (van wet- en regelgeving, maar ook van bedrijfsvoering, kostenopbouw, etc.). Prijzen zijn voor 2011 lange tijd redelijk stabiel gehouden, waarbij deels ook 'achterstand' in prijsaanpassing is ontstaan (ten opzichte van kostenstijgingen);

- Hierbij is van belang dat, zoals eerder aangegeven, diverse horecagelegenheden inkopen bij de lokale supermarkten en daarmee afhankelijk zijn van het prijsbeleid van de supermarkten;

  De supermarkten hanteren een vaste opslag van circa 30-40 procent. Bestellingen door supermarkten worden vooral gedaan als de voorraad (bijna) op is. De nieuwe voorraad wordt opnieuw geprijsd als de prijzen van de oude en nieuwe voorraad (te) veel uit elkaar lopen, wat vrij regelmatig gebeurt. Daarnaast zijn voorraden soms schaars op het eiland, waardoor men gedwongen wordt bij een duurdere supermarkt in te kopen. De horecagelegenheden proberen, ondanks de wisselende inkoopprijzen, wel een stabiel prijsbeleid te voeren.

- Voor de transitie werden prijzen vaak zowel in Antilliaanse guldens als dollars gevoerd (met een vaste wisselkoers). In het eerste kwartaal van 2011 (na de dollarisatie) hebben vrijwel alle horecagelegenheden de prijzen verhoogd vanwege stijgende kosten (zie hierboven), maar ook door een zeer grote onzekerheid over de uitwerking van veel nieuwe wet- en regelgeving. Zoals aangegeven is onze indruk is dat veel bedrijven (en zeker in de horeca) begin 2011 het zekere voor het onzekere hebben genomen en daarom, mede anticiperend op de bestaande onzekerheid, bij de dollarisatie hun prijzen substantieel hebben verhoogd en/of naar boven hebben afgerond.

  Ter illustratie hiervan kan worden opgemerkt dat voor een flesje bier in 2010 veelal NAf 3 werd betaald ($1,70). Thans kost een flesje bier vrijwel overal $2 (uitzonderingen daargelaten), wat neerkomt op een stijging van ruim 19 procent. De prijs van sterke drank (zoals wodka, rum) is veelal gestegen van NAf 6 ($3,35) naar $4, ook een stijging van 19 procent. Het veel genoemde gerucht dat veel bedrijven simpelweg de NAf en $ tekens hebben omgewisseld komt niet overeen met de beschikbare CBS-data en gehouden interviews (dan zou de prijsstijging namelijk nog hoger moeten zijn). Op individueel product- of bedrijfsniveau kan dit echter niet worden uitgesloten. De onderlinge concurrentie tussen bedrijven is wel zo sterk dat dergelijke prijswijzigingen door de consument worden afgestraft.

- Bij relatief homogene producten zoals bier, sterke drank, sandwiches en fastfood (friet, hamburgers, etc.) wordt ook veel naar de prijzen van concurrenten gekeken. Deze prijzen liggen meestal dan ook niet ver bij elkaar vandaan (prijzen van bier, cola, sinas, etc. liggen bijvoorbeeld vrijwel overal op $2).

Overige factoren

- **Huisvestingskosten**: Zoals eerder genoemd blijkt uit de cijfers van het CBS dat ook de kosten voor huisvesting (onderhoud, elektriciteit, water, etc.; huur is hierin niet meegenomen) over de periode 2010-2011 zijn gestegen, maar in de tweede helft van 2011 ook weer zijn gedaald. Over heel 2011 heeft Saba een stijging gekend van 3,5 procent, Sint Eustatius een stijging van 10 procent. Het CBS heeft aangegeven dat deze stijging vooral veroorzaakt wordt door de gestegen elektriciteitsprijzen. Dit is een belangrijke kostenpost voor de horeca (koeling, airconditioning, etc.). Over eventuele huurstijgingen is weinig te zeggen omdat dit niet structureel gemeten wordt. Andere huisvestingskosten zoals telecommunicatie zijn in 2011 licht gedaald.

- **Loonkosten en andere kosten van arbeid:** De loonkosten en andere kosten van arbeid zijn belangrijke kostenposten voor de verschillende horecaondernemingen. Afhankelijk van de grootte van het bedrijf hebben de meeste horecabedrijven toch wel enkele mensen (fulltime dan wel parttime) in dienst. Een deel van deze werknemers krijgen het minimumloon betaald en een deel zit daar $2-3 per uur boven. Zoals zal blijken uit Hoofdstuk 4 is het minimumloon in 2011 substantieel gestegen ten opzichte van 2010 (in de groep boven de 21 jaar circa 17 procent op Saba en 27 procent op Sint Eustatius).[59] Voor sommige horecaondernemingen betekent dit een belangrijke kostenstijging.

- **Omzet en verkochte hoeveelheid**: Hoewel concrete data over de ontwikkeling van de verkochte hoeveelheid ontbreken, zijn er diverse aanwijzingen dat de prijsstijgingen een negatief effect hebben gehad op de verkoop (en omzet). Uit onze gesprekken met twee administratiekantoren komt naar voren dat (ondanks de veel hogere prijzen), de omzetten veelal gelijk zijn gebleven of zijn gedaald. Dit duidt er op dat door de prijsstijgingen een deel van de vraag bij de horeca is weggevallen.

Conclusie

- De universeel stijgende prijzen van voedsel en drank spelen een rol, wat zich ook uit in de prijs op Sint Maarten. Dit effect wordt versterkt door de 5 procent BBO-heffing op SXM (in combinatie met de ABB) en de extra brandstoftoelage op het transport. Verder van belang dat deel van (kleinere) horecagelegenheden nu inkoopt op eiland zelf. Bovendien was er eind 2010/begin 2011 veel onzekerheid en onduidelijkheid over het nieuwe (belasting-)regime. Kostenstijgingen (energie, lonen) en deze onzekerheid zijn deels verdisconteerd (hogere prijzen en marges, ook ‘achterstallig onderhoud’) in de dollarisatie begin 2011. Dit alles is een afdoende verklaring voor de prijsstijgingen.

3.3.7 Huisvesting, water en energie

- In de onderstaande figuur is de prijsontwikkeling voor de categorie ‘huisvesting, water en energie’ weergegeven. Op zowel Saba als Sint Eustatius is de CPI in het tweede kwartaal van 2011 sterk gestegen en daarna weer gedaald. Over heel 2011 komt Saba uit op een stijging van 4,3 procent, en Sint Eustatius op een stijging van 11,8 procent. Sint Maarten komt over heel 2011 uit op een stijging van 4,5 procent.

[59] Zie ook CBS Statline.

Figuur 3.15 CPI huisvesting, water en energie op Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten

Bron: Statistische bureaus Nederland en Sint Maarten; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Verklarende factoren

- Het CBS Nederland heeft aangegeven dat de stijging van de elektriciteitsprijzen de belangrijkste factor is in de CPI-ontwikkeling. De verschillende verklarende factoren zijn samengevat in de onderstaande tabel.

Tabel 3.17 Overzicht belangrijkste verklarende factoren huisvesting, water en energie

Verklarende factoren	Opmerkingen
Universele prijsontwikkelingen: • Stijging brandstofkosten • Stijging andere wereldprijzen	De (universele) stijging van de energieprijzen is hier van belang.
Prijsontwikkeling specifiek SAB en EUX:	
• Stelselwijziging	Niet relevant.
• Stelselwijziging fout toegepast	Niet relevant.
• Naleving is toegenomen	
• Cumulatie buitenlandse heffingen	Niet relevant.
• Accijnzen	Niet relevant.
• Stijging transportkosten SXM – S&S	Niet relevant.
• Verschuiving inkoop	Niet relevant.
• Onzekerheid over het nieuwe belastingregime (begin '11)	Niet relevant.
• Invoering dollar	Niet relevant.
• NB: stijging energiekosten	GEBE-prijzen zijn met name in de eerste helft van 2011 sterk gestegen (prijzen op alle Bovenwinden zijn gelijk).

Belangrijke meetverschillen

- Voor deze categorie bestaan er een tweetal belangrijke aandachtspunten in de gehanteerde meetmethodiek, namelijk:
  - Ten eerste is er een belangrijk verschil tussen de meting voor Sint Maarten enerzijds en de meting voor Saba en Sint Eustatius anderzijds. Zoals eerder aangegeven meet het CBS Nederland binnen deze categorie niet de ontwikkeling van de woonlasten (huur, eigen woningbezit). Het statistisch bureau van Sint Maarten weegt de woonlasten wel mee, wat circa 70 procent van de weging voor deze categorie omvat. Als gevolg hiervan weegt de ontwikkeling van de elektriciteitsprijs op Saba en Sint Eustatius relatief zwaarder mee dan op Sint Maarten.

- In het door het CBS Nederland gehanteerde weegschema bestaan tussen Saba en Sint Eustatius verschillen in de binnenweging. Gezien het verbruik is het relatieve aandeel van elektriciteit op Saba kleiner dan dat op Sint Eustatius, waardoor een stijging van de GEBE-tarieven voor Sint Eustatius sterker naar voren komt in de CPI.

Ontwikkeling GEBE-prijzen

- De GEBE-prijzen zijn voor de drie Bovenwindse eilanden vrijwel gelijk. De prijs is opgebouwd uit een aantal componenten, namelijk het basistarief, de brandstoftoeslag en een toeslag (stamp duty). Een overzicht van de tarieven is hieronder weergegeven.

Tabel 3.18 Overzicht GEBE-tarieven (in NAf)

Tariefgroep	Basistarief (base rate) per kWh		Brandstoftoeslag (fuel clause) per kWh		Toeslag (stamp duty)
	Oud	Nieuw	Oud	Nieuw	
Huishoudens -11					
• 0-25 kWh (p/m)	4,75	7,25	Varieert	Varieert	0,25
• > 26 kWh	0,17	0,29			
Huishoudens -12					
• 0-100 kWh (p/m)	17,50	29	Varieert	Varieert	0,25
• > 100 kWh	0,17	0,29			
Commercieel -21					
• 0-25 kWh (p/m)	4,75	7,25	Varieert	Varieert	Niet bekend
• 26-350 kWh	0,17	0,29			
• > 350 kWh	0,15	0,27			
Commercieel -22					
• 0-100 kWh (p/m)	19	35	Varieert	Varieert	Niet bekend
• 101-1.000 kWh	0,17	0,29			
• > 1.000 kWh	0,15	0,27			

Bron: GEBE; de nieuwe tarieven zijn ingegaan per augustus 2011. De categorieën ‘ huishoudens 11’ en ‘ commercieel 21’ verwijzen naar groepen gebruikers die geen 220V aansluiting hebben (< 2,4 kVA). Verreweg de meeste consumenten en bedrijven vallen onder de categorieën 12 en 22. De eerste trede van het basistarief is een vast bedrag (NAf per maand).

- De brandstoftoeslag is variabel en hangt sterk samen met de prijs voor olie die GEBE moet inkopen voor de elektriciteitsproductie (vooral zware stookolie). GEBE heeft een voorraad van 4-7 dagen en is daarom sterk afhankelijk van de actuele prijsontwikkelingen. Als gevolg hiervan fluctueert de brandstoftoeslag sterk over de tijd. In de onderstaande figuur is het gemiddelde tarief per kWh (bestaande uit het basistarief en de brandstoftoeslag) weergegeven voor Saba en Sint Eustatius voor de periode 2006-2011.

Figuur 3.16 Ontwikkeling gemiddeld tarief Saba en Sint Eustatius (2006-2011, in $)

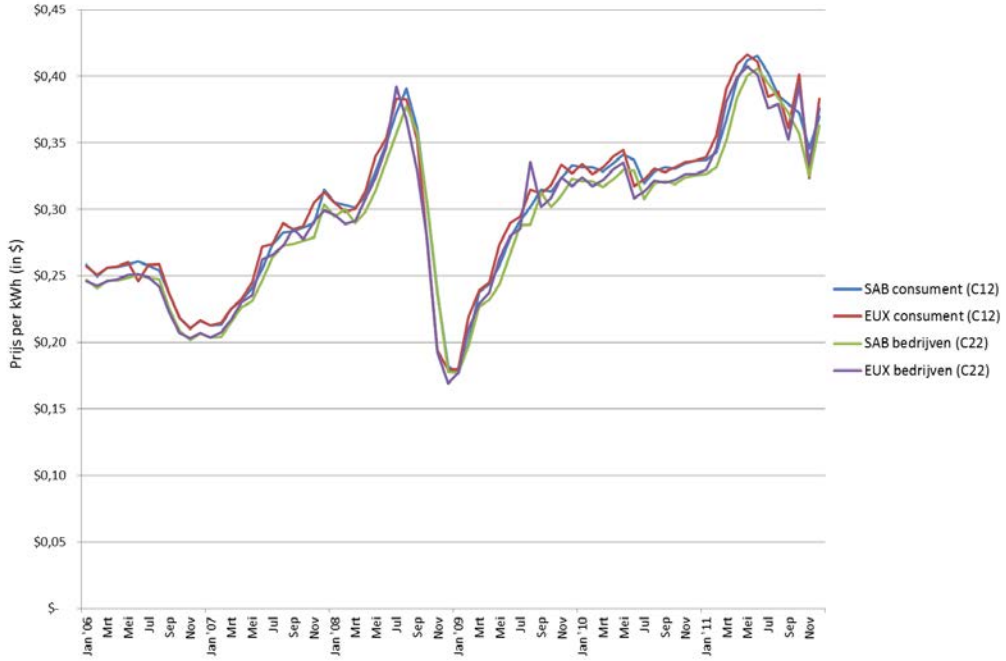

Bron: GEBE; Hier zijn enkel de tariefgroepen 'huishoudens -12' en 'commercieel -22' weergegeven omdat dit verreweg de meeste gebruikers betreffen. Gehanteerde wisselkoers: $1 is NAf 1,79. In de ontvangen overzichten van GEBE verschillen de tarieven tussen Saba en Sint Eustatius licht (vaak 1 of 2 cent). Onduidelijk is waarom dit het geval is.

- Gedurende 2011 is het gemiddelde tarief voor consumenten en bedrijven gestegen van $0,34 per kWh in januari 2011 naar circa $0,38 in december 2011, een stijging van circa 15 procent.[60] In juni 2011 piekte de gemiddelde prijs op circa $0,42 per kWh.

- Uit de ontvangen data van GEBE blijkt dat een gemiddeld huishouden op Saba (categorie 12) circa 4.100 kWh per jaar verbruikt. Op Sint Eustatius ligt dit op circa 5,000 kWh per jaar.[61] [62] Uitgaande van een gemiddelde prijs van circa $0,38 cent in 2011 is een huishouden op Saba circa $1.580 per jaar ($132 per maand) kwijt aan elektriciteitskosten. Voor Sint Eustatius is dit circa $1.885 per jaar ($157 per maand).[63]

Conclusie

- Gedurende 2011 is het gemiddelde GEBE-tarief voor consumenten en bedrijven gestegen met circa 15 procent. Er bestaan verder belangrijke meetverschillen tussen Sint Maarten enerzijds en Saba en Sint Eustatius anderzijds. Tussen Saba en Sint Eustatius bestaan ook verschillen in de binnenweging. Dit alles verklaart de gehele prijsstijging.

---

60 In december 2011 heeft GEBE een 'feestmaand' korting gegeven van circa 9%.

61 GEBE rapporteert het verbruik voor de verschillende tariefgroepen niet per huishouden (of bedrijf). Wel is per tariefgroep het totale aantal facturen bekend. Ervan uitgaande dat elk huishouden twaalf facturen krijgt per jaar kan bij benadering het aantal huishoudens worden berekend. Enige discrepantie ontstaat als er door fouten bijvoorbeeld extra en/of nieuwe facturen worden verstuurd.

62 Het Nibud hanteert voor een Nederlands huishouden van vier personen een gemiddeld elektriciteitsverbruik van 4.694 kWh per jaar. Belangrijke elektriciteitsgebruikers op Sint Eustatius en Saba zijn de airco's. Het verschil in gebruik tussen Saba en Sint Eustatius ligt mogelijk in de hogere ligging van veel Sabaanse huizen ten opzichte van Sint Eustatius.

63 Volgens het Nibud zijn de lasten voor een Nederlands huishouden van vier personen gemiddeld €78 per maand (inclusief teruggave energiebelasting). Voor een doorsnee tussenwoning, met een verbruik van 1.400 m^3, komt daar nog €89 per maand aan gasverbruik bij.

4 Koopkrachtontwikkelingen

4.1 Inleiding

- In dit hoofdstuk komen de verschillende elementen bij elkaar die samen de ontwikkeling van de 'koopkracht' vormen. In het vorige hoofdstuk hebben we stil gestaan bij de prijsontwikkelingen. In dit hoofdstuk leggen we de nadruk op de inkomensontwikkeling in combinatie met de effecten van het nieuwe fiscale en premiestelsel.

4.2 Inkomens en inkomensontwikkelingen op Caribisch Nederland (bruto lonen)

- In deze paragraaf gaan we in meer detail in op de inkomens- en loonontwikkelingen op de eilanden van Caribisch Nederland. Door een gebrek aan data en het ontbreken van een structurele monitoring van de lonen is deze ontwikkeling niet eenduidig in kaart te brengen.

- We gaan hierna allereerst in op de Caribisch Nederland brede ontwikkeling van de verschillende uitkeringen (AOV, AWW en onderstand), de pensioenen en het minimumloon. Daarna kijken we naar de lonen en loonontwikkeling op Bonaire, Saba en Sint Eustatius.

4.2.1 Caribisch Nederland: uitkeringen en pensioenen

- **Ontwikkeling uitkeringen AOV en AWW:** de AOV-uitkering is fors gestegen in 2011 ten opzichte van 2010. De stijging bedraagt ongeveer 17 procent. De AWW-uitkering heeft een vergelijkbare stijging doorgemaakt. Conform de wettelijke systematiek worden de bedragen jaarlijks geïndexeerd met het percentage van de inflatie. Sinds 1 januari 2012 lopen de bedragen tussen de eilanden uiteen omdat rekening wordt gehouden met het verschil in inflatie tussen de eilanden.

- **Ontwikkeling uitkering onderstand:** ook de onderstand is fors gestegen, met een vergelijkbaar percentage als de AOV en AWW. Vanwege de uiteenlopende uitgangspositie voor 10 oktober 2010 verschilt de feitelijke stijging van de onderstand per eiland. Per 1 januari 2011 en 1 januari 2012 is de onderstand telkens verhoogd met het niveau van de inflatie (laatstelijk gedifferentieerd, rekening houdend met het verschil in inflatie tussen de eilanden).

- **Ontwikkeling uitkering pensioenen:** De stijging van de pensioenen volgt veelal de ontwikkeling in de onderliggende sectoren. Naar schatting ontvangt ongeveer een derde van de AOV-gerechtigden een aanvullend pensioen. Pensioen wordt in het algemeen opgebouwd bij de overheid, semioverheid zoals overheidsbedrijven, nuts- en elektriciteitsbedrijven en in de financiële sector. Bij alle andere bedrijven is een pensioenregeling eerder uitzondering dan regel. Voor pensioenontvangers is de bruto inkomensstijging een stuk lager dan voor personen die alleen AOV ontvangen, aangezien er maar in zeer beperkte mate indexering van pensioenen plaatsvindt. Sinds de stelselwijziging betalen pensioengerechtigden ook mee aan de AOV zodra ze boven de belastingvrije som uitkomen. Het betreft een beperkte groep. Deze groep betaalt, afhankelijk van de hoogte van hun totale inkomen, soms meer aan belasting en premies dan voorheen.

4.2.2 *Caribisch Nederland: ontwikkeling minimumloon*

- **Ontwikkeling minimumloon:** Per 1 januari 2011 is het minimumloon op de drie verschillende eilanden op hetzelfde niveau gezet, wat met name op Saba en Sint Eustatius een sterke stijging betekende. Voor 2012 is het minimumloon geïndexeerd met de inflatie per eiland over 2011, waardoor de minimumlonen weer uit elkaar gaan lopen. Een overzicht is gegeven in de onderstaande tabel.

Tabel 4.1 Overzicht ontwikkeling minimumloon

Eiland	Periode	16 - 18 jaar	18 jaar	19 jaar	20 jaar	≥ 21 jaar	Stijging
Bonaire	2009	$2,62	$3,02	$3,42	$3,63	$4,03	-
	2010	$2,62	$3,02	$3,42	$3,63	$4,03	0%
	2011	$2,73	$3,15	$3,57	$3,78	$4,20	4%
	2012	$2,89	$3,34	$3,78	$4,01	$4,45	6%
Sint-Eustatius	2009	$2,16	$2,49	$2,83	$2,99	$3,32	-
	2010	$2,16	$2,49	$2,83	$2,99	$3,32	0%
	2011	$2,73	$3,15	$3,57	$3,78	$4,20	27%
	2012	$3,04	$3,50	$3,97	$4,20	$4,67	11%
Saba	2009	$2,28	$2,63	$2,98	$3,15	$3,50	-
	2010	$2,33	$2,69	$3,04	$3,22	$3,58	2%
	2011	$2,73	$3,15	$3,57	$3,78	$4,20	17%
	2012	$2,91	$3,36	$3,81	$4,03	$4,48	7%

Bron: CBS Nederland. In de laatste kolom is de procentuele stijging weergegeven ten opzichte van het voorgaande jaar. Deze stijging is voor alle leeftijdscategorieën gelijk.

- Gegeven het minimumloon kwam in 2011 voor een voltijds werknemer (≥ 21 jaar) het minimum jaarinkomen op alle drie de eilanden uit op circa $8.740 ($730 per maand).[64] Voor alle drie de eilanden is het niet duidelijk hoeveel werknemers het minimumloon betaald krijgen (zie ook hierna). Wel is duidelijk dat rond 15 procent van de beroepsbevolking een inkomen heeft dat onder het niveau van het minimuminkomen ligt. In veel van deze gevallen zal er sprake zijn van deeltijdwerk en / of seizoenswerk waardoor met een hoger uurloon het inkomen onder het niveau van het voltijdsminimumloon kan liggen.

4.2.3 *Bonaire: inkomens en inkomensontwikkeling*

- Voor Bonaire is, in tegenstelling tot Saba en Sint Eustatius, het nodige bekend over de samenstelling van de beroepsbevolking, de inkomensverdeling en de sectoren waar de bevolking werkzaam is. Deze gegevens worden hierna kort weergegeven en toegelicht.

Kenmerken van de beroepsbevolking

- In 2010 omvatte de (bruto) beroepsbevolking 7.643 personen. Hiervan waren 7.137 werkend, terwijl 506 personen op zoek waren naar werk (6,6% van de bruto beroepsbevolking). Circa 3.070 personen op het eiland namen in 2010 niet deel aan het arbeidsproces, waarvan 27 procent jongvolwassenen (15-25 jaar) en 36 procent ouderen van 65 jaar of ouder. Dit is samengevat in de onderstaande tabel.

[64] Uitgaande van een 40-urige werkweek, 52 weken per jaar.

Tabel 4.2 Overzicht samenstelling bevolking en beroepsbevolking Bonaire (2010)

Leeftijd	Bevolking	Beroepsbevolking			Economisch niet actief
	≥ 15 jaar	Totaal	Werkend	Werkzoekend	
15 tot 25 jaar	1.675	838	731	108	837
25 tot 45 jaar	3.893	3.603	3.376	226	290
45 tot 65 jaar	3.851	3.018	2.857	162	833
65 jaar of ouder	1.297	184	173	-	1.113
Totaal	**10.716**	**7.643**	**7.137**	**506**	**3.073**

Bron: CBS Nederland.

- Van de werkende beroepsbevolking werkte in 2010 88 procent (6.297 personen) in loondienst, waarvan circa 66 procent een vast contract had. De overige 2.148 personen in loondienst hadden tijdelijke contracten of losse (onregelmatige) aanstellingen. Dit is samengevat in de onderstaande tabel.

Tabel 4.3 Kenmerken werkende bevolking Bonaire

Kenmerken	Aantal personen	% van totaal
Werkgever/kleine zelfstandige	779	11%
Werknemer	6.279	88%
• *Vaste dienst*	*4.131*	*(66%)*
• *Tijdelijke dienst*	*666*	*(11%)*
• *Losse dienst/losse jobs*	*526*	*(8%)*
• *Contract*	*956*	*(15%)*
Overig werknemer/zelfstandige	78	1%
Totaal	**7.137**	**100%**

Bron: CBS Nederland

Verdeling van inkomens beroepsbevolking

- In 2010 lag het gemiddelde bruto inkomen op Bonaire op circa $16.787 per jaar ($1.400 per maand). In de onderstaande figuur is de verdeling van de inkomens weergegeven. Circa 63 procent van de beroepsbevolking verdient minder dan het gemiddelde van $1.400 per maand.

Figuur 4.1 Verdeling van de bruto maandinkomens op Bonaire (2010)

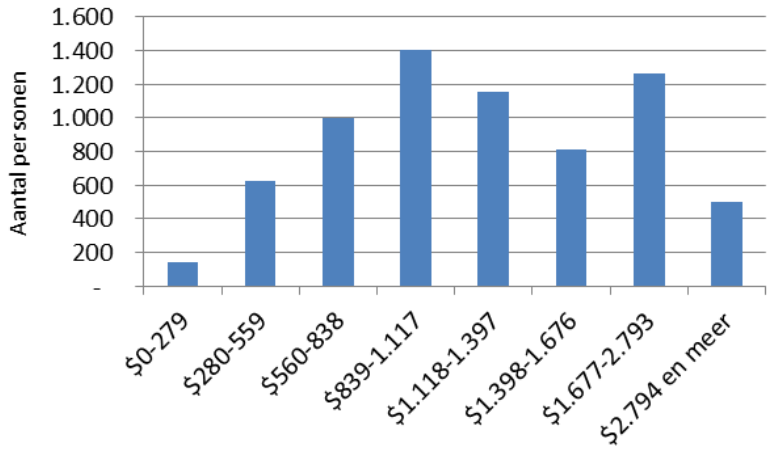

Bron: CBS Nederland, bewerking door Ecorys/Curconsult. Het CBS rapporteert in NAf, dit is omgezet naar dollars ($1 = NAf 1,79).

- Waarschijnlijk liggen de feitelijke inkomens hoger. In de praktijk hebben verschillende personen naast een reguliere betrekking ook nog inkomen uit andere bronnen. Hoe deze extra bronnen van inkomen uitwerken op de inkomensverdeling is niet bekend.

Belangrijkste werkgevers/sectoren

- Het grootste deel van de beroepsbevolking werkt in de sector 'handel, vervoer en horeca' (31%), gevolgd door de 'overheid en zorg' (23%), 'bouwnijverheid' (13%) en de 'zakelijke dienstverlening' (10%). Dit is weergegeven in de onderstaande figuur.

Figuur 4.2 Overzicht aantal werknemers per bedrijfstak (2010)

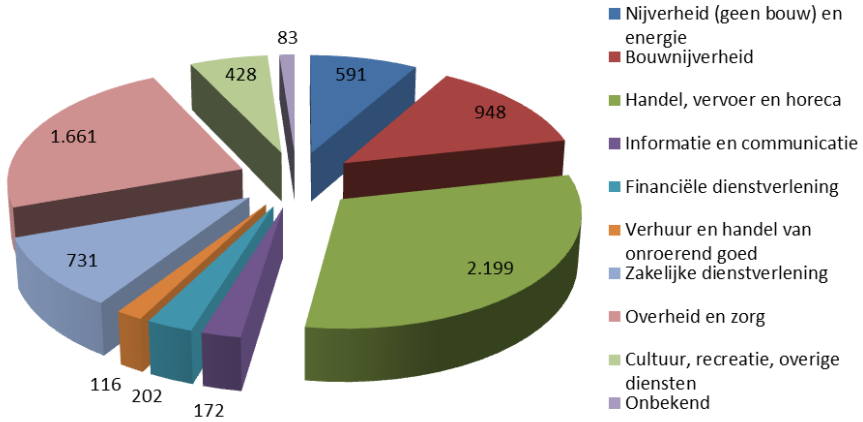

Bron: CBS Nederland. Het CBS heeft verschillende bedrijfstakken (SBI 20008) bij elkaar gevoegd. De sector ' landouw, bosbouw en visserij' telde geen werknemers.

Loonontwikkeling

- Wat betreft de loonontwikkeling in de verschillende sectoren is er weinig eenduidige informatie beschikbaar. In de onderstaande tabel is een inschatting gegeven van de loonontwikkeling in de verschillende sectoren op Bonaire. Dit beeld over de inkomensontwikkeling komt naar voren op basis van interviews bij bedrijven, met sectoren en overheid.

Bedrijfstak	Loonontwikkeling
De Rijksoverheid en het Openbaar lichaam, inclusief onderwijs en zorg Overheidsbedrijven zoals de nuts- en telecommunicatiebedrijven	De lonen zijn aangepast aan de gestegen kosten voor levensonderhoud mede op basis van de verschillende CPI's voor de drie eilanden. (Per 1-1-2012 is een generieke loonsverhoging van 3,25% overeengekomen, per 1-7-2012 een vakantie-uitkering van 7,5% (was 7%) en de opbouw van een eindejaarsuitkering die kan oplopen tot $500). Ook de aan de overheid gelieerde sectoren hebben voor 2011 de salarissen gecompenseerd.
Grotere werkgevers (bedrijven en organisaties)	De salarissen worden doorgaans geïndexeerd. De grotere bedrijven hebben gezien de grootte van de markt op de eilanden vaak een sterke marktpositie zodat ze de gestegen loonkosten voor een groot deel kunnen doorberekenen in de prijzen en tarieven.
Banken en verzekeringsmaatschappijen evenals de meer hoogwaardige zakelijke dienstverlening (advocatuur, accountancy, etc.)	De lonen worden in het algemeen aangepast aan de gestegen kosten van levensonderhoud. Dit gebeurt soms automatisch en soms als resultante van de prestatie van de werknemer het afgelopen jaar.

Bedrijfstak	Loonontwikkeling
Bouwsector	De bouw heeft te maken met minder opdrachten. Voor staf en management betekent dat dat er niet geïndexeerd wordt. Voor de werknemers in de bouw geldt dat ook. Doordat veel bouwvakkers vaak per opdracht worden ingehuurd door bouwbedrijven waar de bedrijvigheid terugloopt, is hun inkomen soms ook sterk teruggelopen: enerzijds door geen indexering maar ook doordat men minder dagen per jaar wordt gecontracteerd. Als reactie daarop gaan vele bouwvakkers bijklussen om de inkomensterugval te compenseren.
Horeca	Er is niet geïndexeerd in 2011 en ook niet in 2012. Uitzondering daarop is de groep die een minimumloon verdient, het minimumloon is gestegen. De stijging hiervan op Bonaire was niet heel hoog (enkele procenten).
Detailhandel	Er heeft vaak geen indexatie plaatsgevonden. Dit heeft alles te maken met de stabiliserende of tegenvallende verkopen aan de lokale klanten. Daartegenover staan doorgaans ook geen extra verkopen aan toeristen omdat het aantal – naar zeggen – niet is toegenomen.
Kleine ondernemers	Het gaat hierbij om vaklieden (bijvoorbeeld bouwvakkers), taxi- en bus- en vrachtwagenchauffeurs, handelaren, winkeliers (hiervoor ook genoemd bij de detailhandel), medische beroepsbeoefenaren e.d. Gemiddeld genomen is de indruk dat deze kleine zelfstandigen er in 2011 nominaal (bruto) gelijk zijn gebleven dan wel terug zijn gegaan in inkomen.

- Bovengenoemde ontwikkelingen hebben betrekking op de algemene loonontwikkeling. Promoties en bevorderingen die leiden tot inkomensstijging zijn hier buiten beschouwing gelaten.[65] De inschatting is dat rond 50 procent van de werkenden op Bonaire geen indexering heeft gekregen.[66] Lagere inkomens worden verdiend door werknemers werkzaam in de hospitality sector, bouw en detailhandel op de eilanden. Uit de rondgang langs bedrijven en op basis van de huishoudcases (zie Bijlage 4) blijkt dat vrijwel alle werknemers $100-$500 boven het minimumloon verdienen. De verhoging van de minimumlonen heeft dan ook in de meeste gevallen geen gevolgen voor salarissen die in deze sectoren verdiend worden.

- Voor bedrijven die internationaal concurreren, waarbij het voornamelijk om de op toerisme gerichte bedrijvigheid gaat, geldt dat kostenstijgingen niet of slechts ten dele afgewenteld kunnen worden op de toerist. Dit heeft ermee te maken dat de toerist anders naar een ander op het eiland gaat die een betere prijs/kwaliteit aanbiedt of erger, niet meer terugkomt en kiest voor een goedkopere bestemming. De meeste hotels en op de toeristen gerichte restaurants stellen dat ze hun kostenstijging in 2011 niet volledig konden doorrekenen in de prijs van een kamer of menu. Het lijkt erop dat vooral de kleinere zaken, die afhankelijk zijn van lokale klanten, het in 2011 zwaarder te verduren hebben gekregen. Het idee bestaat dat deze bedrijfjes de kosten-stijging in de prijzen doorberekenen, maar dat door de gedaalde koopkracht van de burger, het bruto bedrijfsresultaat afneemt.

---

[65] Diverse werkgevers wijzen erop dat de in 2011 dat de werknemer zijn loonsverhoging geheel is opgegaan aan de gestegen prijzen.

[66] Op basis van CBS Arbeidskrachtenonderzoek Bonaire 2008, betreft werkenden LVV: 90; constructie 847; Wholesale/retail 854, hotel/restaurant 1.051; transport/storage (50%) 256 van totaal 6.407 werkenden.

- Op basis van informatie van 'business advisors', administratiekantoren en banken lijkt het erop dat de cashflow van bedrijven niet of nauwelijks is verslechterd in 2011 vergeleken met het jaar ervoor. Het punt dat de winstgevendheid of cashflow onvoldoende is om een loonsverhoging te betalen is zeker niet in alle gevallen correct. Wat mede een rol speelt om niet over te gaan tot indexering is de onzekerheid rond de hoogte van de vastgoedbelasting (alle eilanden) waarvan de aanslagen nog moeten binnen komen en de hogere erfpacht (op Bonaire). Daarnaast zal er waarschijnlijk een milieu-, afvalverwerkings- en/of rioolbelasting worden ingevoerd.

- Het punt dat de kosten van de vastgoedbelasting gecompenseerd worden door het vervallen van de winstbelasting per 1-1-2011, geldt voor veel bedrijven niet omdat deze geen winst maken. Sommige van deze bedrijven maken daadwerkelijk geen winst, andere bedrijven geleid door een directeur/eigenaar, manipuleren hun inkomen en kosten vaak dusdanig dat er geen winst wordt gemaakt.[67] Dit argument geldt niet voor de financiële sector die bekend staat als zeer winstgevend.[68]

- Waar wel over geklaagd wordt door diverse lokale bedrijven zijn de toegenomen kosten. Een aantal van de bedrijven in de zakelijke dienstverlening, gericht op administratie, juridische zaken, financiën hebben als gevolg van 10 oktober 2010 extra werk gekregen. Voor deze bedrijven betekent dat meer inkomsten, voor andere bedrijven meer kosten omdat ze fiscaal, juridisch en financieel advies moeten inkopen. Terzijde merken we op dat over deze lokaal geleverde diensten ABB verschuldigd is (voor 1 januari 2011 was 5 procent OB op Bonaire verschuldigd).

4.2.4 Saba en Sint Eustatius: inkomens en inkomensontwikkeling

- Voor Saba en Sint Eustatius is vrijwel geen actuele data beschikbaar over de omvang van de beroepsbevolking, de inkomensverdeling en de inkomensontwikkeling. Hieronder presenteren we data die wel beschikbaar is. Een deel van deze data is ontleend aan eerder Ecorys onderzoek naar de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt op CN.[69]

Omvang beroepsbevolking

- **Sint Eustatius:** Ecorys schatte het aantal werkenden in 2006 op circa 1.000 personen, wat neerkwam op circa 57 procent van de totale bevolking tussen de 15 en 65 jaar.[70] [71] Voor 2009 is dit percentage ongeveer gelijk gebleven. Uitgaande van het percentage van 57 procent, zou het aantal werkenden in 2011 op circa 1.500 personen liggen. Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat er voor 2010 tussen de meting van het CBS Nederland en het CBS Nederlandse Antillen een fundamenteel verschil bestond in de totale omvang van de bevolking.[72] Op basis van de gegevens van CBS Nederland en de eerder genoemde participatiegraad, zou de werkzame bevolking uit ongeveer 2.000 personen bestaan.

---

67 Harde cijfers zijn hierover niet beschikbaar. Op de eilanden zijn de geluiden die dit ondersteunen wel tamelijk sterk. Uiteraard zijn er ondernemers die wel winst genereren en hierover ook belasting afdragen.

68 Rond 55% van de winstbelasting op Curaçao was afkomstig uit de financiële sector. Daarmee is natuurlijk niet aangetoond dat de financiële sector in Caribisch Nederland eveneens zeer winstgevend is.

69 Ecorys, 'Aansluiting Onderwijs-Arbeidsmarkt BES-eilanden', onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, december 2009.

70 Ecorys, 'Aansluiting Onderwijs-Arbeidsmarkt BES-eilanden', onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, december 2009.

71 De participatiegraad op Sint Eustatius ligt fors lager dan op Saba en Bonaire. Factoren die hierin een rol spelen zijn de beperkte schaal van de toeristische sector en het meer informele karakter van de economie.

72 Het CBS Nederlandse Antillen schatte voor 2010 een bevolkingsomvang van 2.886 personen, het CBS Nederland een omvang van 3.546 personen.

- **Saba:** Voor Saba schatte Ecorys het aantal werkenden in 2005 op 736 personen, wat neerkwam op circa 73 procent van de totale bevolking tussen de 15 en 65 jaar.[73] Voor 2009 werd dit op circa 800 ingeschat. Op basis van het percentage van 73 procent ligt het aantal werkenden in 2011 op circa 998 personen. Voor Saba was het verschil tussen de meting van de totale omvang van de bevolking door het CBS Nederland en door het CBS Nederlandse Antillen veel geringer.[74] Op basis van de bevolkingsomvang zoals gerapporteerd door CBS Nederland zou het aantal werkenden ongeveer 1.050 bedragen.

Belangrijkste werkgevers/sectoren

- De economische activiteit (in termen van werkgelegenheid) binnen de verschillende sectoren op de eilanden is weerspiegeld in de volgende twee tabellen.

- **Sint Eustatius:** Op Sint Eustatius werkte in 2006 het grootste deel van de beroepsbevolking voor de (semi-)overheid (37%), gevolgd door de handel en de horeca (30%). Er zijn geen actuelere schattingen. Voor 2009 werd het aantal banen door Ecorys ook op 1.000 geschat.

Tabel 4.4 Werkgelegenheidsontwikkeling op Sint Eustatius (in personen en % van het totaal)

Sectoren	Aantal 2001	Aandeel 2001	Aantal 2006	Aandeel 2006
Landbouw en visserij	12	1%	20	2%
Industrie	33	3%	120	12%
Nutsbedrijven	14	1%	20	2%
Bouw	102	10%	100	10%
Handel en horeca	299	29%	280	28%
Transport	69	7%	45	5%
Zakelijke dienstverlening	87	8%	60	6%
Overheid, onderwijs, zorg	402	39%	355	36%
Overig	8	1%	0	0%
Totaal	**1.026**	**100%**	**1.000**	**100%**

Bron: Ecorys, 'Aansluiting Onderwijs-Arbeidsmarkt BES-eilanden', onderzoek in opdracht van het Ministerie van onderwijs, Cultuur en Wetenschap, december 2009. Deze schatting is gebaseerd op verschillende bronnen.

- Voor 2012 staan er 198 werknemers (in fte)[75] op de begroting van de overheid van Sint Eustatius, de grootste werkgever van het eiland.[76] De omvang van het personeelsbestand laat zich lastig vergelijken met voorgaande jaren doordat er rondom de transitie verscheidene arbeidsplaatsen zijn 'verschoven' naar de Nederlandse overheid door een veranderd takenpakket. Verder zijn er geen landsambtenaren meer. In de begroting is aangegeven dat ten opzichte van 2011 20 fte is overgenomen door het Rijk. GEBE heeft op Sint Eustatius 17 werknemers.

- **Saba:** Ook op Saba is de overheid (in 2005) veruit de grootste werkgever (30%), wat zelfs op 50 procent ligt als ook het onderwijs en de zorg wordt meegeteld. Horeca omvatte circa 15 procent van het totaal aantal werknemers. Dit is weergegeven in de onderstaande tabel. Het aantal banen voor 2009 wordt door Ecorys op circa 800 geschat.

---

73 Ecorys, 'Aansluiting Onderwijs-Arbeidsmarkt BES-eilanden', onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, december 2009.

74 Het CBS Nederlandse Antillen schatte voor 2010 een bevolkingsomvang van 1.737 personen, het CBS Nederland een omvang van 1.824 personen.

75 Dit aantal is inclusief vier vacatures en exclusief de eilandsraadleden.

76 Openbaar lichaam Sint Eustatius, 'ontwerp begroting 2012', november 2011.

Tabel 4.5 Werkgelegenheidsontwikkeling op Saba (in personen en % van het totaal)

Sectoren	Aantal 2001	Aandeel 2001	Aantal 2005	Aandeel 2005
1. Landbouw en visserij	16	3%	25	3%
2. Industrie	11	2%	8	1%
3. Nutsbedrijven	11	2%	14	2%
4. Bouw	75	13%	55	7%
5. Handel	76	13%	84	11%
6. Horeca	68	11%	112	15%
7. Transport	35	6%	49	7%
8. Zakelijke dienstverlening	30	5%	21	3%
9. Overheid	112	19%	222	30%
10. Onderwijs	65	11%	79	11%
11. Zorg	82	14%	65	9%
12. Overig	11	2%	2	0%
Totaal	**592**	**100%**	**736**	**100%**

Bron: Ecorys, 'Aansluiting Onderwijs-Arbeidsmarkt BES-eilanden', onderzoek in opdracht van het Ministerie van onderwijs, Cultuur en Wetenschap, december 2009. Deze schatting is gebaseerd op verschillende bronnen.

- Voor de overheid van Saba staan er voor 2012 165,6 werknemers (in fte, exclusief de eilandsraad) op de begroting.[77] Ook hier geldt dat de omvang van het personeelsbestand zich lastig laat vergelijken met voorgaande jaren doordat er door een veranderend takenpakket verscheidene arbeidsplaatsen zijn 'verschoven' naar de Nederlandse overheid. Verder zijn er geen landsambtenaren meer. GEBE heeft op Saba 16 werknemers.

Verdeling van inkomens beroepsbevolking

- Wat betreft de verdeling van inkomens van de beroepsbevolking is de meest recente bron de census van 2001, waarin is gekeken naar het inkomen van huishoudens. In de onderstaande twee tabellen zijn de resultaten hiervan weergegeven, maar dit geeft weinig tot geen inzicht in de verdeling van inkomens. Recenter onderzoek naar inkomensverdeling heeft niet plaatsgevonden.

Tabel 4.6 Inkomensverdeling over huishoudens Sint Eustatius (per maand, 2001)

	Man aan hoofd huishouden		Vrouw aan hoofd huishouden	
Personen in huishouden	Aantal huishoudens	Gemiddeld inkomen ($)	Aantal huishoudens	Gemiddeld inkomen ($)
1	192	1.675	95	914
2	139	2.716	81	1.601
3	87	2.554	56	904
4	79	2.360	29	1.354
5	43	2.377	18	1.925
6	16	1.684	9	954
7+	10	3.446	9	2.975
Totaal	**566**		**297**	

Bron: Census 2001, Centrale Bank van de Nederlandse Antillen.

[77] Openbaar lichaam Saba, begroting 2012.

Tabel 4.7 Inkomensverdeling over huishoudens Saba (per maand, 2001)

Personen in huis-houden	Man aan hoofd huishouden		Vrouw aan hoofd huishouden	
	Aantal huishoudens	Gemiddeld inkomen ($)	Aantal huishoudens	Gemiddeld inkomen ($)
1	101	1.502	79	1.142
2	114	2.475	51	1.971
3	64	3.435	20	1.798
4	55	2.173	12	2.184
5	28	2.428	6	1.660
6	5	2.661	2	2.808
7+	7	2.160	2	4.622
Totaal	**374**		**172**	

Bron: Census 2001, Centrale Bank van de Nederlandse Antillen.

- **Overheid Sint Eustatius:** Als we kijken naar de overheid van Sint Eustatius, de grootste werkgever, dan blijkt dat het gemiddelde bruto maandsalaris op circa $2.185 ligt. Circa 55 procent (119 personen) van alle werknemers verdient minder dan $2.000. Circa 20 procent (43 personen) verdient tussen de $900 en $1.000. Dit is weergegeven in de onderstaande figuur.

Figuur 4.3 Overheid Sint Eustatius - verdeling bruto inkomen per maand (begroting 2012)

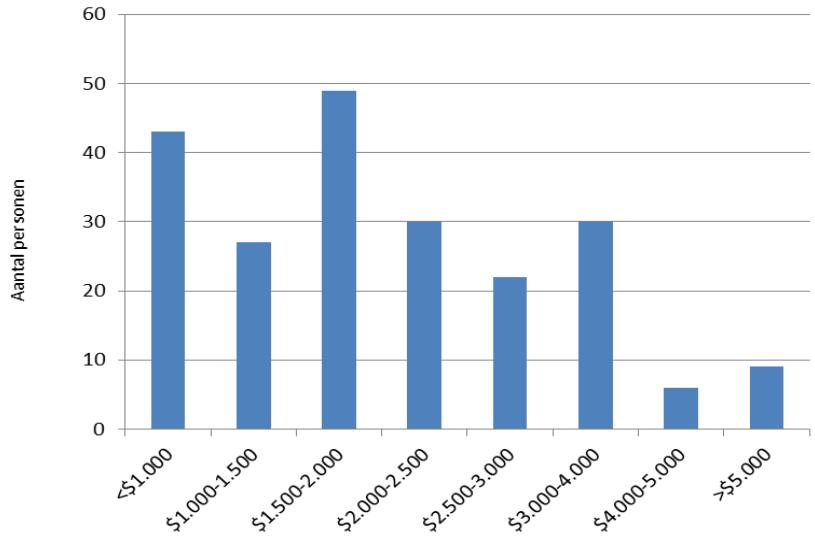

Bron: Openbaar lichaam Sint Eustatius, 'ontwerp begroting 2012', november 2011. Voor de weergave van deze brutolonen is de 'grondslag zorgpremie' genomen, het bedrag op basis waarvan de zorgpremie wordt berekend. In deze berekening zijn (de enkele) deeltijdaanstellingen omgezet naar voltijdaanstellingen. In deze berekening zijn ook de 20 FTE opgenomen die per 1-1-2012 zijn overgeheveld naar het Rijk. Dit betreffen twaalf personen die minder dan $1.000 per maand verdienen. In de groep onder de $1.000 per maand is er niemand die minder dan $939 per maand verdient.

- **Overheid Saba:** Voor de overheid van Saba ligt het gemiddelde bruto inkomen op circa $1.855 per maand. Circa 76 procent van de werknemers (124 personen) verdienen minder dan $2.000. Circa 5 procent van de werknemers (9 personen) verdienen minder dan $1.000 per maand. Dit is weergegeven in de onderstaande figuur.

Figuur 4.4 Overheid Saba - verdeling bruto inkomen per maand (begroting 2012)

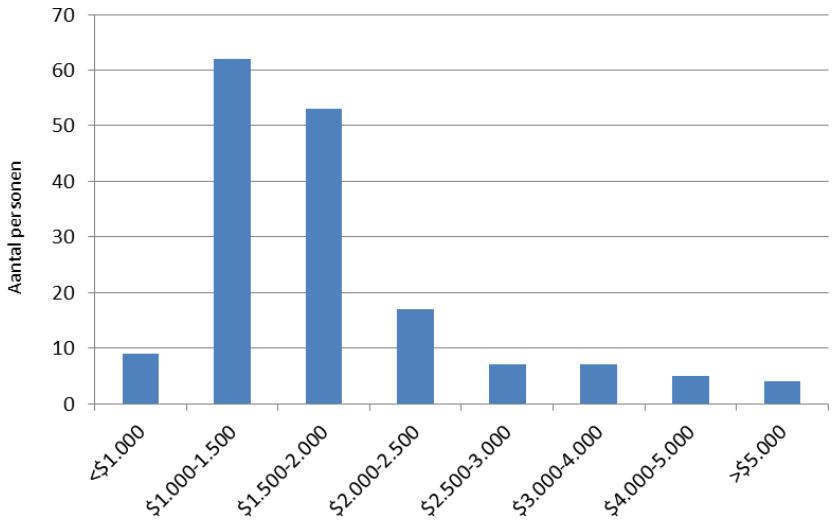

Bron: Openbaar lichaam Saba, 'aangepast budget 2012', november 2011. Voor de weergave van deze brutolonen is de 'grondslag zorgpremie' genomen, het bedrag op basis waarvan de zorgpremie wordt berekend. In deze berekening zijn (de enkele) deeltijdaanstellingen omgezet naar voltijdaanstellingen. In de groep onder de $1.000 per maand zijn er vijf die tussen de $900 en $1.000 verdienen. Bij de overige vier lijkt sprake van een afwijkende situatie.

Inkomens overige sectoren

- Voor de overige sectoren ontbreekt de data om gedetailleerd iets te kunnen zeggen over de inkomensverdeling. In het algemeen geldt dat de arbeidsmarkt op zowel Saba als Sint Eustatius vooral bestaat uit banen waar relatief weinig scholing voor vereist is.

  Naar schatting van Ecorys heeft circa 70 procent van het totale aantal werknemers een relatief lage opleiding waarbij geen 'startkwalificatie' wordt behaald (33% basisschool, 30% voorbereidend beroepsonderwijs/arbeidsgericht onderwijs en 6 procent geen opleiding). Voor circa 18 procent van het aantal banen is havo, vwo of middelbaar beroepsonderwijs vereist. De overige 13 procent van banen vereist een hbo of wo opleiding. Voor Sint Eustatius is dit minder eenduidig, maar Ecorys schatte in 2009 dat het aantal vacatures op Sint Eustatius per jaar tussen de 50 en de 100 ligt. Voor circa 65 procent van deze vacatures is weinig scholing vereist (basisschool of voorbereidend beroepsonderwijs / arbeidsgericht onderwijs), wat ook een indicatie geeft voor de vraag op de rest van de arbeidsmarkt op Sint Eustatius.[78]

- Uit de gevoerde gesprekken op Saba en Sint Eustatius komt het beeld naar voren dat (buiten de overheid) veel werknemers iets boven het minimumloon verdienen. Veel werknemers verdienen bruto rond de $1.000 tot $1.200 per maand. Schoonmaak(st)ers en keukenhulpen verdienen vaak rond het minimumloon ($4,50- 5,50 per uur), terwijl winkelpersoneel, horeca-personeel en duikinstructeurs daar veelal iets boven zitten ($6-8 per uur). Opgemerkt moet worden dat er verschillen bestaan tussen de verschillende bedrijven. Er zijn ook horeca-bedrijven en winkels waar het personeel rond het minimumloon verdient ($4,50- 5,50 per uur). Personeel dat meer (vaak: on-the-job) training heeft gekregen, kan $8-10 per uur verdienen.

Inkomensontwikkeling

- **Ondernemers:** Er is geen data beschikbaar over de inkomensontwikkeling (winstmarge) van ondernemers op de eilanden. Uit de interviews ontstaat een diffuus beeld. Voor belangrijke sectoren zoals de recreatie (toerisme), horeca, detailhandel en vervoer staan de marges (sterk)

[78] Ecorys, 'Aansluiting Onderwijs-Arbeidsmarkt BES-eilanden', onderzoek in opdracht van het Ministerie van onderwijs, Cultuur en Wetenschap, december 2009. Deze schatting is gebaseerd op verschillende bronnen.

onder druk door verschillende oorzaken. In deze sectoren zijn niet alle bedrijven in staat om kostenstijgingen door te berekenen aan hun klanten, ook omdat er sprake is van enige vraaguitval door de dalende koopkracht. In andere sectoren zoals de bouwnijverheid, nutssectoren, zakelijke en financiële dienstverlening lijken de marges vrij stabiel te zijn.

- **Werknemers:** Ook wat betreft de loonontwikkeling in de verschillende sectoren is er weinig eenduidige informatie beschikbaar, maar het beeld komt overeen met de ondernemers. Enkele sectoren (overheid, semioverheid, nutsbedrijven en banken) volgen in de loonontwikkeling de inflatie van het voorgaande jaar. Voor de andere sectoren is de groei in de meeste gevallen zeer beperkt (of omvat het specifieke groepen). In de hiernavolgende tabel is een inschatting gegeven van de loonontwikkeling in de verschillende sectoren.

- Overigens werd in de gevoerde interviews verschillende malen door werkgevers genoemd dat werknemers geen loonverhoging hebben gekregen “vanwege de verschuiving van premie-betaling van werknemers naar werkgevers”. In de praktijk klopt dit argument echter niet. Er zijn wel verschuivingen geweest tussen premies afgedragen door werkgever en werknemer, maar op het absolute niveau van de premiebetalingen heeft dat weinig effect gehad.

Tabel 4.8 Inkomensontwikkeling (bruto) op Saba en Sint Eustatius

Bedrijfstak (SBI)	Inkomensontwikkeling 2011 en 2012
Landbouw, bosbouw en visserij	**Werknemers/ondernemers:** Er is geen landbouw- en bosbouw op de eilanden. Het aantal vissers is zeer beperkt en dit zijn vooral kleine zelfstandigen, vaak verrichten zij ook nog andere activiteiten die inkomen opleveren. Zij hebben te maken met hogere brandstofkosten, die niet of nauwelijks gecompenseerd kunnen worden door hogere prijzen.
Nijverheid* (geen bouw) en energie	**Werknemers/ondernemers:** Er is geen industrie op de eilanden. GEBE volgt in beginsel de inflatie op Sint Maarten, waarbij werknemers op Saba of Sint Eustatius 2 procent extra compensatie krijgen als de inflatie op Sint Maarten meer dan 4 procent is. GEBE heeft te maken met hogere brandstofkosten, maar is in staat dit geheel door te berekenen en heeft een stabiele marge.
Bouwnijverheid	**Werknemers:** De loonontwikkeling is onduidelijk, maar lokale werknemers lijken beperkt te profiteren van de extra vraag. Er zijn op Saba en Sint Eustatius diverse infrastructurele projecten (haven, waterleiding, uitbreiding terminal), maar het personeel hiervoor wordt vaak van elders ingevlogen. Windward Road bijvoorbeeld laat alle werknemers vanaf Sint Maarten komen. Lokale ‘klusjesmannen’ (kleinere klussen in en om het huis) zijn naar verluidt circa 5-10 procent duurder geworden in 2011. **Ondernemers;** Grote(re) bedrijven komen veelal van buiten het eiland. In het algemeen lijken de ondernemers de gestegen kosten geheel door te berekenen aan hun klanten (waaronder de overheid). Marges lijken daardoor stabiel te zijn.
Vervoer, handel en horeca	<u>Vervoer:</u> • **Werknemers/ondernemers:** er werken vrijwel geen werknemers in deze sector: taxichauffeurs en lokale truckers zijn allemaal kleine zelfstandigen. Marges staan onder druk door hogere benzineprijzen en hogere onderhoudskosten voor de auto’s (zie hoofdstuk 3). Voor taxi’s speelt ook mee dat tarieven zijn gereguleerd (en niet gestegen in 2011). <u>Handel (detailhandel):</u> • **Werknemers:** In de detailhandel is het beeld diffuus. Er zijn enkele bedrijven die hun werknemers in 2011 10-15 procent loonsverhoging hebben gegeven. Echter, het merendeel van de werknemers heeft geen loonsverhoging gehad (tenzij men het wettelijk minimumloon verdiende). • **Ondernemers:** Voor veel ondernemers staat de marge onder druk. Dit heeft

Bedrijfstak (SBI)	Inkomensontwikkeling 2011 en 2012
	verschillende oorzaken, waaronder (i) gestegen kosten voor producten, energie, transport, etc., (ii) effecten van de stelselwijziging, waaronder onjuiste toepassing ABB, cumulatie van de BBO, verhoogde naleving, etc., en (iii) vraaguitval door hogere prijzen en daardoor ook meer aankopen via internet. Zie ook hoofdstuk 3. Horeca: • **Werknemers:** Veel werknemers zitten iets boven het minimumloon, en hun loon is in 2011 niet tot nauwelijks gestegen. Werknemers die het minimumloon krijgen, hebben in 2011 (ten opzichte van 2010) een forse (wettelijke) verhoging gekregen. • **Ondernemers:** veel overeenkomsten met de 'detailhandel'. De marges staan onder druk door (i) gestegen kosten, (ii) effecten van de stelselwijziging, (iii) vraaguitval, en (iv) meer inkoop op het eiland. In 2011 zijn forse prijsverhogingen gedaan, die bovengenoemde effecten deels compenseren. Zie ook hoofdstuk 3 en bijlage 2.
Informatie en communicatie	**Werknemers:** Telecombedrijven Telem en Satel volgen in beginsel de inflatie van het voorgaande jaar. **Ondernemers:** Marges lijken stabiel te zijn. Markt kent wel concurrentie, maar er zijn hier weinig verschuivingen.
Verhuur en handel van onroerend goed	**Werknemers:** Er werken vrijwel geen werknemers in de verhuur en handel van onroerend goed. **Ondernemers:** De handel in onroerend goed is op beide eilanden zeer beperkt en vindt plaats op courtagebasis (5%). Veel mensen verhuren echter wel kamers aan studenten. De prijzen hiervan liggen relatief hoog,[79] maar lijken wel stabiel. Onzekere factor is de heffing van de vastgoedbelasting in de loop van 2012.
Zakelijke en financiële dienstverlening	**Werknemers:** De banken volgen in beginsel de inflatie van het voorgaande jaar. Agenten voor verzekeraars werken op provisiebasis. **Ondernemers:** voor banken en verzekeraars is er weinig druk op de marges, wat deels te maken heeft met beperkte mededinging.[80] Er zijn enkele kleine administratiekantoren op de eilanden, die meer klanten hebben gekregen (door de toegenomen aandacht voor financiële administratie, belastinginning, etc.). Verder is er weinig zakelijke en financiële dienstverlening.
Overheid, onderwijs en zorg	Overheid en semioverheid zijn afhankelijk van toegekende budgetten. Zij volgen in beginsel de inflatie van het voorgaande jaar. Voor de overheid geldt voor 2012 een nieuwe cao die betrekking heeft op zowel RCN als de lokale overheden.
Cultuur, recreatie, overige diensten	**Werknemers:** Onduidelijk, maar de loonontwikkeling zal over het algemeen zeer beperkt zijn. Naar verluidt zijn duikinstructeurs in 2011 wel meer gaan verdienen (5-10%), maar eind 2011 en begin 2012 was er wel weer weinig vraag naar instructeurs (weinig toeristen). **Ondernemers:** deze sector (met name recreatie) is deels afhankelijk van toeristen en het hoogseizoen 2011/2012 viel naar verluidt erg tegen. Ondernemers kunnen wel iets spelen met de inhuur van personeel, maar de marges lijken daardoor wel onder druk te staan.

Bron: Ecorys op basis van verschillende bronnen en gesprekken.
Noot: * NuStat is niet opgenomen in dit overzicht. Het betreft daar voornamelijk buitenlandse werknemers.

[79] Op Saba liggen de prijzen voor een studio op circa $500 per maand, terwijl een driekamer appartement tussen $1.500 en $1.800 kost. Op Sint Eustatius is de prijs voor een studio circa $450 en $800 voor een eenkamer appartement. Bron: Ecorys, ' Marktwerking op Caribisch Nederland', februari 2011.

[80] Ecorys, ' Marktwerking op Caribisch Nederland', februari 2011.

4.3 Effecten belasting- en premiestelsel op inkomens (nettolonen)

- De verandering in het fiscale stelsel heeft ervoor gezorgd dat vrijwel iedereen er netto, bij een gegeven bruto loon, op vooruit is gegaan. Dit geldt uiteraard niet voor personen die geen (loon- of inkomsten)belasting betalen. Daar is de netto ontwikkeling gelijk aan de bruto ontwikkeling. Wel is het bruto inkomen (ook) voor die groep vaak gestegen als gevolg van het inkomensbeleid (verhoging minimumloon, AOV, onderstand). Voor parttimers is dit effect minder sterk, bruto lonen zijn voor die groep vaak maar in beperkte mate gestegen.

- Onderstaande figuur geeft schematisch weer welke effecten het nieuwe belasting- en premiestelsel op de netto lonen heeft gehad, gegeven een bepaald niveau van het bruto inkomen (lijn 'verschil 2011_2010'). Voor lage inkomens is de gepresenteerde stijging van de koopkracht een overschatting omdat zij in principe door de werkgever werden gecompenseerd voor de premieafdrachten rondom ziektekosten (ongeveer 7%). De lijn 'verschil 2012_2010' geeft het effect weer van het pakket van oktober 2011.

Figuur 4.5 Effecten op netto lonen van het nieuwe fiscale en premiestelsel

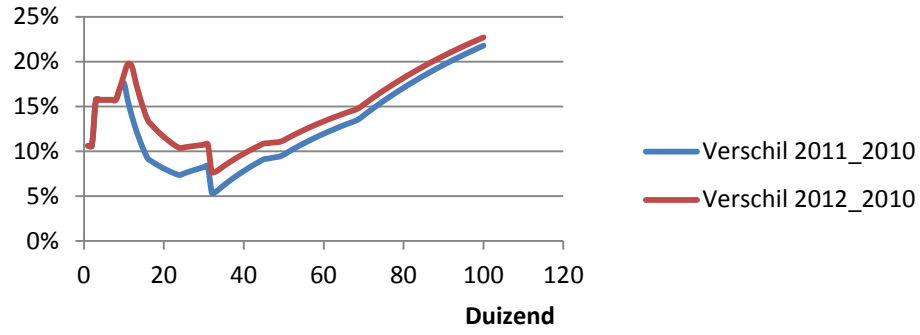

Bron: Analyse Ecorys op basis van wet- en regelgeving.

- Onderstaande tabel geeft een beknopt overzicht van de effecten van de veranderingen in bruto en netto inkomenspositie voor specifieke groepen.

Inkomen	Bruto ontwikkeling	Netto ontwikkeling	Saldo
Minimumloon	Beperkte stijging van het minimumloon op Bonaire. Op Saba en Sint Eustatius een forse stijging.	Voor en na verandering wordt er geen (of nauwelijks) belasting afgedragen.	Beperkte stijging op Bonaire. Op Saba en Sint Eustatius een forse stijging.
AOV	Forse stijging ten opzichte van 2010.	Geen belasting voor en na.	Forse stijging.
AOV met klein aanvullend pensioen	Stijging, maar beperkter dan alleen AOV, pensioenen zijn niet of heel beperkt gestegen.	Vaak geen belasting voor en na.	Stijging, minder fors dan in het geval van alleen AOV.
AOV met aanvullend pensioen	Stijging, maar beperkter dan bij AOV en klein pensioen omdat de AOV stijging minder sterk doorwerkt. Pensioenen zijn niet of heel beperkt gestegen.	Daling van belastingdruk. Wel (inmiddels) gerepareerde issue bij pensioengat en bijdrage aan AOV.	Beperkte stijging van besteedbaar inkomen.

Inkomen	Bruto ontwikkeling	Netto ontwikkeling	Saldo
AWW	Forse stijging van AWW, vergelijkbaar met AOV stijging.	Geen ib/lb op alleen AWW.	Stijging netto inkomen, waarbij rekening moet worden gehouden met neveninkomsten die vaak niet zijn gestegen (saldo van beperkte inkomensstijging en geen belasting).
Onderstand	Stijging van onderstand, Geen goed zicht op neveninkomsten.	Geen ib/lb op onderstand. Rest-inkomen is vaak informeel, ook geen heffingen daarop.	Onduidelijke combinatie van effecten. Forse stijging maar per saldo is er slechts een beperkte stijging van het inkomen mogelijk door geen of zeer beperkte stijging van andere inkomsten.
Loondienst	Over het algemeen zijn de bruto loonstijgingen beperkt geweest. Vaak is de inflatie over 2010 niet volledig gecompenseerd. De stijging van het minimumloon is maar beperkt van invloed. Vrijwel iedereen verdient meer dan het minimumloon.	Stijging doordat er, boven het minimumloon minder verschuldigd is aan belastingen en premies.	Per saldo resteert een hoger besteedbaar inkomen.
Loondienst bij grotere bedrijven, financiële sector en overheid	Deze groep is over het algemeen volledig gecompenseerd voor inflatie over 2010.	Stijging doordat er minder verschuldigd is aan belastingen en premies.	Per saldo resteert een hoger besteedbaar inkomen. De toename is hoger dan bij de groep werknemers in loondienst bij andere bedrijven en buiten de overheid.
Ondernemers met relatief laag inkomen (tot rond het minimumloon)	Het inkomen is in het algemeen niet of nauwelijks gestegen. In enkele gevallen is het gedaald, mede als gevolg van vraaguitval.	Vaak was het inkomen dusdanig laag dat er geen of een zeer beperkte stijging van het netto inkomen was door de lage inkomens.	Per saldo is het besteedbare inkomen niet of nauwelijks gestegen.
Ondernemers met een hoger inkomen (van benedenmodaal tot hoger)	Het inkomen is in het algemeen maar in beperkte mate gestegen. In enkele gevallen is het gedaald, mede als gevolg van vraaguitval.	De belasting- en premiedruk voor deze groep is gedaald. Wel onzekerheid over andere belastingdruk (vastgoedbelasting, lokale heffingen) op bedrijven, zeker bij de groep die beperkt of geen winst maakt (vaak het geval).	Per saldo is het besteedbare inkomen gestegen. Wel onzekerheid ten aanzien van nog te betalen belastingen.

- Voor parttimers geldt dat als het inkomen onder het niveau van het minimumloon op fulltime basis valt, het netto effect beperkt of afwezig is. [81] Zij betaalden in het verleden immers ook nauwelijks belastingen en premies.

- De algemene conclusie uit het bovenstaande is dat voor de meeste personen het besteedbaar inkomen per saldo, bij juiste toepassing van de wet- en regelgeving (minimumloon, belasting- en premiestelsel), is gestegen in 2011.

4.4 Synthese: de ontwikkeling van de koopkracht

Gestegen netto inkomens …

- Hierboven is geconcludeerd dat er voor veel groepen sprake is van een toename van het besteedbaar inkomen. Dit geldt voor bepaalde groepen sterker dan voor andere groepen.

… maar ook stijgende prijzen

- Voor verschillende groepen staat de koopkracht echter onder druk door de gestegen prijzen. Met name voor de groepen die hieronder zijn opgesomd is het netto inkomenseffect vaak vergelijkbaar met de geconstateerde prijsstijgingen (van tussen 5,4% (Bonaire) en 6,4% / 9,9% voor Saba en Sint Eustatius).

    - **Inkomens rond het minimumloon op Bonaire:** de bruto inkomens zijn beperkt gestegen. Het bruto en netto effect zijn vrijwel gelijk aan elkaar doordat deze groep was en is vrijgesteld van belastingheffing. Het betreft een groep van ongeveer 16 procent van de beroepsbevolking, inclusief parttimers; [82]
    - **AOV'ers met een klein pensioen:** voor deze groep gelden dezelfde opmerkingen als hierboven. De AOV uitkering is gestegen, er is dus sprake van een toename van het besteedbaar inkomen. Als percentage van het besteedbaar inkomen is die stijging lager dan bij degenen die uitsluitend AOV ontvangen; de hoogte van de stijging van het nominale inkomen is afhankelijk van de (veelal beperkte) stijging van het aanvullend pensioen. Naar schatting betreft dit rond 2,2, 2,4 en 3,0 procent van de totale bevolking op, respectievelijk, Bonaire, Saba en Sint Eustatius;[83]
    - **AWW en onderstand:** de uitkeringen zijn (fors) gestegen, maar het is onduidelijk hoe het andere inkomen (vaak meer informeel en / of parttime) zich heeft ontwikkeld. Waarschijnlijk is dat inkomen niet gestegen. Het aantal ontvangers van onderstand in 2011 was ongeveer 265. Een groot deel daarvan zal additioneel inkomen hebben of anderszins ondersteuning krijgen, bijvoorbeeld van familie. Het aantal ontvangers van AWW bedraagt ongeveer 230. Een onbekend deel daarvan heeft aanvullend inkomen (voor beide groepen geldt dat het om ruim 2 procent van de beroepsbevolking gaat ;
    - **Werknemers in loondienst, niet bij de overheid of bij grotere bedrijven:** beperkte of geen bruto loonstijging, wel een toename van het netto inkomen, maar voor lagere

---

81 Uiteraard geldt het minimum uurloon ook voor parttimers. Bij een minder dan fulltime dienstverband ligt het inkomen vaak lager dan het wettelijk minimumloon, ook als het uurloon hoger is dan het wettelijk minimum.

82 Dit en de volgende percentages zijn gebaseerd op cijfers van het CBS (kenmerken beroepsbevolking Bonaire 2010), de census van 2001, schattingen van de beroepsbevolking uit Ecorys 2009 en historische gegevens over inkomensontwikkeling, inflatie en bevolkingsgroei op de eilanden. De 16% is vrijwel direct ontleend aan de kenmerken beroepsbevolking Bonaire 2010.

83 Deze percentages zijn gebaseerd op de volgende aannames: rond 30% van de AOV'ers heeft een aanvullend pensioen. Ongeveer de helft daarvan is een klein aanvullend pensioen. Het aantal AOV'ers is gebaseerd op het percentage 60+ in de totale bevolking.

inkomens is het stelseleffect beperkter van omvang. Naar schatting betreft dit rond 10 procent van de werkzame beroepsbevolking op de verschillende eilanden;[84]

- **Ondernemers met een laag inkomen** zien hun (bruto) inkomen onder druk staan. Zij betaalden en betalen nauwelijks belasting dus het stelsel heeft geen effect op het besteedbaar inkomen. Naar schatting beslaat deze groep ongeveer 5 procent van de beroepsbevolking op de eilanden;[85]
- **Parttimers** betaalden vaak geen belasting, er is dus geen netto stelseleffect. De ontwikkeling van bruto inkomens is veelal beperkt. Hierboven is een inschatting gegeven van deze groep voor Bonaire (daar inclusief inkomens rond het minimumloon). Op Saba en Sint Eustatius heeft ongeveer 10 procent van de beroepsbevolking een inkomen lager dan het minimumloon.

… waarvoor in 2012 veelal wordt gecompenseerd

- Uitkeringen (AOV, AWW, onderstand) worden jaarlijks aangepast op basis van de inflatie het jaar ervoor. Voor werknemers in de publieke sector en bij grotere bedrijven geldt dit ook. Andere werknemers en ontvangers van pensioenen worden in het algemeen niet (volledig) gecompenseerd voor prijsstijgingen.

Niet iedereen is er dus op evenveel op vooruitgegaan

- Voor de groep die er zowel bruto als door het nieuwe fiscale stelsel op vooruit is gegaan geldt dat zij per saldo een stijging van de koopkracht hebben meegemaakt.

Daarnaast spelen andere factoren een rol in de ontwikkeling van de koopkracht

- De gecombineerde (macro) belasting- en premiedruk is ten opzichte van 2010 gestegen. De reguliere (kas) opbrengsten over economische activiteiten in 2011 zijn hoger dan geraamd. Dit komt voor een belangrijk deel door hoger dan geraamde premieopbrengsten. Zie hiervoor Bijlage 3.

- Inmiddels zijn de hoger dan geraamde opbrengsten wel voor een deel gecompenseerd door onder andere een hogere ouderentoeslag, een hogere kindertoeslag, een hogere belasting- en premievrije som en een lager ABB tarief voor diensten. Voor een deel zal dit pas in 2012 tot een correctie (lagere druk) leiden.

- Naast de opbrengsten die in 2011 zijn binnengehaald onder het nieuwe fiscale en premie-stelsel, zijn er ook opbrengsten gegenereerd op basis van het oude fiscale stelsel. Het betreft hier niet alleen opbrengsten over 2010 (op basis van het belastingregime van de Nederlandse Antillen) maar ook over de vier jaren daarvoor. Voor een belangrijk deel hebben deze opbrengsten dus een incidenteel karakter. De opbrengsten in 2012 over 2011 zijn naar verwachting een stuk lager als percentage van het BNP. De totale afdracht van huishoudens en bedrijven in 2011 is daarmee echter hoe dan ook fors hoger dan in 2010 (inclusief opbrengsten over 2009).

- De hoger dan geraamde opbrengsten in 2011 zijn voor een groot deel het gevolg van betere naleving waardoor de effectieve grondslag breder is – dit manifesteert zich niet volledig in een stijging van prijzen. ABB en accijnzen hebben een vrij directe invloed op prijzen. Heffingen op

---

[84] Hierbij is aangenomen dat werknemers bij de overheid en semi-overheid, waaronder energie, telecom, bij grotere bedrijven en in de financiële dienstverlening volledige prijscompensatie ontvangen en de rest niet of niet volledig. Naar schatting maakt deze groep ongeveer de helft van het totaal uit. Verder is uitgegaan van lagere en middeninkomens (ongeveer de helft van de totale beroepsbevolking).

[85] Rond 10% van de werkzame beroepsbevolking is ondernemer. Naar schatting heeft rond de helft daarvan een laag inkomen.

inkomen (lb, premies) hebben invloed op het besteedbaar inkomen maar niet direct op de prijzen. Zowel de premieheffingen als (in mindere mate) de indirecte heffingen vallen hoger uit..

- Daarnaast zorgt de striktere inning door energie- en telecombedrijven op Bonaire voor bepaalde groepen voor een (ervaren) daling van de koopkracht;[86] dit wordt voor deze groep niet gecompenseerd door positieve effecten op de koopkracht van andere beleidsmaatregelen (waaronder bijvoorbeeld gratis schoolboeken).

- Verder zorgt de 'fiscalisering' van het zorgstelsel ervoor dat er geen private verzekering meer afgesloten hoeft te worden. Afhankelijk van leeftijd kostte deze tussen NAf 1.361 ($760,34; klasse 3, leeftijd tussen 15-34, eigen risico van NAf 1.000 – $558,66) en NAf 6.725 ($3.756,98; klasse 1, leeftijd boven 50, eigen risico NAf 250 – $139,66) per persoon. Deze maatregel pakt vooral goed uit voor hogere inkomens (boven de loongrens) en voor dga's die geen premie betalen en wel van de zorg kunnen genieten.

Conclusie

- De koopkracht voor veel groepen is in 2011 ondanks de prijsstijgingen gestegen. Voor bepaalde groepen is de koopkracht in 2011 niet of nauwelijks gestegen of soms zelfs gedaald. Het betreft hier de groepen die hierboven zijn weergegeven, met als toevoeging dat de daling van koopkracht met name zal gelden voor personen en huishoudens met meer dan een inkomen (additionele inkomstenbronnen werden in het verleden effectief niet of minder belast dan formeel zou moeten), voor een grote groep partimers en voor ondernemers met een laag inkomen, die bovendien in het verleden waarschijnlijk te weinig belastingen premies betaalden.

Inkomens- en koopkrachtontwikkeling – perceptie van huishoudens

Inkomens zouden er als gevolg van het verhogen van de onderstand, AOV en minimumlonen per 1 januari 2011 op vooruit gaan. Ook zou de hoogte van de belasting- en premievrije som ertoe moeten leiden dat lagere inkomens ontzien worden. Volgens de geïnterviewde huishoudens (zie Bijlage 4) blijkt deze vooruitgang in bruto inkomen bruto noch netto niet of nauwelijks.[87]

Een deel van de ondervraagden geeft aan dat het salaris of de uitkering in 2011 in nominale termen gelijk is gebleven. [88] In reële termen zijn velen er in loon op achteruit gegaan omdat geen indexatie plaatsvond om de gestegen kosten van levensonderhoud te compenseren. Een ander deel van de geïnterviewden geeft aan dat hun inkomen, salaris of AOV in 2011 is toegenomen, zowel bruto als netto.

Desondanks, ook bij die personen en gezinnen die er financieel in nominale termen op vooruit zijn gegaan in 2011, heerst er eilandbreed grote onvrede over de koopkrachtdaling als gevolg van de gestegen prijzen. Enkele refereren ook naar het nieuwe belastingsysteem dat ongunstig voor hen zou uitpakken.[89] Op basis van de onderzochte casussen lijken het als groep vooral de onderstandtrekkers en ouderen zonder aanvullend pensioen te zijn die het hardste getroffen worden door de prijsstijging, vooral die van levensmiddelen en energie. Ook gezinnen met een middelbaar inkomen klagen over hun verminderde koopkracht: ze moeten meer opletten bij geld uitgeven, sparen lukt niet meer en vakanties zitten er niet meer in.

---

86 Uiteraard zou betere inning wel moeten zorgen voor (op termijn) lagere prijzen omdat er geen verliezen moeten worden gecompenseerd.

87 Hoewel expliciet om de inkomensveranderingen van nu of 2011 met 2010 werd gevraagd is de indruk van de onderzoekers dat in enkele gevallen mogelijk 2011 met 2012 vergeleken wordt. Per saldo is de conclusie wel dat de bruto en netto inkomensverandering niet heel groot is.

88 Het gaat hier om mening of gevoel van de geïnterviewde. De werkelijkheid is anders betrokkenen zijn er toch op vooruit gegaan.

89 Het is mogelijk dat ook de manier van inning en de hogere compliance een rol speelt bij het bedrag dat aan belasting betaald moet worden dan wel ingehouden wordt.

5 Overige bevindingen

5.1 Inleiding

Hier gaan we in op de overige onderzoeksvragen die niet direct in de voorgaande hoofdstukken beantwoord konden worden, namelijk kredietverlening (paragraaf 5.2) en handelsstromen (5.3).

5.2 Kredietverlening

- De bancaire sector anno 2012 werkt nog hetzelfde als voor 10 oktober 2010;
- Regels en criteria voor kredietverstrekking en terugbetalingscapaciteit zijn niet gewijzigd;
- Koppelverkoop van leningen met, vaak verplichte, verzekeringen is een normale gang van zaken. De klant is dat niet verplicht maar gemak en snelheid leiden in de praktijk wel tot koppelverkoop;
- Koopkrachtdaling op de eilanden heeft vooralsnog niet geleid tot veranderingen in kredietverstrekking of tot meer problemen bij het terugbetalen van leningen;
- Het nieuwe belastingstelsel, met voor de Bovenwinden hoge invoerrechten op auto's, heeft voor 1 januari 2011 gezorgd voor een hausse in autoleningen op vooral Sint Eustatius. Op Bonaire is de feitelijke belastingdruk op nieuwe auto's lager dan voorheen;
- Naast formele kredietverlening is er ook sprake van een omvangrijk informeel leencircuit, bijvoorbeeld binnen de familie en bij leveranciers van producten en diensten;
- Er zijn gevallen bekend waarbij er van de geldende regels afgeweken wordt en rente en afbetaling boven de grenswaarden uitkomen;
- Het voorgestelde gedragstoezicht per 1 juli 2012 is een forse stap in de richting van het tegengaan van overkreditering. In de uitvoering vallen winkels en informele vormen van kredietverlening er doorgaans buiten. Kredietverstrekkers van buiten het eiland vallen niet onder de regeling. Vooralsnog wordt de consument niet beschermd tegen zeer hoge rentepercentages.

5.2.1 Introductie en achtergrond

- Tot 10 oktober 2010 werd het toezicht uitgeoefend door de Centrale Bank van de Nederlandse Antillen (BNA). Na 10 oktober 2010 is het toezicht op de financiële sector formeel komen te liggen bij De Nederlandse Bank (DNB) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM).

- Er is speciaal voor Caribisch Nederland opgestelde wet- en regelgeving van toepassing op de eilanden, in plaats van het Nederlandse financieel toezichtsregime. Tussen DNB, AFM en de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (juridische opvolger van BNA) is een ondersteuningsovereenkomst gesloten.

Tabel 5.1 Wetgeving voor Caribisch Nederland gericht op financiële instellingen

Deelgebied	Wetgeving sinds 10-10-10	Wetgeving per 1-7-12
Toezichtwetten	Wet assurantiebemiddelingsbedrijf BES	Wet financiële markten BES
	Wet toezicht bank- en kredietwezen 1994 BES	
	Wet toezicht beleggingsinstellingen en administrateurs BES	
	Wet toezicht effectenbeurs BES	
	Wet toezicht trustwezen BES	
	Wet toezicht verzekeringsbedrijf BES	

Deelgebied	Wetgeving sinds 10-10-10	Wetgeving per 1-7-12
	Wet zeggenschap in ter beurze genoteerde vennootschappen BES	
Anti-witwassen	Wet identificatie bij dienstverlening BES	Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme
	Wet melding ongebruikelijke transacties BES	
	Wet grensoverschrijdende geldtransporten BES	

Bron: http://www.bes.dnb.nl/nl/toezicht/regster_bes_eilanden/toezicht_op_financiele_ondernemingen

Toezicht op marktgedrag

- Momenteel is er een concept-besluit opgesteld dat regels stelt aan het marktgedrag van financiële instellingen. De regelgeving is besproken met de financiële instellingen. Het voornemen is dat deze regelgeving 'Besluit financiële markten BES'[90] per 1 juli 2012 van kracht wordt. Vanaf die datum gaat de AFM markttoezicht houden op de financiële instellingen.

- De belangrijkste zaken die geregeld worden in het kader van de kredietverstrekking betreffende de volgende (zie Besluit financiële markten BES: artikelen 7.1-7.7 en 7.10-11):
  - **Het verstrekken van correcte informatie** over het financiële product dat wordt aangeboden via reclameboodschappen of brochures. Zo mag bijvoorbeeld niet gerefereerd worden naar snelheid en gemak waarmee een lening verstrekt kan worden.
  - **Duidelijk maken hoeveel geld lenen kost.** Kosten van het lenen van geld moeten duidelijk en begrijpelijk zijn. Zo moet ook het effectieve rentepercentage vermeld worden. Alle veranderingen in de voorwaarden en zeker die de klant geld kosten moeten tijdig kenbaar gemaakt worden.
  - **Heldere informatie voorafgaand aan het afsluiten van een lening**, informatie na afsluiten overeenkomst en inzake wijziging leningsvoorwaarden gedurende de looptijd van de lening.

  Het Besluit financiële markten BES geeft ook een maximum aan wat een huishouden mag lenen bij financiële instellingen. Daarbij wordt via een formule berekend wat de maximale financieringslasten zijn die een huishouden kan dragen gelet op de maandelijkse netto inkomsten, vaste uitgaven en reeds lopende financieringslasten ten gevolge van eerder afgesloten kredietovereenkomsten.

  Voor de berekening van de maximale financieringslasten is aangesloten bij de berekening van de armoedegrens zoals opgesteld door het CBS in Curaçao in december 2008. Een huishouden moet tenminste een inkomen hebben ('leefbedrag') om in hun levensonderhoud te voorzien. De leefbedragen zijn hieronder weergegeven.

Type huishouden	Bedragen in $ per 2010*	Hierin opgenomen woonlast per 2010*
Alleenstaande	618	97
Twee volwassenen	927	145
Een volwassene met een kind	803	126
Een volwassene met twee kinderen	988	155
Twee volwassenen met een kind	1.112	175
Twee volwassenen met twee kinderen	1.297	204
Drie volwassenen	1.235	194

Noot: * deze cijfers gelden voor het jaar 2012. Het model zal jaarlijks door AFM worden aangepast op basis van de consumentenprijsindex (CPI) per eiland.

[90] Volledige naam: Besluit houdende nadere regels met betrekking tot de financiële markten in de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba en de financiële ondernemingen die op die markten werkzaam zijn

De woonlasten kunnen fors uiteenlopen van geval tot geval, vandaar dat bij de berekening van de maximale maandelijkse financieringslasten rekening gehouden moet worden met de werkelijke of reële woonlasten (in het besluit wordt dit gedefinieerd als huur- of hypotheeklasten).

De regeling houdt rekening met huishoudens die onder de norm vallen en wel moeten lenen (bijvoorbeeld vanwege kosten voor een uitvaart, kapotte koelkast e.d.), 5 procent van het leefbedrag mag voor dergelijke financieringslasten gebruikt worden.

Als het huishoudeninkomen hoger is dan het leefbedrag (afhankelijk van netto inkomen en benodigd leefbedrag) neemt de financieringsruimte toe. E.e.a. kan berekend worden via een formule (zie http://www.dnb.nl/). De bank kan afwijken van deze berekening en deze vervangen door de werkelijke reguliere maandelijkse vaste kosten van levensonderhoud indien daar voldoende zicht op is, bijvoorbeeld als voor de kinderen alimentatie wordt verkregen. Afwijkingen dienen gedocumenteerd te worden door de kredietverstrekkende instelling.

Het markttoezicht zal doorgaans niet voor bedrijven en winkels gelden die goederenkrediet aanbieden bij de verkoop van duurzame goederen zoals wasmachines, computers e.d. (zie artikel 1:5). Wel zullen overige regels in acht genomen dienen te worden inzake informatieverstrekking en precontractuele informatie.

Het toezicht zal gelden voor alle nieuwe kredietverstrekking van financiële instellingen gevestigd in Caribisch Nederland. Nieuwe leningen inclusief oversluiten en ophogen van bestaande leningen komen onder dit regime te vallen. Financiële instellingen op Caribisch Nederland zullen dan ook moeten verifiëren of kredietaanvragers mogelijk ook buiten Caribisch Nederland leningen hebben.

De Minister is bevoegd om een maximum kredietvergoedingspercentage vast te stellen (artikel 7:19). Dit is vooralsnog niet gebeurd.

5.2.2 Marktstructuur bancaire sector in Caribisch Nederland

Aanbieders van financiële diensten

- Er zijn de laatste paar jaar geen veranderingen opgetreden in de aanbieders van bancaire diensten op de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba. In het onderstaande overzicht zijn de belangrijkste aanbieders weergegeven.

Tabel 5.2 – overzicht belangrijkste aanbieders van financiële diensten in Caribisch Nederland

Bonaire	Sint Eustatius	Saba
Bancaire instellingen:		
Maduro & Curiel's Bank RBC (voorheen RBTT) Banco di Caribe Girobank ORCO Bank	First Caribbean International Bank Windward Island Bank	Windward Island Bank RBC (voorheen RBTT)
Overige financiële instellingen :		
Island Finance ACU Centrale Hypotheekbank Postspaarbank	Centrale Hypotheekbank Postspaarbank Island Finance *)	Centrale Hypotheekbank Postspaarbank Island Finance *)

Noot: *) wordt via filiaal van Island Finance op Sint Maarten aangeboden aan personen op de eilanden Sint Eustatius en Saba.

- Producten die de banken aanbieden zijn de meer traditionele producten. Voor particulieren betreft dit persoonlijke- en autoleningen en hypotheken. Voor bedrijven: leningen en rekening courant kredieten. Complexere producten zoals actief vermogensbeheer worden nauwelijks aangeboden.

- Diverse institutionele beleggers bieden hypotheken aan. De meeste van deze hypotheekverstrekkers zijn niet op de eilanden gevestigd.

- De Maduro & Curiel's Bank op Bonaire is de enige op Caribisch Nederland gevestigde bank, de andere banken hebben op de eilanden een filiaal waarbij gerapporteerd wordt aan en de kredietaanvraag beoordeeld wordt door de hoofdbank op Sint Maarten, Curaçao of Barbados. Deze structuur waarbij de banken op de eilanden de loketfunctie vervullen voor de hoofdbank elders gevestigd bestaat reeds vele jaren.

- Daarnaast bieden sommige winkels en supermarkten op de eilanden krediet aan. Soms wordt krediet verstrekt door de familie, vrienden of buren. Werkgevers geven soms een voorschot op het salaris van de werknemer.

Kredietvragers

Particulieren

- Het profiel van kredietaanvrager is op alle drie de eilanden grotendeels gelijk. De leeftijd van een aanvrager van consumptief krediet ligt doorgaans tussen de 25 en 45 jaar; voor een hypotheek ligt die iets hoger, tussen de 30 en 55 jaar. Krediet wordt doorgaans alleen aan werkende personen verstrekt met een vast dienstverband. Het salaris van de kredietaanvrager ligt vrijwel altijd boven $1.000 per maand.

- Vooral de lagere- en de middenklasse hebben persoonlijke leningen. Autoleningen en hypotheken worden door iedereen gevraagd. Op Saba en in mindere mate op Sint Eustatius en Bonaire worden hypotheken door particulieren aangevraagd om appartementen te bouwen voor onder meer studenten.

Bedrijven

- Bedrijven hebben bij banken vooral krediet voor financiering van het werkkapitaal (rekening courant krediet en 'time loans'). In sommige gevallen hebben bedrijven een hypotheek op hun bedrijfspand.

- Effectieve renteniveaus voor leningen liggen op de eilanden ongeveer gelijk (globaal, 2012, exclusief afsluitprovisie, verzekering en belastingen):
  - persoonlijke lening: 12-20 procent (Island Finance hanteert een hoger tarief);
  - autolening: 7-9 procent;
  - hypotheek: 7-10 procent;
  - credit card: 18 procent;
  - winkel: verschillend, 40-100 procent;
  - supermarkt verschillend (soms 0 procent);
  - rekening courant krediet bedrijf: 12-15 procent;
  - 'time loan' bedrijven: 8-11 procent.

Omvang van de markt voor kredieten gezinshuishoudens

- In de onderstaande tabellen is de kredietverstrekking door lokale banken op Bonaire en de Bovenwindse eilanden opgenomen.[91] Hieruit blijkt dat de totale kredietverstrekking op Bonaire in de periode april 2005-september 2010 is toegenomen met 97 procent. Op de grootte van de markt voor kredieten op Sint Eustatius en Saba is weinig zicht omdat data uitsluitend voor de Bovenwindse eilanden, dus inclusief Sint Maarten geregistreerd worden. Voor de Bovenwindse eilanden als geheel geldt dat voor dezelfde periode de kredietverstrekking met 96 procent is gestegen.

Tabel 5.3 Omvang van de markt voor bancair krediet (Bonaire 2006-2010 in NAf)

Type lening	4/2005	4/2006	4/2007	4/2008	4/2009	9/2009	4/2009	9/2010
Bonaire								
Loan Individuals (total)	**83.693**	**89.313**	**104.628**	**106.177**	**127.070**	**134.264**	**151.434**	**165.139**
Individual current account	2.954	2.964	2.681	2.810	3.470	3.414	2.776	3.218
Individual time loans	50.784	52.394	60.270	66.398	74.527	78.414	89.313	101.683
Individuals mortages	29.955	33.955	41.677	36.969	49.073	52.436	59.345	60.238
Bovenwindse eilanden								
Loan Individuals (total)	**378.982**	**460.016**	**538.116**	**595.794**	**632.764**	**642.787**	**716.152**	**742.276**
Individual current account	3.683	5.172	9.311	11.351	15.327	12.937	19.360	17.775
Individual time loans	174.130	224.376	263.067	335.503	321.270	292.781	305.809	338.907
Individuals mortages	201.169	230.468	265.738	248.940	296.167	337.069	390.983	385.594

Bron: BNA.

- Het uitstaande bedrag aan leningen bij commerciële banken bedraagt in 2010 37 procent van het BNP van Bonaire. Een inwoner van Bonaire heeft per september 2010 een bedrag van $6.890 geleend; per gezin is dat $18.673.

5.2.3 Marktgedrag: functioneren van financiële markten op Caribisch Nederland

Marktgedrag banken

- De banken op de eilanden hanteren allemaal vergelijkbare regels voor het bepalen van het maximale kredietplafond: maximaal een derde van het netto salaris mag betaald worden aan aflossing en rente en/of 40 procent van het bruto inkomen (hierbij wordt uitgegaan van normuitgaven aan vaste lasten). Vaak wordt een minimuminkomen vereist van rond de $800-900 per maand alvorens men in aanmerking kan komen voor een lening. Dat heeft ermee te maken dat de bank er vanuit gaat een dergelijk bedrag minimaal benodigd is om te kunnen rondkomen.

- Ter verificatie stellen alle banken dat ze controleren bij hun collega-banken (inclusief Island Finance) of de kredietaanvrager daar ook een lening heeft lopen. Controle gebeurt op het

[91] Let wel het gaat hier uitsluitend om kredieten verstrekt door de commerciële banken en het is dus exclusief institutionele beleggers en Island Finance.

eiland; op Sint Eustatius en Saba wordt niet louter op het eiland zelf maar ook op Sint Maarten geverifieerd.

- Het blijkt dat er verschillen zitten tussen banken bij de strikte toepassing van deze regels. Dat is ook bekend op de eilanden.[92]

- Banken vragen om een garantiestelling. Bij persoonlijke leningen ontbreekt deze doorgaans. Wel wordt de persoonlijke levenssituatie en het kredietgedrag in het verleden meegenomen in de beoordeling.

- Bij autoleningen staat de auto garant. De bank verstrekt een lening onder de voorwaarde dat er een 'all risk' verzekering wordt afgesloten en de auto blijft juridisch eigendom van de bank tot het moment dat de autolening volledig is afgelost. Bij een hypotheek fungeert het huis als onderpand. Als voorwaarde geldt wel dat de hypotheeknemer het huis verzekert tegen brand en – voor de Bovenwinden – orkaanschade.

- Het is gebruikelijk op de eilanden dat de werkgever de maandelijkse aflossing, rente en overige kosten inhoudt op het salaris van de werknemer en direct afdraagt aan de financiële instelling. Daardoor wordt het risico voor deze financiële instelling op het niet of niet tijdig betalen beperkt.

- Gewilde klanten voor verstrekken van leningen zijn ambtenaren en werknemers in vaste dienst van vennootschappen of stichtingen van de overheid en grote bedrijven. De banken schatten in dat ze bij deze groep werknemers een lager risico lopen.

- Banken organiseren samen met autohandelaren autoshows op de eilanden. Doel hiervan is het stimuleren van de autoverkoop, het verstrekken van autoleningen en het afsluiten van verzekeringen. Op Sint Eustatius en Saba werden eind 2010, voor de invoering van de ABB op auto's (was 0%; per 1 januari 2011 is het 25%, inmiddels is er een getrapt tarief ingevoerd) autoshows georganiseerd. Dit heeft geleid tot een hausse van honderden nieuwe auto's op de eilanden. In geheel 2011 zijn op elk van de eilanden niet meer dan een tiental auto's verkocht. Nu sinds 1 oktober 2011 de invoerheffing voor auto's tot $20.000 is verlaagd naar 10 procent nemen de verkopen in dit segment langzaam weer toe. Eind maart 2012 wordt voor het eerst weer een autoshow georganiseerd door een commerciële bank samen met een aantal autodealers van Sint Maarten.

- Formeel is er geen sprake van koppelverkoop, in de praktijk is dat evenwel meer regel dan uitzondering. Koppelverkoop doet zich voor bij:
  - het afsluiten van een hypotheek: er wordt tegelijkertijd een woonhuisverzekering aangeboden (deze verzekering is verplicht);
  - autoleningen: het gaat om het afsluiten van een all-risk autoverzekering (WA is wettelijk verplicht, banken stellen all-risk als voorwaarde voor verstrekken van de lening);
  - aan persoonlijke leningen wordt doorgaans een risicoverzekering voor overlijden gekoppeld zodat voor de financiële instelling terugbetaling van de lening verzekerd is.

- In alle gevallen geldt dat de krediet-/hypotheeknemer door de financiële instelling vrij wordt gelaten om de verzekering af te sluiten bij de maatschappij van keuze. Evenwel, om snel aan geld te komen is het afsluiten bij die verzekeringsmaatschappij die een directe relatie heeft met de bank sneller en eenvoudiger.

---

[92] De indicatie is dat banken coulanter zijn in die gevallen het onderpand goed is (bijv. bij een autolening of hypotheekverstrekking voor een bedrag dat een stuk onder de marktwaarde ligt). Bij Island Finance geldt dit ook voor leningen zonder onderpand; daar wordt het gecompenseerd door een hoger rentepercentage en een strak incassoregime.

5.2.4 *Marktgedrag particulieren*

Gedrag kredietaanvrager

- Zeer geregeld wordt incorrecte informatie opgegeven door de kredietaanvrager. Andere leningen en schulden worden vaak verzwegen. Sommige schulden zoals die bij familie, supermarkt, werkgever en via de credit card zijn bovendien moeilijk te traceren. Dit geldt ook voor leningen en hypotheken die de persoon of het huishouden op andere eilanden heeft lopen.

- Voor persoonlijke leningen geldt vaak dat de aanvrager snel geld wil hebben. De hoogte van de rente speelt nauwelijks of geen rol, het maandelijks te betalen bedrag dat de kredietaanvrager kan betalen wel. Er is dus sprake van een zekere irrationaliteit onder leners.

Aflossingen en betalingsgedrag

- Bij commerciële banken is er sprake van een redelijk tot goede betalingsmoraal. Wel is er vaak sprake van 'rescheduling' van leningen. Bij Island Finance is afbetalingsgedrag minder naar mening van de deurwaarders die beslag leggen namens financiële instellingen op de eilanden.

- Default bij leningen waarbij een persoon of bedrijf de rente en aflossing niet meer betalen, en rescheduling (looptijd verlengen, tijdelijk opschorten van aflossingbetalingen e.d.) is al jaren constant en ligt rond de 3-4 procent. Ook de transitie naar de nieuwe status van de eilanden heeft geen gevolgen gehad voor dit percentage.

Bedrijven

- In de cashflow van bedrijven is vrijwel niets veranderd en daarmee het betaal- en aflossingsgedrag ook niet. Dit wordt bevestigd door de banken. Ook de vraag naar bedrijfskrediet lijkt onveranderd.

Overige observaties

- Er wordt minder gespaard op de eilanden sinds 2011. Lokale banken geven aan dat er voorheen aan het eind van de maand nog inkomen overbleef; nu blijft er minder of zelfs niets van over. In beperkte mate worden bestaande spaartegoeden aangesproken ten behoeve van consumptieve uitgaven.

- Er is een toename te zien van het gebruik van credit cards bij het bestellen van goederen in het buitenland. Dit is niet iets van de afgelopen twee jaar maar is reeds geruime tijd bezig. Voor het aanvragen van een credit card moet de aanvrager aan minimale inkomenseisen voldoen.

5.2.5 *Voorbeelden uit de praktijk*

- Theorie en praktijk lopen soms vaak ver uiteen, zo ook bij het toepassen van de kredietregels door financiële instellingen. Aan een aantal werkgevers is gevraagd ons loonstrookjes ter beschikking te stellen. Hieruit blijkt dat werknemers soms aanzienlijk meer dan 40 procent van hun bruto salaris, of 30 procent van hun netto inkomen, betalen aan rente en aflossing aan een of meerdere financiële instellingen. In onderstaande tabel is een aantal voorbeelden opgenomen dat de onderzoekers zijn tegengekomen op Sint Eustatius en Saba.

Tabel 5.4 Overzicht inhoudingen door financiële instellingen (februari 2012, illustratief)

Bruto inkomen	'Netto' inkomen	Inhouding fin. instellingen	Uitbetaalde salaris	Inhouding als % 'netto' inkomen
$396,36 *	$395,75	$233,23	$99,67	59%
$390,77 *	$390,16	$198,96	$163,27	51%
$396,36 *	$395,26	$175,71	$213,96	44%
$525,68 *	$487,34	$204,75	$282,59	42%
$1.358,78	$1.196,48	$626,05	$570,43	52%
$1.478,07	$1.346,08	$564,54	$781,54	42%
$1.747,92	$1.442,34	$841,76	$589,41	58%
$1.547,73	$1.352,08	$1.104,00	$156,18	82%

Bron: Openbare lichamen Sint Eustatius en Saba. Noten: het bruto inkomen ('gross income') betreft het basissalaris en eventuele Bovenwinden toelage, kindertoeslag en onregelmatigheidstoeslag. Het 'netto' inkomen is hier genomen als het bruto inkomen minus pensioenpremie, Bashi premie, verwervingskosten en loonheffing. Soms is er ook nog sprake van (beperkte) inhoudingen ten behoeve van de vakbond, de Statia Housing Foundation of money transfers. Deze zijn niet meegenomen in de inhoudingen (kolom drie). De eerste vier rijen (*) betreffen een periode van 2 weken, de laatste vier rijen een periode van een maand.

- Op basis van interviews bij gezinshuishoudens[93] op de eilanden inzake koopkrachtontwikkeling werd ook gevraagd naar of er leningen waren afgesloten. Van de 84 geïnterviewde personen meldden er 30 dat ze een lening hebben. Het gemiddelde profiel van deze personen is: van middelbare leeftijd (tussen 30 en 50), met een inkomen van boven de $1.000 per maand en geen AOV'ers of onderstandtrekkers.

- Voor zover de inkomens en leningsgegevens van huishoudens bekend zijn (in totaal 17 van de 30) is berekend of er sprake is van overkreditering. Daarvoor hebben we twee cases door-gerekend met behulp van het rekenmodel zoals staat vermeld in het Besluit Financiële Markten BES. Twee cases zijn doorgerekend:
  - Huishoudens met een persoonlijke lening van 5 jaar tegen een rentepercentage van 12 procent;
  - Huishoudens met een hypotheek van 20 jaar tegen een vast rentepercentage van 7 procent.

- De uitkomsten hebben we gelegd naast het bedrag dat de geïnterviewde persoon aangaf te betalen per maand. Indien het bedrag dat de persoon op basis van zijn inkomen, huisvestings-kosten en gezinssamenstelling nu betaalt hoger is dan de berekende bedragen is er sprake van overkreditering.

- In de meeste gevallen die konden worden berekend is sprake van overkreditering.[94]

Inkomen huishouden	Bestaande lening	AFM-berekening Maandelijkse Aflossing	Leningsbedrag 5jr / 12,5%	Maandelijkse aflossing 20jr/ 7%	Hypotheek-bedrag
2.000	200	72	*3.236*	571	*74.848*
1.000	200	38	*1.696*	236	*30.947*
1.570	500	49	*2.204*	403	*52.898*
2.400	300	68	*3.084*	717	*94.080*

[93] Zie Bijlage 4: Koopkrachtonderzoek Caribisch Nederland, Onderzoek onder huishoudens. De geselecteerde huishoudens betroffen vooral huishoudens van onder het mediane inkomen ($2.000/2.500 per maand).

[94] Er is geen garantie dat de gegevens die de geïnterviewde personen opgaf over zijn inkomen, woonlasten en bedrag dat maandelijks aan aflossing en rente wordt betaald correct zijn.

Inkomen huishouden	Bestaande lening	AFM-berekening Maandelijkse Aflossing	Leningsbedrag 5jr / 12,5%	Maandelijkse aflossing 20jr/ 7%	Hypotheek-bedrag
844	372	59	*2.644*	59	*7.686*
1.700	400	85	*3.837*	357	*46.798*
920	426	68	*3.084*	68	*8.965*
900	566	68	*3.084*	68	*8.965*
1.000	265	68	*3.084*	80	*10.470*
2.400	600	55	*2.465*	717	*94.080*
750	250	125	*5.630*	65	*8.532*
1.500	200	68	*3.084*	173	*22.708*
210	365	33	*1.469*	33	*4.269*
450	130	49	*2.204*	49	*6.407*
500	189	68	*3.084*	68	*8.965*
3.700	500	685	*30.933*	686	*89.912*
900	158	69	*3.113*	69	*9.050*

Bron: Ecorys/Curconsult. De groene velden geven de huishoudens aan waar geen sprake is van overkreditering.

- Bovenstaande cijfers zijn indicatief. Het aantal gevallen op de eilanden waarbij sprake is van een onevenredig grote beslaglegging van rente en aflossing op het salaris is onbekend. De voorbeelden geven aan dat:
  - De screening van kredietaanvragers door financiële instellingen niet sluitend is;
  - Financiële instellingen nemen het mogelijk niet zo nauw met de door hen zelf opgestelde kredietverstrekkingsrichtlijnen;
  - Het bedrag dat overblijft voor de persoon in kwestie onvoldoende is om in zijn reguliere levensonderhoud te kunnen voorzien.

- Hier moet opgemerkt worden dat voor de hierboven gepresenteerde voorbeelden niet bekend is of de betrokkene beschikt over andere inkomensbronnen dan wel of anderen binnen het huishouden ook inkomen genieten.

5.3 Handelsstromen

- Onderstaande tabel geeft een overzicht van de herkomst van importen op Curaçao, Bonaire en de Bovenwinden. De data zijn ontleend aan het CBS van de Nederlandse Antillen. Het betreft gemiddelde waarnemingen over de periode 2000-2006. Meer recente data zijn niet beschikbaar. Het is niet mogelijk gebleken om binnen het tijdsbestek van deze studie inzicht te krijgen in huidige handelsstromen op basis van cijfers van de Belastingdienst Caribisch Nederland. Naar verwachting zullen deze cijfers niet substantieel afwijken van hetgeen in onderstaande tabel is weergegeven.

- Uit onderstaande tabel kunnen de volgende conclusies worden afgeleid:
  - De meeste importen van Bonaire vinden hun oorsprong in Noord Amerika. Ook de EU is een belangrijke bron van importen, al is het belang als handelspartner een stuk geringer. De andere goederen vinden hun oorsprong in Midden- en Zuid Amerika en de rest van de wereld.
  - Ten opzichte van de situatie in de periode 2000-2006 is met name het aandeel van de rest van de wereld zijn toegenomen. Met name wordt er meer geïmporteerd vanuit China.

- Importen met oorsprong op Curaçao en Aruba spelen maar een zeer bescheiden rol.
- Voor Bonaire spelen importen vanuit Curaçao wel een belangrijke rol maar Curaçao speelt dan met name een rol in logistieke processen rondom importen. Vrijwel alle handel die aankomt op Bonaire heeft als tussenschakel Curaçao (of Aruba).
- In concluderende zin kan worden opgemerkt dat er duidelijk mogelijkheden zijn voor de groot- en tussenhandel maar ook voor de detailhandel om meer direct in te kopen in de landen van herkomst.
- Dit laatste komt ook duidelijk naar voren uit de statistieken rondom de 'freezone' op Curaçao. Zie hiervoor ook de bespreking in paragraaf 2.6.2.Van alle handel met Bonaire gaat ongeveer 70-75 procent (stand per 2010) via de freezone. Ook buiten de freezone is er vaak sprake van volle containers die op Curaçao niet worden overgepakt.

- Voor de Bovenwinden geldt het bovenstaande in belangrijke mate ook. Daar is voor vrijwel alle handel Sint Maarten de tussenschakel. Wel is er daar sprake van een grote dominantie van de Verenigde Staten als land van herkomst van de handelsstromen.
- Er zijn geen data beschikbaar over de handelsstromen tussen Sint Maarten enerzijds en Saba en Sint Eustatius anderzijds. Wel is bekend dat er meer sprake is van kleinere aankopen. Op Sint Maarten vinden dus meer logistieke operaties plaats.

- In concluderende zin kan worden opgemerkt dat er ook op Saba en Sint Eustatius mogelijkheden zijn om meer direct in te kopen in de landen van herkomst. Door de kleinschaligheid van economische activiteiten is dit iets dat alleen door de samenwerkende detailhandel zou kunnen worden opgepakt om lonend te zijn.

Tabel 5.5 Land van oorsprong van handelsstromen, gemiddeld 2000-2006

Oorsprong \ bestemming	Curaçao	Bonaire	Bovenwinden
Aruba	2,3%	0,9%	0,4%
Bonaire	0,1%	0,3%	0,1%
Curaçao	1,3%	0,2%	0,3%
St Maarten	0,9%	0,3%	0,1%
Midden- en Zuid Amerika	12,0%	5,1%	1,0%
Noord Amerika	48,1%	58,9%	92,0%
EU	27,4%	28,1%	3,4%
Rest van de Wereld	7,6%	5,0%	4,6%

Bron: CBS Nederlandse Antillen.

Bijlage 1: Onderzoeksbronnen

Lijst met gesprekspartners

In de onderstaande tabel is weergegeven met welke personen/organisaties in het kader van dit onderzoek is gesproken.

Organisatie	Naam (en eventueel functie/bijzonderheden)	Gebied
Openbaar Lichaam Bonaire	• P. Silberie (wnd. Gezaghebber) • B.F Elhage (Gedeputeerde) • P.J. Kroon (Gedeputeerde) • I.S. Serfilia (Gedeputeerde) • Hans Els (beleidsmedewerker) • Mevr. N. Gonzales (Eilandsecretaris) • Dhr. F. Tiemessen (Hoofd Afdeling Financiën) • Evy Martis-van Arneman (Economische en Arbeidszaken) • Edsel Cecilia (Economische en Arbeidszaken) • Ruthlyn Bernabela (Sociale Zaken)	BON
Openbaar Lichaam Saba	• Jonathan Johnson (Governor) • Bruce Zagers (Commissioner) • Christopher Johnson (Commissioner) • Menno van der Velde (Eilandsecretaris) • Shamara A. Nichelson (Eilandsraad) • Els Boers (Griffier) • Glenn C. Holm (Saba Tourist Bureau)	SAB
Openbaar Lichaam Sint Eustatius	• Gerard Berkel (Governor) • Glenville W. Schmidt (Commissioner) • Koos Sneek (Commissioner) • Reuben Merkman (Eilandsraad) • Adelka Spanner (Eilandsraad) • Millicent Lijfrock-Marsdin (Eilandsraad) • Reginald Zaandam (Eilandsraad) • Charles Lindo (Tourist Development Foundation)	EUX
Rijksdienst Caribisch Nederland	• Bastiaan Janssens (Office manager Saba) • Ruth Woodley (Office Manager Sint Eustatius) • Alida Francis (Communication Adviseur Sint Eustatius en Saba, Wnd. RCN Communicatie) • Rita van der Zee (Bureau van de Rijksvertgenwoordiger Sint Eustatius) • Mr. Angel Bermudez (Directeur Belastingen voor BES) • Douane EUX • Ruth Schipper-Tops (EL&I) • Ronald de Jong (Bureau van de Rijksvertegenwoordiger) • Rachel Crowe (BZK) • Huub Bouwen (SZW) • Martijn Schuuring (SZW)	CN
CBS Nederland	• Arthur Giesberts (manager prijsanalyses) • Gert-Jan van Steeg (Statistisch onderzoeker) • Henk van de Velden (programmamanager statistieken Caribisch Nederland)	NL

Organisatie	Naam (en eventueel functie/bijzonderheden)	Gebied
Department of statistics SXM	• Saskia Thomas-Salomons	SXM
Financiële instellingen	• DNB – Paul van den Bergh • DNB – Willy Dassen (Projectmanager betalingsverkeer CN) • AFM – Hans Wolters (Strategie en Beleid) • MCB BON – E. Piar (Managing Director Bonaire) • WIB EUX – Monique Spanner (Sales & Service Officer EUX) • RBTT Saba – Roxanne Simmons • MCB BON - Maricella Croes	NL/CN
Diversen Bonaire	• Chamber of Commerce and Industry Bonaire – Huub Groot (2nd Secretary of the Board), Evert L. Piar (Chairman), Martien van der Valk, Mevrouw Crous (Rocargo), Gregory Obersi (Telbo) • Flamingo TV – Patrick Dowling • Telbo – Gilbert de Bree • Cargil – Moizes de Windt • Streefkerk Bouw – Harm Streefkerk • Sapias Holding B.V. – Martien van der Valk • Kooyman – Elmar Mercelina • AKIB – S. Manue en R. Saleh • Bonaire Taxi Services – Eric Manuel • ABVO – Chaly Anthony • AFBW - Nilco A. I. Rolois • BPWU - Andre Domacasse • NAPB – Charles F. Mercelina • FEDEBON - Gerard Bernabela • SIMABO – Gandy Maurico	BON
Curaçao diversen	• CBCS – Eric Matto en Candice Henriquez • Van der Tweel/Albert Heijn – dhr. Kusters en dhr. Rens Mulder	CUR
Diversen Sint Eustatius	• Sint Eustatius Business Association (STEBA) – Winston Fleming (Voorzitter) • Papaya Enterprises N.V. – Daniel Kenyatta (Representative) • I.F. Rivers Enterprises N.V. – I.F. Rivers (Manager) • Super Burger – Don K. Mitchell (Director) • Henriquez Enterprise N.V. – mevr. Henriquez (eigenaar) • Mircil's Delight – Mircil (eigenaar) • Cagio Park View – Aquilla van Putten (eigenaar) • Dhr. Clyde van der Putten (voormalig commissioner) • Sonny's Cantonese Restaurant – onbekend • Duggins supermarket – onbekend • Cool Corner – onbekend • Food Max – onbekend • Bar bij haven – onbekend	EUX
Diversen Saba	• Saba Business Association – Andries Bonnema • Kamer van Koophandel – Alida Heilbron (bestuurslid) • Big Rock Supermarket – Mark • Corner Imports – Griffin Johnson (& Franklin Johnson) • HES Contruction – Reno Rakutt (General Manager) • Saba C-Transport N.V. – Jaime Buchanan (Administrator) • RS Accounting SABA N.V. – Richard Scholten en Bettina Schroeter • My Store – Cornel Johnson (Management) • Guido's Place – Maribel Tejeda (Manager)	SAB

Organisatie	Naam (en eventueel functie/bijzonderheden)	Gebied
	• Kawvaw – Glenda Caines • Saba Snack – Jeffrey Zeegers • Bar Fort Bay – onbekend • Lunchroom The Bottom – onbekend • Chinees The Bottom – onbekend	

Diversen Sint Maarten	• GEBE – Robert Whyte (CFO)
	• Cost U Less – Eric Vogtlander (Store Manager)
	• Prime Distributers – Danny Ramchandani (Managing Director)
	• Kooyman – Nico Boersma
	• ACE – Sami-El Yousef
	• Winair
	  - Roberto Gibbs (Change Manager, Interim Director of Finance)
	  - Michael Cleaver (Managing Director)
	  - Claudio Buncamper (Director Marketing/Sales and Customer Service)
	  - Edwin Hodge (Chief Operations Officer)
		SXM

Geraadpleegde bronnen

Hierna is een overzicht gegeven van de verschillende in het kader van dit onderzoek geraadpleegde bronnen.

Relevante wet- en regelgeving

- Verschillende 'BES-wetten', zoals voor het fiscaal stelsel en het zorgverzekeringsstelsel.
- Oude wet- en regelgeving van de Nederlandse Antillen (landsverordeningen) en de verschillende eilanden.

Documentatie

- Belastingdienst Caribisch Nederland, 'Handboek Bestedingsbelasting 2011.
- Belastingdienst Caribisch Nederland, 'Handboek Loonbelasting en Premies 2011', december 2010.
- CBS Nederlandse Antillen, 'Resultaten Arbeidskrachtenonderzoek', 2008.
- CBS Nederlandse Antillen, 'Census 2001', 2001.
- ChristenUnie, 'Een binnen Nederland aanvaardbaar Voorzieningsniveau', notitie Tweede Kamerfractie, september 2011.
- Curaçao Legal Portal (CLP), "Landsverordening Belasting op Bedrijfsomzetten 1997", januari 2012.
- Curconsult, 'Belevingsonderzoek Caribisch Nederland', oktober 2011.
- Curconsult, 'Bepaling Bestaansminimum', onderzoek op verzoek van het Ministerie van Economische Ontwikkeling, november 2011.
- Deloitte, 'De lokale belastingen in Caribisch Nederland – 'Bonaire', in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties, januari 2012.
- Deloitte, 'De lokale belastingen in Caribisch Nederland – 'Saba', in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties, januari 2012.
- Deloitte, 'De lokale belastingen in Caribisch Nederland – 'Sint Eustatius', in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties, januari 2012.
- Ecorys, 'Aansluiting Onderwijs-Arbeidsmarkt BES-eilanden', onderzoek in opdracht van het Ministerie van onderwijs, Cultuur en Wetenschap, december 2009.
- Ecorys, 'Marktwerking op Caribisch Nederland', onderzoek in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, februari 2011.

- Heppener, ‘Opzet voor business plan Winair’, in opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 2010.
- Kamer van Koophandel Saba en Sint Eustatius, ‘Discussienota – belangrijkste knelpunten t.a.v. ontwikkeling St. Eustatius en Saba’, maart 2011.
- Kamer van Koophandel Saba en Sint Eustatius - Alida Heilbron (bestuurslid), speech voor de Meet & Greet met de Nederlandse delegatie, juli 2011.
- Kamerstukken II 2009/2010, 32189, nr.7.
- Kamerstukken II 2009/2010, 32190, nr.3.
- KPMG Tax & Legal Services, ‘De Penshonado Regeling’, tekst 2008.
- Ministerie van Financiën, ‘Nieuw fiscaal stelsel voor Caribisch Nederland’, brief aan Tweede Kamer der Staten-Generaal, september 2011.
- Openbaar Lichaam Bonaire, ‘Ontwerpbegroting 2012’, november 2011.
- Openbaar Lichaam Saba, ‘Begroting 2012’, november 2011.
- Openbaar lichaam Sint Eustatius, ‘ontwerp begroting 2012’, november 2011.
- Rijksdienst Caribisch Nederland, ‘Aangiftebiljet A, 2010’, 2010.
- Rijksdienst Caribisch Nederland, ‘Basiskorting & Toeslagen 2010’.
- Rijksdienst Caribisch Nederland, ‘Schijven Tarief 2010’, 2010.
- Rijksdienst Caribisch Nederland, ‘Wijzigingen voor Ondernemers’, 2010.
- Rijksdienst Caribisch Nederland, ‘Wijzigingen voor Particulieren’, 2010.
- Rijksdienst Caribisch Nederland, Informatiebrochure zorgverzekering, 2010.
- Rijksdienst Caribisch Nederland. ‘Toelichting Aangiftebiljet A, 2010’, 2010.
- Rijksvertegenwoordiger voor de openbare lichamen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba, ‘Voorjaarsreportage 2011’, 2011.
- Rijksvertegenwoordiger voor de openbare lichamen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba, ‘Voorjaarsreportage 2012’, februari 2012.
- SEOR, ‘Economic Implications of Adopting the Outermost Region Status by the Netherlands Antilles and Aruba’, januari 2008.
- Sociale Verzekeringsbank van de Nederlandse Antillen (SVB), ‘Jaarverslag 2007’, 2008.
- Stichting publicaties KPMG Tax & Legal Services, ‘Belastingwetgeving 2011-Aruba, Curaçao, Sint Maarten, & de BES-eilanden’, januari 2011.
- The Daily Herald, ‘St. Maarten still to end double taxation for Saba and Statia’, 1 februari 2012.

Overige data en publicaties

- **Statistische bureaus;** Er is gebruik gemaakt van de (publieke en deels niet publieke) data en publicaties (vaak persberichten) van de statistische bureaus (CBS) van Nederland, de voormalige Nederlandse Antillen (tot 2011), Aruba, Sint Maarten en Curaçao.
- **Overheidsdiensten;** Verschillende overheidsdiensten hebben data en/of publicaties voor dit onderzoek beschikbaar gesteld.
- **GEBE;** Er is gebruik gemaakt van prijsdata die door GEBE beschikbaar is gesteld.
- **Winair;** Er is gebruik gemaakt van prijsdata die door Winair beschikbaar is gesteld.

Websites

- Er is gebruik gemaakt van diverse websites, met name van lokale bedrijven. Relevante verwijzingen zijn opgenomen in het hoofdrapport.

Bijlage 2: Horeca[95]

Samenvatting en conclusies

Marktindicatoren	Samenvatting
Werking van de markt – duiding Ecorys	• Op alle eilanden is op de markt voor horeca voldoende concurrentie en geen sprake van fundamentele marktwerkingsproblemen. Er is sprake van een divers aanbod, lage toetredings- en overstapdrempels. • Belangrijk knelpunt is wel de afhankelijkheid van transport, wat op Bonaire (monopolist) sterker speelt dan op de Bovenwinden. Ook is men sterk afhankelijk van de inkoop bij supermarkten op het eiland zelf (op Bonaire nog sterker dan op Saba en Sint Eustatius).
Algemeen	• Voor Caribisch Nederland toont de CBS-meting voor 2010 en 2011 substantiële prijsstijgingen (+30% op Sint Eustatius, +20% op Saba en +13% op Bonaire).
Aanbodzijde van de markt & toetredingsdrempels	• **Saba en Sint Eustatius:** Breed aanbod van (vooral kleine) bedrijven, waarbij de toetredingsdrempels laag zijn. Diverse horecabedrijven kopen in bij de supermarkten op de eilanden zelf (vaak tegen consumentenprijs). Beide eilanden zijn sterk afhankelijk van inkoop op en aanvoer vanaf Sint Maarten. Het aanbod van vervoerders is weliswaar beperkt, maar leidt niet tot grote marktproblemen (in 2011 is wel een brandstoftoeslag van 10 procent geïntroduceerd). • **Bonaire:** Er is een breed aanbod van kleine tot grote hotels en van kleine tot grote restaurants/bars die vooral draaien op toeristen en overwinteraars. Daarnaast zijn er tal van kleine restaurants/bars die draaien op de vraag vanuit de lokale bevolking. Alle horecabedrijven kopen in bij de supermarkten op de eilanden zelf (vaak tegen consumentenprijs). Deze supermarkten worden grotendeels vanuit Curaçao bevoorraad via de reder Don Andres (monopolist) en voor een klein deel via het luchtverkeer vanuit Europa. Toetredingsbarrières zijn laag.
Vraagzijde van de markt & overstapdrempels	• **Saba en Sint Eustatius:** De vraag is erg breed; er is geen duidelijk onderscheid tussen toeristen en lokale bevolking. Toerisme is belangrijk, maar beperkt van omvang (duikers, wandelaars, plezierjachten). Er zijn geen noemenswaardige overstapdrempels voor consumenten. • **Bonaire:** Er is een duidelijk verschil tussen de toeristische markt en de lokale markt. De scheidslijn vervaagt door 'overwinteraars'. Er is een verschuiving van de toeristische vraag: minder toeristen uit VS, meer toeristen uit EU. Hierdoor ontstaat andere behoefte: bijv. meer vraag naar appartementen i.p.v. hotelkamers. Ook is er een toename van het aantal dagjestoeristen dat via cruises aanmeert. Dit levert meer inkomsten op voor barretjes en taxi-chauffeurs, niet voor restaurants of hotels (men slaapt en eet aan boord).

[95] In de offerteaanvraag voor dit onderzoek is aangegeven dat men graag een aanvulling zag op het Ecorys onderzoek van februari 2011 '*Marktwerking op Caribisch Nederland*', en wel met de sector 'horeca'. Deze bijlage volgt dezelfde opbouw als gebruikt in dit eerdere onderzoek. In deze studie uit 2011 heeft Ecorys in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I) een *quick scan* uitgevoerd naar de mate van marktwerking binnen acht verschillende sectoren op Bonaire, Saba en Sint Eustatius, namelijk elektriciteit, telecommunicatie, medicijnen, levensmiddelen, verzekeringen, banken, luchtvaart en makelaardij. De concrete doelstelling van het onderzoek was om inzicht te verkrijgen in de werking van de markten in bepaalde sectoren op Caribisch Nederland. Hierbij diende in het bijzonder gekeken te worden naar knelpunten en andere omstandigheden die een effectieve marktwerking en concurrerende prijsvorming mogelijk in de weg stonden. Voor deze sectoren diende Ecorys de structuurkenmerken en de mogelijkheden voor effectieve vraaguitoefening in kaart te brengen, te interpreteren als mogelijkheden en onmogelijkheden voor effectieve concurrentie.

Marktindicatoren	Samenvatting
Beprijzing en transparantie	• **Algemeen:** In hoofdstuk 3 is in meer detail ingegaan op de factoren die de prijsstijgingen verklaren. • **Saba en Sint Eustatius:** Transparantie van prijzen is hoog, waarbij het ook om vrij homogene producten gaat. Prijzen zijn met name in 2011 sterk gestegen. Belangrijke factoren voor deze stijging zijn de kostenstijgingen van voedsel, (alcoholhoudende) drank, transport, het minimumloon en elektriciteit. Daarnaast speelt ook de vraaguitval, wisselende inkoopprijzen en onzekerheid over het beleid een belangrijke rol. De dollarisatie is deels gebruikt om stijgende kosten (ook uit het verleden) af te dekken en te anticiperen op onzekere effecten van wet- en regelgeving. • **Bonaire:** Transparantie van prijzen is hoog. Het toeristische aanbod concurreert vooral op kwaliteit, waarbij deze inherent niet of minder transparant is omdat het een ervaringsgoed betreft. Het lokale aanbod heeft meer een buurtfunctie en concurreert daarom op locatie. De producten zijn vaak eenvoudiger en daarmee homogener. Prijzen zijn met name in 2011 sterk gestegen. Belangrijke factoren voor deze stijging zijn de kostenstijgingen van voedsel, (alcoholhoudende) drank, transport, en het minimumloon (loonkosten).

Enkele algemene opmerkingen over de sector

- Uit de door het CBS gemeten ontwikkeling van de CPI blijkt dat voor de sector “hotels, cafés en restaurants”[96] de prijzen over de periode 2010-2011 substantiële stijgingen vertonen. Op Sint Eustatius steeg de CPI bijvoorbeeld van 97,7 in het 1e kwartaal van 2010 naar 129,6 in het vierde kwartaal van 2011; een stijging van ruim 30 procent in twee jaar. Ook op Saba (van 100 naar 120,8) en Bonaire (van 99,1 naar 112,2) is sprake van zeer substantiële prijs-stijgingen. Deze ontwikkeling van de CPI is weergegeven in de volgende figuur en zal hierna ook in meer detail worden besproken.[97]

CPI ontwikkeling hotels, cafés en restaurants 2010-2011

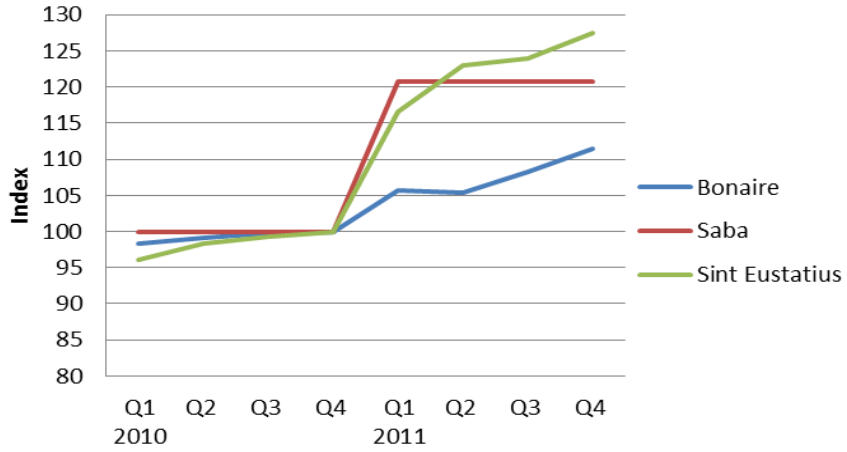

Bron: CBS Nederland; bewerking Ecorys/Curconsult.

[96] Voor dit onderzoek hebben we aangesloten bij de definitie van ‘horeca’ zoals deze gebruikt wordt door het CBS. Het CBS schaart onder ‘horeca’ normaal gesproken alle hotels, restaurants, cafetaria’s (inclusief snackbars, lunchrooms en fastfood-restaurants e.d.), cafés, catering en verblijfsrecreatie. Wat betreft Caribisch Nederland heeft het CBS zich in de metingen gericht op het horecagebruik van de lokale bevolking, waardoor (i) het horecagebruik van toeristen en (ii) hotelovernachtingen voor de lokale bevolking geen (grote) rol spelen.

[97] De inflatiecijfers die hier genoemd worden, wijken enigszins af van de officiële inflatiecijfers van het CBS. Dit in verband met de vergelijking van de CPI-cijfers van Curaçao, Aruba en Sint Maarten.

- Voor alle drie de eilanden is van belang dat alle voorraden (alcohol, niet-alcoholische drank, voedsel, verpakkingsmateriaal, etc.) moeten worden geïmporteerd daar er geen/nauwelijks lokale productie is. Hierdoor is het belang van de transportkanalen zeer groot, alsmede de ontwikkeling van de prijzen op bijvoorbeeld Sint Maarten (voor Saba en Sint Eustatius) en Curaçao (voor Bonaire) vanwaar veel goederen worden gekocht. De overeenkomsten met de beschrijving van de sector 'levensmiddelen' uit Ecorys 2011 zijn dan ook zeer sterk.

Saba en Sint Eustatius

Aanbodzijde – structuur van de markt en toetredingsbelemmeringen

Aanbod van restaurants en cafés

- **Saba.** Er zijn op Saba relatief veel aanbieders. De meeste horecabedrijven zijn te vinden in Windwardside, maar ook in de verschillende hotels (of cottages) verspreid over het eiland is horeca-aanbod te vinden. In veel gevallen (met uitzondering van de hotels) gaat het om relatief kleine winkels die gemanaged worden door de echtpaar (eigenaar) aangevuld met familie en soms ook personeel. In de onderstaande tabel is het aanbod van horeca kort samengevat (niet uitputtend).

Overzicht horeca aanbod Saba

Horeca	Opmerkingen
Saba Snack	Laagdrempelig klein cafe en restaurant in Windwardside dat zich vooral richt op drinken en (Mexicaans) eten; klanten zijn vooral lokale bewoners; inkoop vooral op het eiland zelf (80-85%); drie werknemers, naast de eigenaars.
Guido's Place	Restaurant/bar aan rand van Windwardside, heeft op vrijdagavond discomuziek, waar veel studenten op af komen; rest van de week is het vrij rustig (vooral lokale klanten); inkoop vooral op het eiland zelf (circa 80%); drie werknemers, naast de eigenaars.
Pops Place	Klein café bij de haven (Fort Bay) dat vrij afgelegen ligt; klanten zijn vooral lokale bewoners die in de haven werken (of er komen tanken); inkoop vooral op het eiland zelf.
Chinees	Klein chinees restaurant in The Bottom, onder meer klandizie van de nabijgelegen Medical School; inkoop vooral op het eiland zelf.
Saba Coffee House	Kleine 'lunchroom' in The Bottom, vlak bij de Medical School; inkoop vooral op het eiland zelf.
Overig	Verschillende andere horecabedrijven die soms wat meer de toeristen bedienen, zoals: • Saba's Treasure (o.a. pizza's, vis en grill); • Swinging Doors (barbecue-restaurant) • Brigadoon; • Eden; • Scout's Place (hotel/duiken; biedt ook karaoke aan op vrijdag waar lokale bewoners op af komen); • Tropics Cafe (Juliana's hotel, geen diner); • Queens Gardens (hotel); • Saba Deep (ook duikshop).

- Kleine horecabedrijven zoals Saba Snack, Guido's Place, Pops Place, maar ook Saba's Treasure en Swinging Doors hebben een vrij vaste kern van lokale klanten, die vaak aan het einde van de werkdag wat komen drinken. Bedrijven zoals de chinees in The Bottom en de

Saba Coffee House hebben redelijk wat aanloop van de nabijgelegen Medical School. De overige horecabedrijven zijn veelal onderdeel van en/of verbonden aan een hotel of duikcentrum, waardoor ze, naast lokale bewoners, in hoofdzaak toeristen bedienen. Echter, dit onderscheid is niet heel strikt.

- Belangrijk is op te merken dat diverse horecabedrijven (Saba Snack, Guido's Place , Pops Place, etc.) hun inkopen vooral bij de supermarkten op het eiland doen (zie ook hierna).

- **Sint Eustatius.** Net als op Saba is er een breed aanbod aan horecabedrijven, zij het dat er op Sint Eustatius enkele bedrijfjes zijn die vooral de 'onderkant' van de markt bedienen (vooral lokale klanten, minimaal onderhouden pand/uitstalling, minimale service, etc.). Ook hier gaat het bij veel horecabedrijven om familiebedrijven die gemanaged worden door de eigenaar(s), wat familie en personeel. In de onderstaande tabel is het aanbod van horeca kort samengevat (niet uitputtend).

Overzicht horeca aanbod Sint Eustatius

Horeca	Opmerkingen
Super Burger	Vrij groot restaurant in centrum dat zich vooral richt op sandwiches, burgers, etc. (ook veel afhaal). Voorraden worden grotendeels via Sint-Maarten ingevoerd (> 90%). Het bedrijf bestaat circa 30 jaar (op zelfde plek) en eigenaar is heel gericht met aanbod, prijszetting en kostenstructuur bezig. Zes werknemers.
Sonny's Cantonese Restaurant	Vrij groot chinees restaurant in centrum (ook veel afhaal). Voorraden werden in verleden vooral via Sint-Maarten ingevoerd, nu veelal inkoop op het eiland zelf (Duggins, Chinese toko's). Familiebedrijf (bestaat circa 15 jaar), met drie werknemers (naast eigenaar).
Cool Corner	Vrij nieuw restaurant/bar in het centrum (sinds december 2010) dat zich vooral richt op chinees eten (veel afhaal). Eigenaar heeft ook een restaurant op Sint Maarten. Inkoop grotendeels op het eiland (70%), de rest komt van Sint Maarten.
Park View (Aquilla)	Bar en klein restaurant (vooral snacks, waaronder Nederlandse snacks) net buiten het centrum met veel afhaal. Sinds de transitie vindt inkoop vooral op het eiland in plaats van op Sint Maarten.
Mircil's Delight	Kleine uitstalling die wat ontbijten en gedurende de dag wat drank (cola, bier, etc.) verkoopt. Vrijwel alleen lokale klanten. Sinds de transitie vindt inkoop vooral op het eiland in plaats van op Sint Maarten
Bar bij haven	Kleine bar bij de haven. Klanten zijn vooral lokale bewoners, wat duikers en scheepsbemanning. Inkopen allemaal op het eiland zelf.
Overig	Diverse andere horecabedrijven: • Blue Bead (breed aanbod, ook voor toeristen); • Ocean View Terrace; • Franky's Place; • Old Gin House (hotel, geen diner, aanbod lunch wisselt); • Golden Era (hotel); • Happy City (chinees); • Willy's bar & restaurant (Spaans); • Tropical Fruit Tree • Smoke Alley bar & grill • Sandbox Tree Bakery (vooral brood/sandwiches)

- Op Sint Eustatius leeft een wat grotere groep Chinezen dan op Saba, wat zich uit in enkele Chinese restaurants en (soms daaraan gelieerd) vijf à zes Chinese toko's / supermarkten.

Verder is er, zoals blijkt uit de tabel, een breed aanbod aan horecadiensten waarbij geen heel duidelijk onderscheid is te maken tussen gebruik door lokale bewoners en door toeristen/duikers).

- Net als op Saba is opvallend dat na de transitie veel horecabedrijven hun inkopen niet meer doen op Sint Maarten, maar bij de lokale supermarkten. Zie ook hierna.

De bevoorrading van Saba en Sint Eustatius

- **Bevoorrading**. Zoals ook aangegeven in de studie 'Marktwerking op Caribisch Nederland' komen voor Saba en Sint Eustatius vrijwel alle producten en voorraden van elders (Puerto Rico, Florida, Zuid-Amerika, Europa, etc.) en worden deze via Sint Maarten ingevoerd. Sint Maarten fungeert dan ook als een belangrijke 'hub' voor het goederentransport in dit deel van de Cariben.

- Op Sint Maarten zijn diverse *consolidators* (bundelen van bestellingen) actief die er voor zorgen dat de goederen op een schip richting Saba en/of Sint Eustatius worden gezet. Van belang is hierbij dat degene die de voorraden bestelt, ook bepaalt op welk schip de goederen uiteindelijk worden gezet.

  Belangrijke *consolidators* (die ook transportdiensten aanbieden) op Sint Maarten zijn bijvoorbeeld Swift Shipping,[98] Giovanni Services[99] en Saga Transport Ltd[100] (ook eigenaar van de Mutty's Pride, zie hierna). Belangrijke groothandels in levensmiddelen zoals Prime Distributors, Cost U Less, Sunny Food en Divico ontvangen (vaak wekelijks) bestellingen van Saba en Sint Eustatius en leveren deze af bij de *consolidators* / transporteurs die zorgen dat de goederen op het juiste schip komen.

  Hoewel er meerdere bevoorraders op Saba en Sint Eustatius varen is de Mutty's Pride de vervoerder met verreweg het grootste marktaandeel, naar schatting circa 80 procent van al het volume.[101] De Mutty's Pride is eigendom van Saga Transport en vaart een vaste route langs Saba (elke woensdag) en Sint Eustatius (elke donderdag) en de Britse Virgin Islands (vrijdag en zaterdag, eilanden wisselen per twee weken). Agent van de Mutty's Pride op Saba is sinds 2011 Saba C-Transport (ook agent van de ferry Dawn II tussen Saba en Sint Maarten)[102] en op Sint Eustatius is dat Carlyle Shipping. Een consolidator als Swift Shipping maakt ook gebruik van de diensten van de Mutty's Pride.

- Voor het transport op de eilanden zelf wordt, als de goederen niet zelf worden opgehaald, gebruik gemaakt van lokale mensen voor het uitladen en vervoer op het eiland. De tarieven die hiervoor gerekend worden zijn niet eenduidig, veel genoemd wordt $0,50 - $1 per box voor het uitladen en $50 voor het afleveren.

- **Lokale inkoop.** Wat betreft de horeca is van belang dat, zoals ook in de bovenstaande tabellen is aangegeven, een deel van de horecabedrijven op Saba en Sint Eustatius zelf geen voorraden (meer) invoert, maar deze direct inkoopt in een van de lokale supermarkten. Voor Saba zijn dit vooral My Store, Unique Store en Big Rock Market, voor Sint Eustatius zijn dit vooral Duggins en de Chinese winkels. In de meeste gevallen wordt gewoon de consumentenprijs betaald, sommigen krijgen een kleine korting (5-10%).

---

98 Zie: http://swiftshippingsxm.com/,
99 Zie: http://giovanniservices.com/.
100 Zie: http://www.sagatransport.com/.
101 Ecorys, 'Marktwerking op Caribisch Nederland', februari 2011, p. 78 (niet openbaar). Deze schatting is in dit onderzoek in de interviews ook weer bevestigd.
102 Zie: http://www.sabactransport.com/.

- Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat voor veel van deze horecabedrijven het omslagpunt voor inkoop op Sint Maarten of op het eiland zelf rond de transitie lag. De invoering van de ABB op Caribisch Nederland wordt veelvuldig aangeduid als (de belangrijkste) reden waarom het niet meer rendabel is om in Sint Maarten de voorraden te bestellen en naar Saba of Sint Eustatius te transporteren. Andere aangevoerde redenen zijn (i) de *turnover tax* op Sint Maarten (zie hierna), (ii) de gestegen transportkosten, (iii) het gebrek aan (gekoelde) opslag in de eigen winkel, (iv) tijdrovend om de voorraden zelf in de haven op te halen, ook in verband met wisselende aankomsttijden van de schepen, (v) niet kunnen zien wat je precies koopt, en (vi) irritaties over het gedrag en de houding van de douane. Niet al deze redenen zijn direct terug te voeren op de transitie en bestonden ook onder het regime van de Nederlandse Antillen. Daarom lijkt het er eerder op dat het ontstaan van een landsgrens tussen Sint Maarten en Saba/Sint Eustatius (met douane, verschillende belastingen, administratie, etc.) de 'laatste druppel' is geweest om het inkoopproces te wijzigen.

- **Cumulatie van heffingen**. Een belangrijk probleem dat speelt bij de bevoorrading is de 5 procent Belasting op Bedrijfsomzetten (BBO of turnover tax) die Sint Maarten heft op het grootste deel van de voorraden voor Saba en Sint Eustatius. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om levensmiddelen die via groothandels als Prime Distributors en Cost U Less naar Saba en Sint Eustatius worden vervoerd.[103] Deze goederen worden weliswaar naar Sint Maarten vervoerd, maar worden 'geconsumeerd' buiten het BBO-heffingsgebied en zouden dus in beginsel vrijgesteld moeten worden van BBO. Door de invoering van de ABB per 1 januari 2011 is onterecht in de praktijk een cumulatie van heffingen ontstaan. Hoewel dit probleem al in 2010 bekend was[104] is er thans (februari 2012) nog geen (politieke) oplossing voor dit probleem gevonden.[105]

Analyse toetredingsdrempels

- **Horeca.** De drempels om een horecabedrijf op Saba of Sint Eustatius te beginnen zijn relatief laag, wat ook geïllustreerd wordt door enkele recente toetredingen op de markt. Juridische (vestigingsvergunning, etc.) en strategische belemmeringen (tegenwerking door concurrenten) lijken er niet te zijn. De beperkte marktomvang en het gebrek aan volume en schaalomvang lijken echter wel een belangrijke economische barrière te zijn voor een winstgevende business case. Daarnaast is er op beide eilanden al een breed aanbod aan horecabedrijven, waardoor toetreding een vrij groot ondernemingsrisico betekent. Echter, in beginsel is toetreding zeker niet onmogelijk.

- **Transport.** Wat betreft de toetreding van nieuwe transporteurs kan worden aangesloten bij de observaties uit het rapport van februari 2011: "*Het transport van de levensmiddelen naar Saba ligt nu vooral in handen van één partij (eigenaar Mutty's Pride). Voor Sint Eustatius zijn meerdere partijen actief, waaronder de Mutty's Pride. De belangrijkste belemmering voor de toetreding van een eventuele nieuwe transporteur ligt in het marktvolume. Het lijkt op het oog vrij onwaarschijnlijk dat er (met name voor Saba) voor een extra aanbieder voldoende volume overschiet voor een goede business case. Echter, er lijken geen fundamentele juridische barrières te zijn voor een nieuwe aanbieder om de markt te betreden (bijvoorbeeld vanaf een ander eiland dan Sint Maarten). Vervoer via de lucht zou in dit kader ook een alternatief kunnen*

---

[103] Het zij opgemerkt dat deze levensmiddelen ook fysiek via de groothandel gaan. In het geval van Cost U Less komen alle voorraden eerst in het warenhuis (grote loods) te liggen, waar vandaan de bestellingen voor Saba en Sint Eustatius worden voorbereid.

[104] Ecorys, 'Marktwerking op Caribisch Nederland', februari 2011, p. 74 en 83-84 (niet openbaar).

[105] Zie ook: http://www.thedailyherald.com/islands/1-islands-news/24872-st-maarten-still-to-end-double-taxation-for-saba-and-statia-.html.

bieden. Winair wordt echter als zeer onbetrouwbaar en duur gezien voor eventuele bevoorrading (wel kranten, post en pakketjes)."[106]

Vraagzijde – beschrijving vraagzijde en overstapbelemmeringen

- **Vraagzijde.** De vraag naar horecadiensten is erg breed en omvat het grootste deel van de inwoners van de beide eilanden. Het is zeer gebruikelijk om na werktijd en/of in het weekend ergens wat te gaan eten of drinken (of af te halen). Zoals eerder aangegeven is er op zowel Saba als op Sint Eustatius geen duidelijk onderscheid te maken tussen horecagelegenheden voor lokale bewoners en toeristen. Hoewel sommigen (ook door de combinatie met een hotel of duikshop) zich vooral richten op toeristen, komen ook daar wel lokale bewoners. Wel is er een aantal gelegenheden (Guido's Place, Pops Place, etc.) waar het aantal toeristen beperkt zal zijn.

- **Overstapbelemmeringen**. Voor zowel Saba als Sint Eustatius geldt dat er voor consumenten geen of nauwelijks overstapbelemmeringen zijn tussen de verschillende horecagelegenheden. De verschillende bedrijven zijn voor een ieder toegankelijk en richten zich op een breed publiek. Logischerwijs spelen vriendschapsbanden ("waar komen mijn vrienden") wel een rol, alsmede de mogelijkheid tot het krijgen van krediet (vaak mogelijk voor vaste klanten).

Markten – beprijzing en transparantie

Prijsontwikkeling

- Op Saba heeft de index van de horecaprijzen in de periode 2010-2011 een grote sprong gemaakt. De index is gedurende geheel 2010 gelijk gebleven (100), in het eerste kwartaal van 2011 gestegen naar 120,8 en vervolgens in de rest van 2011 weer gelijk gebleven.[107] Op Sint Eustatius toont de index gedurende 2010 al een lichte stijging, een grote sprong in het eerste kwartaal van 2011 en een verdere stijging in de rest van 2011. Deze ontwikkeling is weergegeven in de onderstaande figuur. In de figuur is ook de CPI-ontwikkeling van horeca op Sint Maarten weergegeven. Uit de figuur blijkt dat ook op Sint Maarten de horecaprijzen gestegen zijn (circa 9% over 2011), maar substantieel minder dan op Saba en Sint Eustatius.

- In hoofdstuk 3 zijn in meer detail de onderliggende verklaringen besproken die aan deze CPI-ontwikkeling ten grondslag liggen.

[106] Ecorys, 'Marktwerking op Caribisch Nederland', februari 2011, p. 81 (niet openbaar).
[107] CBS Statline.

CPI ontwikkeling hotels, cafés en restaurants 2010-2011

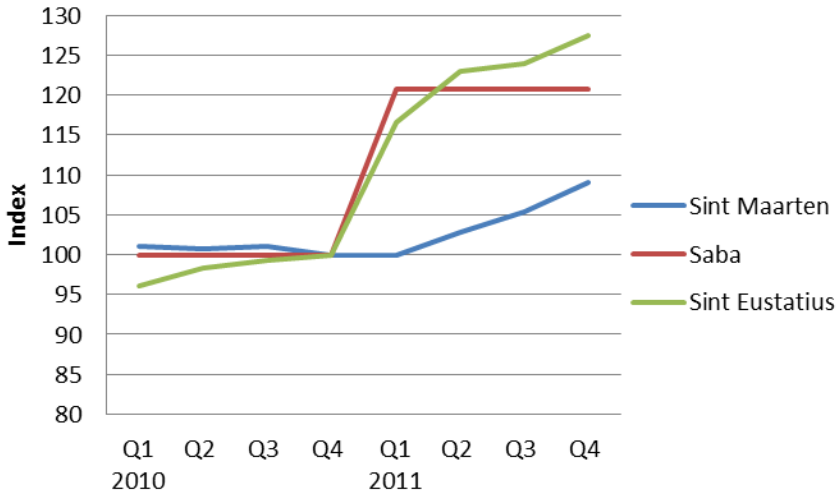

Bron: Statistische bureaus Nederland en Sint Maarten; bewerking door Ecorys/Curconsult.

Transparantie

- De transparantie van de horecaprijzen is relatief hoog. Bij de meeste horecagelegenheden zijn de prijzen goed zichtbaar en/of opvraagbaar en het gaat veelal om goed vergelijkbare homogene producten (bier, cola, hamburger, etc.).

Werking van de markt – duiding Ecorys

- **Marktwerking.** De prijzen voor horeca zijn op zowel Saba als Sint Eustatius fors gestegen. Echter, zoals hierboven ook beschreven, dat is vooral te verklaren door onderliggende kostenstijgingen en de manier waarop de prijzen tot stand komen. Met de werking van de markt voor horeca zelf lijkt in dit kader weinig mis te zijn. Er is een breed en gevarieerd aanbod van horecabedrijven. De bestaande onderlinge concurrentie, de lage toetredingsdrempels voor nieuwe bedrijven en de lage overstapdrempels voor consumenten voorkomen dat bedrijven (te) hoge marges kunnen vragen. Daarnaast zijn prijzen vrij transparant en gaat het veelal om homogene producten.

- **Knelpunten.** De belangrijkste knelpunten voor de horeca worden gevormd door (i) de afhankelijkheid van inkoop op (vooral) Sint Maarten en (ii) het transport naar de eilanden. Bij de inkoop op Sint Maarten hebben de horecabedrijven (en de supermarkten, waar sommigen weer van afnemen) te maken met lokale prijsstijgingen en de 5 procent BBO-heffing. Daarnaast zijn de bestelde volumes richting Saba en Sint Eustatius dermate laag dat vrijwel geen volume-korting bij inkoop kan worden bedongen. Wat betreft het transport is het aantal bevoorraders beperkt, zij het dat er geen aanwijzingen zijn dat excessieve tarieven worden gerekend. Wel heeft de belangrijkste bevoorrader in 2011 een 10 procent brandstoftoeslag geïntroduceerd. Er lijken geen belemmeringen te zijn om een andere transporteur te kiezen, zij het dat de keuze beperkt is. Door het geringe volume richting Saba en Sint Eustatius is ook niet direct te verwachten dat nieuwe transporteurs de markt zullen betreden.

Bonaire

Aanbodzijde – structuur van de markt en toetredingsbelemmeringen

Aanbod van restaurants en cafés

- De horecabranche op Bonaire kent een belangrijk tweedeling, namelijk de horeca die vooral gericht is op toeristen en de horeca die vooral gericht is op de lokale bevolking. Het grootste deel van de horecagelegenheden is gelegen in of nabij Kralendijk.

- **Toerisme.** Een belangrijk deel van de op de toeristen gerichte restaurants en cafés is gekoppeld aan een hotel of een andere slaapgelegenheid. Er zijn circa 20 hotels waarvan enkele vrij groot zijn (> 50 kamers) en vaak ook andere diensten aanbieden, zoals een restaurant en café, een shop, duikschool en autoverhuur. Verder zijn er enkele kleinere hotels ("Bed & Breakfast"), appartementen voor permanente huur (circa 40 complexen), bungalows / bungalowparken (circa 17 complexen) en veel tweede woningen die in bepaalde perioden te huur zijn. Een deel van deze aanbieders biedt ook andere faciliteiten zoals autohuur, uitstapjes, duikequipment, etc.[108]

- Verder zijn er zo'n 100 eetgelegenheden waar de toerist terecht kan.[109] Velen hiervan hebben ook een barfunctie. Veel van deze horecagelegenheden realiseren ook omzet vanuit lokale bewoners (inclusief 'overwinteraars'). Weinig horecagelegenheden hebben echter een ruime winstmarge. Hoewel concrete data ontbreken, lijken er de laatste tijd meer faillissementen van horecagelegenheden te zijn.

- **Lokale bevolking.** De lokale bevolking gaat niet vaak eten bij toeristische gelegenheden, maar wendt zich vooral tot de lokale *snacks* of *chinees*. Er zijn veel van dit soort gelegenheden verspreid door de verschillende wijken. Deze horecagelegenheden hebben vaak een zeer lokale klantenkring (bewoners uit de buurt).

Analyse toetreding

De toetreding tot de markt voor horecadiensten is redelijk eenvoudig. Er is vaak wel een pand te koop of te huur en het is ook relatief eenvoudig om de vereiste vergunning krijgen. Als er een goed business plan is, vormt ook de toegang tot financiële middelen geen belangrijke instap-belemmering. De rente op dergelijke leningen is dusdanig (rond 7%) dat men vaak met eigen vermogen investeert. Circa 80 procent van de horecagelegenheden heeft een individuele eigenaar.

De bevoorrading van Bonaire

- Zoals eerder aangegeven in de studie 'Marktwerking op Caribisch Nederland' komen op Bonaire vrijwel alle producten van elders en worden zij via Curaçao over zee aangevoerd.[110]

- De meest horecagelegenheden op Bonaire zijn te klein om zelf producten te importeren vanaf Curaçao en zijn dus afhankelijk van de inkoop bij lokale supermarkten. Er zijn op dit moment twee grote supermarkten op Bonaire, namelijk *Warehouse* en *Van den Tweel (Albert Heijn)*.[111]

---

[108] De website Zoover geeft bijvoorbeeld een goed overzicht van het aanbod aan hotels, Bed & Breakfast, appartementen voor huur, bungalow(parken) en nog diverse vakantiehuizen. Zie: http://www.zoover.be/nederlandse-antillen-en-aruba/bonaire.

[109] Zie: http://www.infobonaire.com/restaurant.html.

[110] Ecorys, 'Marktwerking op Caribisch Nederland', februari 2011, p. 81 (niet openbaar).

[111] De Cash&Carry is in de zomer 2011 gefuseerd met Cultimara. Dit consortium ging eind 2011 failliet (vanwege een belastingschuld) maar maakt een doorstart met de een nieuwe eigenaar.

Daarnaast zijn er twee middelgrote supermarkten, namelijk *The Island Supplier* (TIS) en *More for less* en een aantal kleine minimarkets. Deze laatste categorie laat zich vaak weer beleveren door de grotere supermarkten of door agenten en/of groothandels uit Curaçao. Een deel van de horecagelegenheden koopt wel zelf in op Curaçao en laat het naar Bonaire transporteren.

De supermarkt van Van den Tweel wordt hoofdzakelijk bevoorraad vanuit Nederland. Wekelijks worden er vanuit Nederland containers (droge en gekoelde producten) via Curaçao naar Bonaire verscheept. Voor deze producten wordt een voorraad van circa een week aangehouden. Daarnaast komen er ook producten vanuit de VS, Curaçao (vlees) en van lokale aanbieders. De containers worden verscheept met de Don Andres (zie hierna), en incidenteel worden er ook goederen per vliegtuig ingevlogen.

- Het zeetransport naar Bonaire is geheel in handen van een reder, namelijk Don Andres. Uit de eerdere studie blijkt dat dit bedrijf monopolistisch en strategisch gedrag vertoont (prijzen, kwaliteit).[112] Alternatieven zijn er niet (er zijn geen andere reders), of zijn erg duur (invliegen). Deze monopolistische markt is een belangrijk knelpunt voor het functioneren van meerdere markten (waaronder horeca) op Bonaire.

Vraagzijde – beschrijving vraagzijde en overstapbelemmeringen

- **Toerisme.** Toerisme is een van de belangrijkste vraagfactoren op Bonaire. Deze vraag wordt sterk bepaald door het land van herkomst. Grofweg kan men zeggen dat de helft van de toeristen uit de VS komt en de andere helft uit Europa (en dan met name Nederland). De laatste jaren neemt het aantal toeristen vanuit de VS af en neemt het aantal toeristen vanuit Europa en Zuid-Amerika toe. Het aantal toeristen dat op Bonaire overnacht ligt tussen de 70.000-75.000 per jaar (met in 2009 een teruggang naar 66.000).[113] Deze verschuiving van de vraag houdt ook in dat er om andere overnachtingsfaciliteiten wordt gevraagd. De Europese toerist wil vaak liever in een appartement verblijven (met eigen kookvoorziening). De Amerikaanse toerist (die in het algemeen korter verblijft, verkiest vaak liever een hotel (met bijbehorende faciliteiten).

- De laatste jaren komen er ook meer en meer cruiseschepen aan op Bonaire (circa 100 landingen per jaar). Dit zorgt met name voor extra omzet voor kleine ondernemers, zoals taxichauffeurs, touroperators en uitbaters van een bar met een stukje strand. De cruiselandingen zorgen niet direct voor extra omzet in de hotels en restaurants aangezien deze toeristen veelal aan boord eten en slapen. Het aantal ‘dagjestoeristen’ dat met een cruiseschip arriveert op Bonaire steeg van 61.000 in 2006 naar 217.000 in 2011.

- Er zijn vrijwel geen overstapbelemmeringen. De verschillende horecagelegenheden zijn voor een ieder toegankelijk en richten zich op een breed publiek.

- **Lokale vraag.** Voor de op toeristen gerichte restaurants en bars is ook vraag vanuit de lokale bevolking heel relevant, en dan met name vanuit hoge inkomensgroepen en overwinteraars. Veel van de lokale *snacks* of *chinezen* hebben vooral klandizie vanuit de lokale bevolking uit de buurt. Ook hier zijn vrijwel geen overstapbelemmeringen.

Markten – beprijzing en transparantie

Prijsontwikkeling

- Op Bonaire heeft de index van de horecaprijzen in 2011 met 11,4 procent een grote sprong gemaakt. Curaçao toonde in 2011 een stijging van circa 6 procent. Dit is weergegeven in de onderstaande figuur.

---

[112] Ecorys, ‘Marktwerking op Caribisch Nederland’, februari 2011, p. 81 (niet openbaar).

[113] Interview Tourism Corporation Bonaire.

CPI ontwikkeling hotels, cafés en restaurants 2010-2011

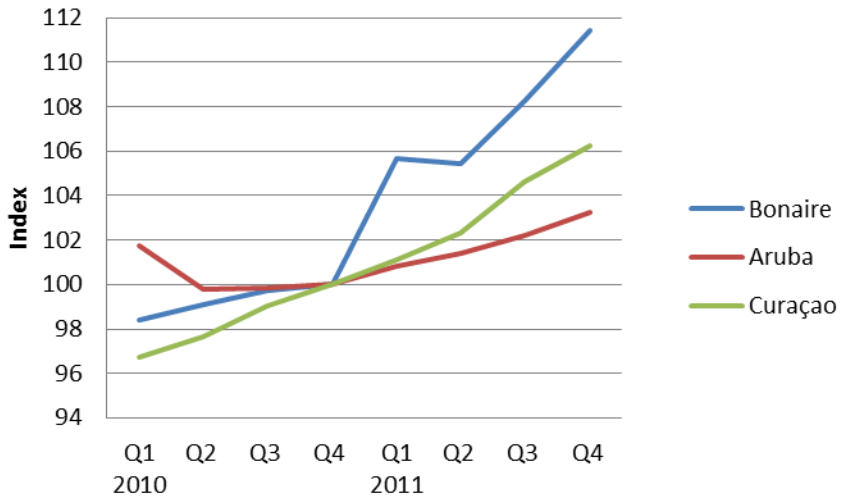

Bron: Statistische bureaus Nederland, Curaçao en Aruba; bewerking door Ecorys/Curconsult.

- In hoofdstuk 3 zijn in meer detail de onderliggende verklaringen besproken die aan deze CPI-ontwikkeling ten grondslag liggen. De belangrijkste verklaringen zijn de stijging van de drank en voedselprijzen (inclusief stijgende energie- en transportkosten) en de stelselwijzigingen.

Transparantie

- De transparantie van prijzen is relatief hoog. De prijzen bij de meeste horecagelegenheden zijn goed zichtbaar en/of opvraagbaar. Wel is van belang dat het toeristische aanbod vooral concurreert op kwaliteit, waarbij deze inherent minder (of niet) transparant is omdat het een ervaringsgoed betreft. Het lokale aanbod heeft meer een buurtfunctie en concurreert daarom vooral op de locatie. Deze producten zijn vaak eenvoudiger en daarmee ook homogener.

- Ook voor horecagelegenheden onderling is de markt vrij transparant. Gegeven de onderlinge afstand kan men kan de prijzen van directe concurrenten redelijk goed in de gaten houden. Het grote aantal aanbieders vormt een drastische beperking van de mogelijkheden om eventueel illegale prijsafspraken te maken.

Werking van de markt – duiding Ecorys

- **Marktwerking.** De prijzen van de horeca zijn in 2011 op Bonaire fors gestegen. Deze prijsstijgingen zijn echter goed te verklaren vanuit de stijging van de drank- en voedselprijzen (inclusief stijgende energie- en transportkosten) en (in mindere mate) de toegenomen naleving van wet- en regelgeving. De markt voor horecadiensten op Bonaire lijkt goed te functioneren. Er is voldoende concurrentie (divers en breed aanbod) en er zijn ook geen andere fundamentele belemmeringen voor het goed functioneren van de markt (lage toetredings- en overstapdrempels). De prijzen zijn ook relatief transparant (hoewel het in het hogere segment deels ook om ervaringsgoederen gaat).

  Knelpunten. Belangrijk knelpunt is de afhankelijkheid van transport, wat op Bonaire met de Don Andres als monopolist sterker speelt dan op de Bovenwinden. Ook is men op Bonaire sterk afhankelijk van de inkoop bij supermarkten op het eiland zelf.

Bijlage 3: Macrobelastingdruk

Inleiding

- In deze bijlage gaan we nader in op de belasting en premie-inkomsten van 2010 en 2011. Deze relateren we aan het 'bruto nationaal product' (BNP) van de eilanden om zicht te krijgen op de ontwikkeling van deze verhouding over deze jaren. Bij de presentatie van de cijfers moeten de nodige kanttekeningen worden geplaatst. Harde conclusies ten aanzien van de gepresenteerde cijfers zijn dus niet te trekken.

- Het beeld dat naar voren komt is dat er in 2011 sprake is van een hogere collectieve lastendruk dan in 2010. Dit is te verklaren uit de volgende elementen: de premieopbrengsten in 2011 zijn hoger dan in 2010 – voor een belangrijk deel is dit het gevolg van het 'collectiviseren' van de ziektekostenverzekering; verder is er sprake van eenmalige heffingen over 2010 en de vier jaren daarvoor; tenslotte geldt dat er bij het ontwerp van het nieuwe fiscale stelsel op basis van toen bekende informatie over het belastingstelsel en opbrengsten (-ramingen) zijn gemaakt.

Algemene aannames en onzekerheden

- Recente cijfers over het BNP van de eilanden zijn niet beschikbaar. Voor Bonaire zijn de laatstbekende cijfers van 2009, voor Saba en Sint Eustatius zijn de laatstbekende cijfers van 2007. Idealiter worden deze cijfers opgeschaald door rekening te houden met de BNP-deflator[114] en de reële economische groei. Er zijn geen BNP-deflatoren beschikbaar. Om tot nominale BNP cijfers voor 2010 te komen is er dus voor inflatie en reële economische groei gecorrigeerd. Voor economische groei ontbreken cijfers voor Saba en Sint Eustatius, voor die eilanden is gerekend met de reële groei op Sint Maarten.
- Voor het berekenen van het BNP van 2011 is uitgegaan van 0 procent economische groei op alle eilanden (niet onrealistisch gegeven de groeicijfers van zowel Curaçao, Aruba als Sint Maarten) en een nominale correctie op basis van de inflatie (CPI).

Eiland	BNP 2010 ($ miljoen)	BNP 2011 ($ miljoen)
Bonaire	241,6	254,7
Saba	30,7	32,7
Sint Eustatius	63,7	70,0

- De omvang van de schaduweconomie op de eilanden is niet bekend. Schattingen uit het verleden leveren een omvang van de informele economie op van 11 procent. Gegeven een toename van compliance als een van de oorzaken van hoger dan geraamde opbrengsten, is een deel van de informele economie formeel geworden. Dit zal echter niet de volledige informele economie betreffen.

[114] Dit is een maatstaf voor de prijsveranderingen in de gehele economie. Deze wordt berekend door het nominale BNP te delen door het reële BNP.

Gerealiseerde opbrengsten in 2011

Onderstaande tabel presenteert de opbrengsten uit 2011 als percentage van het BNP voor de eilanden van Caribisch Nederland.

Categorie	Opbrengst als % BNP
Direct (lb, kansspel, opbrengst, premies)	19%
Indirect (ABB, ovb, accijns, invoer)	11,5%
Lokaal (diversen)	2,1%*

Bronnen: Begrotingen van de eilanden voor 2012 waarin de begrotingen voor 2011 en realisaties t/m Q3 2011 zijn opgenomen; Ministerie van Financiën / Belastingdienst en Douane CN; CBS NA; CBS NL.
Noot * het overzicht van lokale heffingen betreft alleen belastingen, dus geen leges of andere vergoedingen voor dienstverlening. Het is onduidelijk of alle heffingen zijn opgenomen. Zo is al in hoofdstuk 4 aangegeven dat er rondom de haven op Sint Eustatius substantiële opbrengsten worden gegenereerd die niet in bovenstaande schema zijn opgenomen omdat niet duidelijk is wat de grondslag voor die opbrengsten is.

Kanttekeningen

- Per oktober 2011 is een aantal fiscale maatregelen genomen die de opbrengsten in het vierde kwartaal zouden moeten laten dalen. Dit is echter niet terug te zien in de cijfers. Verderop in deze bijlage gaan we nader in op het effect van deze herziening. Doordat deze wijzigingen in de cijfers van 2011 niet terug te zien zijn, zal er in 2012 compensatie plaatsvinden.
- De toename van compliance waarnaar hierboven al werd gerefereerd heeft twee logische verklaringen. Ten eerste is er sprake van een meer “waterdichte” heffing aan de grens (ABB). In het verleden was er op de Bovenwinden geen sprake van een importheffing, waarmee er verderop in de keten (meer heffingspunten) grotere risico’s werden gelopen in het ontvangen van belastingen. Voor Bonaire geldt een enigszins vergelijkbaar verhaal, zij het dat daar al importheffingen waren. De hoogte van de tarieven maakte het echter lucratief om deze te omzeilen. Ten tweede lijkt het erop dat andere bronnen van inkomen dan het hoofdinkomen (loondienst, onderneming) nu meer dan in het verleden worden belast.
- Van niet alle subtotalen is de hoogte goed te verklaren, vandaar dat de presentatie hierboven slechts een splitsing maakt tussen directe (voornamelijk lb en premies) en indirecte (voornamelijk ABB en accijnzen) heffingen. Bij de directe heffingen zijn de premies voor werkgevers en werknemers opgenomen. Deze worden verderop in deze bijlage gesplitst.
- Niet meegenomen in bovenstaande overzicht zijn de opbrengsten over 2010 die in 2011 zijn binnengekomen (o.a. ob, diverse premies, winstbelasting, lb). Deze bedragen ongeveer 5 procent van het BNP (ongecorrigeerd voor het mogelijk hogere BNP doordat informele activiteiten zijn geformaliseerd).

Opbrengsten in 2010

Onderstaande tabel presenteert de opbrengsten uit 2010 als percentage van het BNP voor de eilanden van (nu) Caribisch Nederland.

Categorie	Opbrengst als % BNP
Direct (lb, ib, vpb, premies)*	18,3%
Indirect (OB/BBO, accijns, invoer)**	5,0%
Lokaal (diversen)	2,4%

Bronnen: begrotingen van de eilanden over 2012 waarin de realisaties van 2010 zijn opgenomen; Centrale Bank Curaçao en Sint Maarten (voorheen Nederlandse Antillen); SVB Nederlandse Antillen, CBS NA.
Noten:
* premies zijn (macro) geschat en inclusief een inschatting van de AVBZ op basis van het hieronder gepresenteerd micromodel. Er is geen rekening gehouden met de kosten van particuliere ziektekostenverzekeringen omdat daar op basis van aannames geen goede inschatting van te maken is.
** er zijn geen cijfers bekend over de opbrengst van de overdrachtsbelasting. De opbrengsten zullen rond $1 miljoen zijn geweest (ongeveer 0,3% BNP).

Kanttekeningen

- De primaire bron van de belastingopbrengsten zijn de (goedgekeurde) gerealiseerde overzichten van inkomsten en uitgaven per eiland in 2010.
- Daarnaast waren er heffingen op landsniveau (de Nederlandse Antillen). Deze betroffen importheffingen (relevant voor Bonaire) en accijnzen (Bonaire), met meer specifiek accijnzen op brandstof (ook relevant voor de Bovenwinden). Hier zijn geen gedetailleerde gegevens over beschikbaar, wel is er op basis van gegevens van de Centrale Bank van de Nederlandse Antillen (nu Curaçao en Sint Maarten) een grove verdeling van deze opbrengsten over de eilanden gemaakt.
- Gegevens over de totale premies werknemers- en volksverzekeringen die in het verleden werden ontvangen zijn ook niet bekend. De laatstbekende cijfers dateren van 2007 (jaarverslag SVB NA). Op basis van een rekenmodel van het Nederlandse Ministerie van Financiën zijn deze geëxtrapoleerd naar 2010. Hierbij ontbreken cijfers over de AVBZ, die werden niet door de SVB beheerd. Wel is er een schatting gemaakt op basis van het 'micromodel' (zie hieronder).
- De uitgaven aan particuliere zorgverzekeringen zijn niet bekend. Het is niet duidelijk hoeveel personen privaat verzekerd waren en hoe hoog hun premies waren (deze waren afhankelijk van leeftijd). Mogelijk compenseerden werkgevers (ook) hun (particulier verzekerde) werknemers voor deze uitgaven, zoals het geval was bij ziekenfondsverzekerden. Hoe dan ook betreft het uitgaven die als collectieve lasten beschouwd kunnen worden.
- Ook zijn er geen gegevens beschikbaar over de opbrengsten van de overdrachtsbelasting. Op basis van de opbrengsten in 2011 kan een schatting worden gemaakt van de opbrengsten in 2010 (de enige verandering is de verhoging van het tarief van 4% naar 5% in 2011). Gezien de grote onzekerheid in dit cijfer en de vraag of de belasting effectief werd geïnd,[115] is deze belasting niet opgenomen in het bovenstaande overzicht voor 2010.
- Wel opgenomen in de cijfers in bovenstaande tabel zijn de opbrengsten ib en vpb die betrekking hebben op inkomen en winst in 2009. De cijfers zijn meegenomen omdat het niet duidelijk is of er door de nieuwe fiscale wetgeving een verschuiving heeft plaatsgevonden in de verhouding van de opbrengsten lb versus ib. Onze inschatting is dat het deel opbrengsten lb in de lb/ib in 2011 hoger is dan in 2010.

Tussenconclusie

Op basis van bovenstaande kunnen de volgende conclusies worden getrokken (met inachtneming van de hierboven geplaatste kanttekeningen):

- De opbrengsten van de directe belastingen en premies zijn hoger dan in het verleden. In de volgende paragraaf wordt een uitsplitsing tussen loonbelasting en premies gemaakt.
- De opbrengsten van de indirecte heffingen zijn ook hoger dan in het verleden. Een verschuiving van de druk van inkomen naar consumptie was ook een achterliggende motivatie achter de stelselwijziging.
- De lokale heffingen zijn ten opzichte van 2010 gedaald. Wel zijn er in de begrotingen voor 2012 en later extra heffingen aangekondigd. Daarnaast is het overzicht van lokale heffingen waarschijnlijk niet volledig.

- Ter vergelijking is in de onderstaande tabel de collectieve lastendruk voor Caribisch Nederland vergeleken met die in Europees Nederland.

[115] Er zijn geen cijfers over realisatie opgenomen in de realisaties van de begrotingen over 2010.

Land	Collectieve lasten 2010	Collectieve lasten 2011
Caribisch Nederland	**25,7**	**32,6**
Belastingen	16,6	16,1-17,2
Premies	9,1	15,4-16,5
Waarvan		
Werknemersverzekeringen	2,6	8,5
Volksverzekeringen	6,4	6,9-8,1
Europees Nederland*	**37,6**	**37,2**
Belastingen**	23,1	21,9
Premies	13,7	14,4
Waarvan		
Werknemersverzekeringen	7,8	8,2
Volksverzekeringen**	5,8	6,2

Noten: * ten opzicht van het BBP, inclusief belastingen (opcenten) geheven door decentrale overheden , exclusief heffingen opgelegd door waterschappen (totaal 0,4% BBP); ** exclusief belastingen (opcenten) opgelegd door decentrale overheden; *** premies volksverzekeringen zijn niet kostendekkend.
Bronnen: Ministerie van Financiën, CBS.

Het zijn dus met name de premies werknemersverzekeringen (ZV/OV, cessantia, nieuwe zorgverkering) die fors zijn gestegen tussen 2010 en 2011. Voor een deel is deze collectieve druk in de plaats gekomen van de in het verleden bestaande particuliere ziektekostenverzekering, waarvan de totale premiebetalingen (inclusief mogelijke compensatie door werkgevers) niet in te schatten zijn.

Nadere verdieping

Modelmatige benadering

Op basis van diverse informatiebronnen hebben we gepoogd om een inschatting te maken van de premieontvangsten als separaat onderdeel van de gecombineerde ontvangsten van premies en loonbelasting. In deze opbrengsten zijn opgenomen de ontvangen premies volksverzekeringen, werknemersverzekeringen (inclusief ook de premies die op de loonsom bij werkgevers worden geheven) en de loonbelasting. Tot er definitieve aanslagen ib zijn opgelegd, is niet duidelijk welk deel van de ontvangsten op welk onderdeel betrekking hebben.

De belangrijkste informatiebronnen betreffen:

- De bruto inkomensverdeling van de werkzame bevolking op Bonaire (CBS NL); er wordt gerapporteerd over het aantal personen met een bruto inkomen binnen verschillende bandbreedten (zie ook Hoofdstuk 4 van het hoofdrapport);
- Bevolkingsaantallen op de eilanden (CBS NL);
- De uitkomsten van de census van 2001 (CBS Antillen);
- Het huishoudonderzoek van 2001 (CBS Antillen);
- Een eerder onderzoek van Ecorys uit 2009 over de aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt waarin een inschatting is gegeven van de participatiegraad op de eilanden.

Voor Bonaire is voor een representatief inkomen in de verschillende inkomensgroepen de premie- en belastingdruk berekend.[116] Op basis van het aantal observaties per groep (zie boven) is vervolgens een raming gemaakt van de totale opbrengsten. Voor Saba en Sint Eustatius is er met

[116] Bij de berekeningen is in het algemeen geen rekening gehouden met kinderen (en daaraan verbonden toeslagen) en leeftijd (ouderentoeslag).

dezelfde inkomensverdeling gerekend (eerdere gegevens over de inkomensverdeling dateren uit 2001 – in grote lijnen volgt deze verdeling die op Bonaire). De inkomens zijn opgeschaald op basis van het (hogere) BNP per hoofd van de bevolking op Saba en Sint Eustatius.[117]

Aansluiting model en realisatie 2011

De totale opbrengsten die op basis van het model worden geraamd zijn rond 8 procent lager dan gerealiseerd. Dit kan voor een deel worden verklaard doordat de hoogte van hogere inkomens niet goed kunnen worden ingeschat op basis van de cijfers van het CBS, dit geldt zowel voor personen in loondienst als voor ib-ondernemers, waaronder dga's.[118] Daarnaast ontbreekt in deze databron informatie over gepensioneerden.

Op basis van de geschatte opbrengsten en de onderdelen daarvan (premies werknemer, werkgever, en belastingen) en cijfers over het BNP volgt voor 2010 een loongrondslag van rond $150 miljoen. Dit betekent een 'arbeidsinkomensquote' (loonsom en ondernemerswinst als percentage van het BNP) van ongeveer 44 procent. Dat is vergelijkbaar met eerdere cijfers voor de Bovenwinden en Bonaire tussen 2001 en 2006.[119] Voor 2011, onder de hierboven vermelde aannames, zou de loongrondslag rond 46 procent BNP bedragen, oftwel rond $165 miljoen. Het voorgaande geeft aan dat het micro- en macrobeeld goed te vergelijken zijn.

Uitkomsten: premies versus opbrengsten lb

De geraamde totale opbrengsten lb/premies voor 2011 is ruim $59 miljoen.[120] Hiervan is net geen 10 procent belastingopbrengst, en rond 51 procent werkgeverspremies. Het restant zijn de premies betaald door werknemers. De daadwerkelijke opbrengst lb/premies in 2011 is gelijk aan $67 miljoen. Het verschil treedt op door een verschil tussen geraamde en ontvangen opbrengsten op Bonaire. De bovenstaande verklaringen zijn daar naar alle waarschijnlijkheid voor verantwoordelijk. De geschatte lb opbrengst van ongeveer $6 miljoen is een ondergrens. Een realistische inschatting (microruns met meer middeninkomens – gepensioneerden met een pensioen – en met meer hogere inkomens, dga's) geeft een hogere inschatting van de belastingopbrengsten van tussen $8-12 miljoen.

Effecten aanpassingen oktober 2011

De effecten van de wijzigingen die in oktober 2011 zijn doorgevoerd – hogere belasting- en premievrije som – zorgen in het basisscenario voor een verlaging van de lb/premie-opbrengsten van ongeveer 7 procent, waarbij de (loon) belastingopbrengsten meer dalen, namelijk met rond 14 procent.[121] De werkgeverspremies veranderen niet.

Effecten van inflatie

Voorts, als niet wordt gecorrigeerd voor bevolkingsgroei en inflatie, komen de geraamde opbrengsten van de loonbelasting uit op ongeveer $4 miljoen. Als hierbij wordt meegenomen dat bepaalde groepen ondervertegenwoordigd zijn, en de opbrengsten dus een ondergrens aangeven, is er een realistische bandbreedte van $5,3-8,5 miljoen.

---

117 Voor de analyse op eilandsniveau zijn twee extra aannames gemaakt: er is uitgegaan van een groei van de werkzame bevolking gelijk aan de bevolkingsgroei en er is uitgegaan van een inkomensgroei die gelijk is aan de inflatie.

118 Directeur-grootaandeelhouder.

119 Er wordt een vergelijking gemaakt met de ratio tussen private consumptie en BNP.

120 Aannames zijn dat de inkomensverdeling niet veranderd is, alle bruto inkomens zijn gestegen met de inflatie per eiland en de groei van de werkzame bevolking gelijk is aan de bevolkingsgroei.

121 Hierbij is geen rekening gehouden met de hogere kinder- en ouderentoeslag. Hiervoor ontbreekt informative over de verdeling van inkomens en de relatie met andere kenmerken als kinderen en leeftijd.

Totale belastingopbrengsten en premies

Tenslotte, de totale ‘geraamde’ belastingopbrengsten voor 2011 bedragen tussen $50 en 54 miljoen, afhankelijk van de aannames over inkomensverdeling die nodig zijn om de totale lb/premie opbrengsten te benaderen. Hierbij is voor de niet lb-opbrengsten uitgegaan van de gerealiseerde opbrengsten in 2011. Gegeven de inflatie die de eilanden hebben gezien in 2011 lijkt het nieuwe stelsel dus minder op te brengen dan de eerder geschatte $52 miljoen. Let wel dat er nog geen zicht is op de opbrengst van de vastgoedbelasting en de netto ontvangsten ten gevolge van de ib. De hoger dan geraamde totale opbrengsten zijn primair het gevolg van toegenomen premieheffingen.

Bijlage 4: Koopkrachtcasussen

Inleiding en achtergrond

Onderdeel van dit koopkrachtonderzoek op Caribisch Nederland is een kwalitatief onderzoek onder gezinshuishoudens van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Het geeft voor een select aantal huishoudens op de eilanden weer wat de veranderingen als gevolg van de staatkundige aanpassingen voor gevolgen hebben op het gepercipieerde prijsniveau, de inkomens en de koopkracht op de eilanden. Dit onderdeel is niet als zelfstandig onderzoek bedoeld, maar als illustratie van de bevindingen die uit de andere delen van het onderzoek naar voren zijn gekomen.

Per 1 januari 2011 is er op de eilanden veel veranderd. De belangrijkste veranderingen zijn de introductie van de Amerikaanse dollar als wettig betaalmiddel, de invoering van een geheel nieuw inkomsten- en loonbelastingsysteem, de afschaffing van de invoerrechten (alleen op Bonaire) en de vervanging van de omzetbelasting (OB) of BBO door een Algemene Bestedingsbelasting (ABB). Dit is in meer detail besproken in hoofdstuk 2. Dit alles heeft gevolgen voor de prijzen, inkomens en de koopkracht van gezinnen op de eilanden. De effecten hiervan kunnen analytisch en meer cijfermatig benaderd worden, maar evenzeer van belang is hoe de inwoners van de eilanden deze veranderingen beoordelen. Dit onderdeel van het onderzoek geeft op het niveau van gezinnen (microniveau) een nadere inkleuring van de analyses.

Vragen aan de gezinshuishoudens

Het onderzoek is uitgevoerd op basis van een vooraf vastgesteld script voor interviews. Er zijn vijf onderwerpen aan de orde gesteld die betrekking hebben op:

- De gezinssituatie, zoals omvang van het huishouden, aantal inkomens, kinderen en andere economisch afhankelijken;
- De perceptie omtrent de prijsontwikkeling in het algemeen en per productcategorie specifiek in de afgelopen jaren, waarbij vooral gekeken wordt naar een eventuele trendbreuk in 2011.
- De inkomensontwikkeling uitgedrukt in dollars, zowel bruto als netto na introductie van het nieuwe belastingstelsel;
- De samenstelling van het gezinsinkomen; de verschillende inkomensbronnen binnen het huishouden zoals inkomen uit arbeid, nevenactiviteiten, huurinkomsten, pensioen, AOV en onderstand. Ook werd hier gevraagd naar de maandelijkse vaste lasten zoals huishuur of hypotheek, water en elektriciteit, terugbetaling leningen e.d.;
- De confrontatie tussen inkomen en bestedingsmogelijkheden van het gezin: is het eenvoudiger of minder eenvoudig vergeleken met een jaar geleden. Hiermee kan, in zekere mate, geverifieerd worden of de eerder gegeven antwoorden overeenkomen.

De rapportage over elk interview gebeurt op basis van een vast format (zie ook Bijlagen 4a en 4b).

Onderzoeksopzet

Het onderzoek heeft plaats gevonden onder huishoudens op de drie eilanden van Caribisch Nederland. In totaal zijn er 84 huishoudens geïnterviewd (Bonaire 47, Sint Eustatius 17, Saba 20).

Er was van te voren een interviewdoelgroep gedefinieerd (zie hiervoor het schema hierna). De nadruk hierbij lag op inkomens tot ‘modaal’. Dat impliceert dat vooral huishoudens geïnterviewd zijn die rond moeten komen van een AOV-uitkering (al dan niet aangevuld met een klein pensioen),

onderstandtrekkers, personen met een minimumloon en huishoudens die rond moeten komen met een mediaan inkomen van tussen de $1.400-$2.500 per maand.

Alleenstaand, geen kinderen	Alleenstaand, met kinderen	Gehuwd, samenwonend, geen kinderen	Gehuwd, samenwonend, kinderen
Mediaan inkomen (ca. $1.400-2.000)	Mediaan inkomen (ca. $1.400-2.000)	Mediaan inkomen (ca. $1.400-2.500)	Mediaan inkomen (ca. $1.500-2.500)
Minimum inkomen (ca. $750-1.000)	Minimum inkomen (ca. $750-1.000)	Minimum inkomen (ca. $750-1.250)	Minimum inkomen (ca. $750-1.250)
AOV + eventueel klein pensioen (Ca. $550-1.000)		AOV + eventueel klein pensioen (Ca. $550-1.000)	
Onderstand	Onderstand	Onderstand	

Een aantal namen van de te interviewen huishoudens is door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) binnen de Rijksdienst Caribisch Nederland aangeleverd. Voorafgaand heeft SZW met betrokkenen contact opgenomen. In vele gevallen zijn de huishoudens eerst telefonisch benaderd voor een afspraak. De medewerking van de huishoudens aan het interview op Bonaire en Saba was goed, op Sint Eustatius verliep het moeizamer en wilde niet iedereen medewerking verlenen.

De interviews hebben doorgaans op locatie, bij het gezin thuis, plaatsgevonden. Dit is gedaan omwille van de vertrouwelijkheid van de interviews (een deel van de vragen ging over het inkomen van het huishouden), maar ook om een indruk te krijgen van de manier van leven van het gezin. De manier van interviewen maakte het mogelijk om per huishouden in te gaan op de perceptie, mening of situatie van de persoon en de gezinssituatie, op basis van de gegeven antwoorden. In totaal hebben we gebruik gemaakt van zes (lokale) interviewers op de drie eilanden.

Door de opzet van het onderzoek (we baseren onze uitkomsten en conclusies op 84 gezins-huishoudens op Caribisch Nederland), en ook door de manier van onderzoeken (aan de hand van vaak open vragen waarbij niet uitdrukkelijk om ‘bewijsmateriaal’ is gevraagd) zijn de resultaten vooral illustratief voor de situatie waarin gezinnen zich bevinden. De hier gepresenteerde resultaten hoeven daarom geen representatief beeld te geven van de werkelijke situatie op de eilanden.

Hierna worden, na een korte introductie, de resultaten van de interviews met betrekking tot prijs-, inkomens- en koopkrachtontwikkeling voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba weergegeven. In de paragraaf daarna worden daar de waarnemingen van de onderzoekers ter plaatse aan toegevoegd. Voorts worden de algemene opmerkingen en suggesties beschreven, zoals gemaakt door de geïnterviewden. In de laatste paragraaf worden conclusies getrokken. In de volgende Bijlagen (4a en 4b) zijn opgenomen: (i) het formulier op basis waarvan het veldonderzoek is verricht en (ii) een overzicht van wat de 84 huishoudens te melden hadden over hun inkomens- en koopkrachtontwikkeling.

Onderzoeksresultaten

Algemeen

In deze paragraaf worden de resultaten van het koopkrachtonderzoek onder huishoudens op Caribisch Nederland beschreven. De resultaten worden per eiland weergegeven. Achtereenvolgens komen Bonaire, Sint Eustatius en Saba aan de orde.

De onderwerpen die in elke paragraaf besproken worden zijn de: (i) prijsontwikkelingen op de eilanden sinds begin 2011 zoals geïnterviewden die ervaren;[122] (ii) inkomensontwikkeling van de geïnterviewde en zijn gezin; (iii) vaste lasten die het gezin elke maand heeft; en (iv) vraag hoe het gezin kan rond komen met het inkomen gegeven het prijsniveau op het eiland. In de Bonaire paragraaf is onderscheid gemaakt tussen ouderen / AOV-ers, onderstandtrekkers en werkenden. De steekproefomvang liet een dergelijke splitsing voor de Saba en Sint Eustatius niet toe.

Bonaire

In totaal zijn op Bonaire 47 personen geïnterviewd. Van deze 47 personen werken er 28, ontvingen er 4 onderstand en zijn er 11 gepensioneerd. Het betroffen doorgaans kleine gezinshuishoudens (alleenstaanden, samenwonenden of alleenstaanden met één of twee kinderen). Circa de helft is middelbaar opgeleid (LTS, VSBO, mavo of hoger), de andere helft van de ondervraagden heeft minder opleiding genoten. De geïnterviewde huishoudens hebben een beneden-modaal inkomen.

Prijsontwikkelingen op Bonaire

Allereerst is gevraagd aan de geïnterviewde wat er volgens hem of haar goedkoper, duurder of gelijk in prijs is gebleven op Bonaire sinds begin 2011. De respons laat overduidelijk zien dat de '*top of mind awareness'* overduidelijk ligt bij de duurder geworden producten. Van de 95 reacties, gegeven door 27 personen, wordt 81 maal gemeld dat iets duurder was geworden; 9 keer was er sprake van gelijkblijvende prijzen en 5 maal van prijsdalingen.

Levensmiddelen worden het meest spontaan genoemd als het gaat over het duurder worden van goederen. Daarbij refereert men vaak aan het duurder worden van vleeswaren, fruit en groente. Regelmatig is ook genoemd dat '*alle producten duurder zijn geworden'.* Die gevallen waar de geïnterviewde meldt dat de prijs hetzelfde is gebleven gaan over motorrijtuigenbelasting, kabel- en internetaansluiting, water- en elektriciteitstarieven. Producten die goedkoper zijn geworden, zoals spontaan genoemd door sommige geïnterviewden, zijn medische kosten zoals kosten voor de tandarts, de dokter, een bril én het onderwijs waarbij de school gratis leermiddelen ter beschikking stelt.

Vervolgens is van 14 productcategorieën gevraagd of het product duurder of goedkoper was geworden sinds 1 januari 2011. Onderzoeksmatig spreken we over 'toegeleide perceptie'.
In het onderstaande schema zijn de resultaten weergegeven.

[122] Het idee bestaat dat de respondenten regelmatig prijsstijgingen niet louter vanaf 1 januari 2011 in beschouwing nemen maar het vaak hebben over een langere periode, bijvoorbeeld toen de voedsel- en olieprijs begonnen te stijgen. In de perceptie worden deze prijsstijgingen van voor 2011 mogelijk geassocieerd met het effect van de dollarisatie en het nieuw fiscaal stelsel.

	Categorie[123]	Reactie, commentaar
A	Dagelijkse boodschappen (46)	De dagelijkse boodschappen zijn met meer dan 25% in prijs gestegen zo vindt 2/3 van de geïnterviewden. Sommigen wijten het aan de invoering van de dollar. Regelmatig werd opgemerkt: '*de NAf is één op één vervangen door de $*'
B	Kleding en schoenen (39)	Het overgrote deel van de geïnterviewden vindt kleding en schoeisel fors (>25%) in prijs gestegen. Schoenen en kleding zijn niet meer betaalbaar op het eiland. Sommigen kopen hun kleding vooral op Curaçao of in Europa. Daar is het voordeliger.
C	Kosten huisvesting (41)	Voor de meerderheid zijn de huisvestingskosten gelijk gebleven in 2011 t.o.v. 2010. Een minderheid spreekt over gestegen kosten van huisvesting vooral vanwege de invoering van de dollar welke geleid heeft tot stijging van kosten.
D	Kosten water/elektra (43)	Een minderheid geeft aan dat de kosten voor water en elektra gelijk zijn gebleven. De meerderheid is van mening dat deze gestegen zijn. Eenderde geeft aan dat voor hen de kosten met meer dan 10% zijn gestegen in 2011.
E	Huishoudelijke apparaten (42)	Vijf op de zes vinden dat huishoudelijke apparaten duurder zijn geworden. Eenderde zegt dat de prijzen met meer dan 25% gestegen zijn. Men koopt daarom vaak huishoudelijke apparaten op Curaçao.
F	Medische kosten (41)	Medische kosten worden doorgaans vergoed. De tandarts is in het zorgpakket gekomen. Een flink aantal ondervraagden merkt op dat sinds 2011 bepaalde medicijnen zelf betaald moeten worden. De medicijnen werden toen vergoed, nu niet meer. Daarom is de perceptie dat de medische kosten zijn gestegen.
G	Uit eten, restaurant, snack (39)	Ruim de meerderheid van de ondervraagden vindt dat ze fors meer (>25%) kwijt zijn aan uit eten gaan, take out en de 'snek'. Dit heeft er naar de mening van de respondent mee te maken dat de prijzen van gulden naar dollar zijn veranderd. Door de prijsstijging op het eiland hebben een aantal gezinnen geen of minder geld om uit te gaan eten.
H	Autokosten (34)	De prijzen van benzine, auto-onderdelen en reparaties zijn drastisch gestegen. De meerderheid is dan ook van mening dat autokosten sterk (>25%) zijn gestegen.
I	Overig transport, vliegtickets (40)	De meerderheid van de ondervraagden vindt dat ze 6-10% meer kwijt is aan de bus en aan het vliegtuig sinds begin 2011. Een kwart spreekt over en prijsstijging van 25% of meer.
J	Telefoon-communicatie, Internet/kabel (43)	Grosso modo is er niet veel gewijzigd in de kosten voor telefoon, internet en kabel zo vindt de helft van de geïnterviewden. Bij de toelichting wordt nog toegevoegd dat de telefoon, internet en kabel tarieven hetzelfde zijn gebleven na januari 2011. De andere helft spreekt evenwel over kostenstijgingen van meer dan 5% .
K	Elektronica, computers (39)	De helft van de ondervraagden vindt dat ze hetzelfde, tot max. 10% meer kwijt zijn aan elektronische apparatuur. De andere helft heeft het over meer dan 10% aan prijsstijgingen.
L	Recreatie, vakantie (35)	Vakanties en recreatie zijn duurder geworden, de helft heeft het over meer dan 10%. De andere helft stelt dat prijzen hetzelfde zijn gebleven, dan wel tot max. 10% zijn gestegen. Punt is evenwel dat vele Bonairianen niet meer in staat zijn om te vliegen en op vakantie te gaan.
M	Onderwijs (30)	Onderwijs is goedkoper dan wel gelijk in prijs gebleven. Men hoeft niet meer voor schoolboeken en -artikelen te betalen. De kinderopvang in kinderdagverblijven is wel duurder geworden na begin 2011.
N	Financiële dienstverlening (34)	De meerderheid van de ondervraagden vindt dat ze hetzelfde kwijt zijn aan financiële dienstverlening. Een kleinere groep ondervraagden vindt dat ze meer dan 25% extra kwijt is aan financiële dienstverlening. Als toelichting wordt gegeven dat de autoverzekering, (grond) belasting en *Bankomatico* (ATM) duurder zijn geworden.

[123] Het getal tussen haakjes geeft weer het aantal personen dat deze vraag heeft beantwoord van in totaal de 47 respondenten.

Inkomensontwikkeling op Bonaire

Bruto en netto persoonlijk en gezinsinkomen

Aan alle geïnterviewden is gevraagd of zij sinds 1 januari 2011 qua bruto- en netto inkomen meer overhouden. Daar waar geïnterviewden wilden meewerken, is gevraagd naar het precieze inkomen. In een aantal gevallen was deze data niet voorhanden, of wilde de persoon daar geen antwoord op geven. Het is mogelijk dat het beeld dat de respondent geeft over zijn inkomenssituatie niet overeenkomt met de werkelijkheid. In het kader van dit onderzoek is niet geverifieerd of inkomens en inkomensveranderingen zoals opgegeven door de respondent correct zijn.

Het persoonlijke bruto inkomen is sinds 2011 bij de meeste geïnterviewden niet of nauwelijks veranderd. Circa de helft van de ondervraagden geeft aan na 1 januari 2011 hetzelfde bruto inkomen te hebben als voorheen. Circa een kwart zegt minder inkomen te hebben. Voor een kwart is het inkomen gestegen in 2011. In een beperkt aantal gevallen is sprake van een forse terugval of een forse toename in het inkomen; dit heeft te maken met verandering van de economische positie (werkloos, minder werk, extra inkomen, meer werk of promotie). Het bruto gezinsinkomen, dus ook van de andere gezinsleden erbij opgeteld, laat een vergelijkbaar beeld zien. Dit is ook logisch omdat in de meeste gevallen slechts sprake is van één kostwinner in het huishouden.

De ontwikkelingen in het netto inkomen lopen parallel aan het bruto inkomen. In een beperkt aantal gevallen zijn de exacte bedragen opgesomd van voor en na 1 januari 2011. Daaruit blijkt dat mensen met lage inkomens of AOV'er, in dollars uitgedrukt, er een paar tientjes op vooruit zijn gegaan. Echter bij de beantwoording van de vraag of men er netto op vooruit is gegaan wordt doorgaans geantwoord dat men er niet of nauwelijks op vooruit is gegaan. Hetzelfde geldt voor het meer of minder betalen van loonbelasting in de gevallen dat de persoon zelf aangeeft dat hij in dollars minder belasting is gaan betalen.

Inkomens en koopkracht werkenden, gepensioneerden en onderstandtrekkers[124]

Werkenden

Het merendeel (34 van de 47) van de geïnterviewden werkt. Daarvan zijn er 4 werkende gepensioneerden. Die gezinnen die zijn geïnterviewd hebben inkomens variërend van $750 tot $2.500. De inkomens zijn sinds 2011 zowel in bruto als in netto termen in de meeste gevallen ongewijzigd gebleven. Daar waar wijzigingen zijn opgetreden heeft dit te maken met meer of minder werken, bijklussen, promotie of ander werk. Soms wordt opgemerkt dat het salaris wel gelijk is gebleven maar dat er niet voor inflatie gecorrigeerd is.

Een groot deel van werkende gezinnen bestaat uit alleenstaande moeders. Voor hen geldt dat het moeilijk is om bij te verdienen vanwege de zorg die zij hebben voor de kinderen. Een beperkt aantal van de ondervraagden klust bij (5 van de 30). Deze groep werkenden doet geen beroep op hun familie voor een bijdrage (noch geldelijk noch in natura).

Van de 30 werkenden geven 28 aan dat het in 2011 moeilijker is geworden om rond te komen. Een deel van de geïnterviewden hebben ingespeeld op de (naar hun perceptie) gestegen kosten voor levensonderhoud door meer te gaan werken (in de vorm van meer uren, overwerk of bijklussen). Een paar merken op dat door gedwongen verandering van baan ze er in salaris op achteruit zijn gegaan en dat ze het daardoor moeilijk hebben om rond te komen (bijvoorbeeld: in één geval kan de auto niet meer gerepareerd worden).

---

[124] Zie ook Bijlage 4b.

De huisvestingkosten (huishuur, energie en water) slokt bij de meesten een fors deel op van het beschikbaar inkomen. Gemiddeld wordt $378 per maand aan huishuur betaald en $183 aan elektriciteit.[125] Indien de huisvestingskosten hoog zijn, blijft er in de meeste gevallen niet veel meer over om uit te geven aan '*non-food'* producten. Ruim een derde van de gezinnen (12 van de 30) heeft een lening lopen. Gemiddeld moet maandelijks $264 betaald worden.

Velen zeggen dat ze wel of met enige moeite kunnen rondkomen van het inkomen dat ze ontvangen, maar dat ze beter moeten opletten bij het doen van aankopen. Een aantal geïnterviewden geeft aan dat ze niet weten hoe ze rond moeten komen en dat ze iedere maand geld tekort komen.

Het koopgedrag is door de beperkte koopkracht op een aantal manieren aangepast, te weten:

- Niet meer op vakantie, vliegtickets of dure kleren aanschaffen.
- Minder: uit eten en *take out*. Het laten repareren van het huis, auto, computer, wasmachine en koelkast wordt moeilijker. De vervanging van deze goederen wordt nu vaak uitgesteld; mindere kwaliteit: b-merken (geen merkartikelen), minder mobiel bellen.
- Anders: bewuster met geld omgaan, 'eerst elk dubbeltje omdraaien alvorens het uit te geven'.

Bij vele huishoudens wordt opgemerkt dat er door de daling in koopkracht weinig geld over blijft om iets leuks te doen of dat nu gaat om nieuwe kleren kopen, een keer van het eiland gaan om boodschappen te doen, om familie te bezoeken, dan wel om met de kinderen naar de kermis te gaan.

Gepensioneerden

Een deel van de personen die de AOV-gerechtigde leeftijd van 60 jaar heeft bereikt krijgt AOV.[126] Deze bedroeg in 2010 NAf 800 ($447), in 2011 $524 en is voor 2012 aangepast voor de eilandelijke inflatie en bedraagt op Bonaire $555, op Sint Eustatius $582, en op Saba $558. Daarnaast geldt er nog een partnertoeslag (variërend van $380-$399, indien men onder de inkomensgrens blijft) en in bepaalde gevallen een tegemoetkoming voor Sint Eustatius van $12 en op Saba $45. Sommige AOV-ers krijgen minder dan het maximale AOV-bedrag omdat zij niet gedurende hun gehele leven op de Nederlandse Antillen hebben gewoond. Enkele daarvan hebben in Nederland gewoond en krijgen vanuit die hoofde AOW over de aldaar opgebouwde jaren. Een enkeling geniet naast de AOV pensioen en/of heeft gespaard.

Het inkomen varieert van $450 voor een alleenstaande tot $1.515 voor een familie van vijf. Drie van de 13 geïnterviewden zeggen dat ze alleen van de AOV moeten rond komen. Twee gepensioneerden zijn onder de 60 jaar en ontvangen geen AOV; in één geval betrof het een weduwe. De overige 60$^{+'}$ers hebben andere inkomensbronnen, dan wel worden ze door de familie ondersteund. Het gaat hierbij om bedragen van tussen de $100 en $1.000 per maand. Overige opmerkingen:

- vier ouderen doen nog regulier werk;
- drie klussen er bij. enkelen ouderen merken op dat gezien hun leeftijd het moeilijk is om werk te vinden of om bij te klussen;
- zeven hebben een pensioen;
- drie vertellen dat de familie bijdraagt in hun levensonderhoud.

---

[125] Op basis van antwoorden van geïnterviewden, voor zover een bedrag gegeven werd en de situatie van toepassing is.

[126] Bij opgave van AOV-uitkeringen door gepensioneerden blijkt dat sommigen de uitkering van 2011 met die van 2012 vergelijken, in plaats van van de uitkering van 2010 met die van nu of 2011.

Van het inkomen moeten ze ook vaste lasten betalen. Gevraagd is wat uitgegeven wordt aan woonlasten (huur/huisvesting, water en elektriciteit),[127] welke ander vaste maandelijkse kosten men heeft en of men een lening heeft lopen. De maandelijkse woonlasten variëren sterk: van $163 tot $950. Vier van de 13 gepensioneerden hebben een lening lopen.

Van de 13 geïnterviewden is er één die zegt beter te kunnen rondkomen met zijn AOV en voor één is het gelijk gebleven in 2011. De overige 9 stellen dat het moeilijker rondkomen is van het inkomen dat ze hebben. Een paar zeggen niet te kunnen rondkomen. De daling in koopkracht wordt opgevangen door:

- bepaalde goederen niet meer te kopen (o.a. elektronica en vliegtickets);
- minder van een goed te kopen of gebruiken (o.a. telefoon, openbaar vervoer, uit eten en '*take out*');
- goedkopere goederen aan te schaffen: mindere kwaliteit kleding en schoeisel.

Onderstandtrekkers

Het basis bedrag voor onderstand is $85 op Bonaire, $86 op Saba en $89 op Sint Eustatius per 2 weken ('*quincena*'). Daarnaast zijn er nog individuele toeslagen voor zelfstandig wonen, kinderen en arbeidsongeschiktheid. Er zijn 4 onderstandtrekkers geïnterviewd, wat hieronder is samengevat.

	Samenvatting
A	Een gescheiden moeder met kinderen met een onderstand van $244 per maand, wonend in het huis van de vader van de kinderen. Ze klust bij (circa $200 per maand) en volgt een werktoeleidingstraject. Ze krijgt ondersteuning van de familie.
B	Een echtpaar. Krijgt $75 onderstand per quincena. Haar huishuur is recentelijk verlaagd van $250 naar $83. Kleding is op afbetaling gekocht. Zij worden enigszins ondersteund door hun kinderen.
C	Een alleenstaande. Ontvangt $210 per maand aan onderstand nadat ze vorig jaar arbeidsongeschikt en werkloos raakte; salaris was $864. Haar familie helpt met aflossen van autolening en draagt bij in natura.
D	Een groot gezin van 8 personen, waarvan één gehandicapt. Krijgt $115 per quicena. Daarnaast heeft er een gezinslid een inkomen van $750 per maand. Ca. de helft gaat op aan huisvestingskosten. Wordt door NGO geholpen met schooluniformen en -artikelen.

Alle onderstandtrekkers stellen veel moeite te hebben om rond te komen. De geïnterviewden zijn naar hun eigen zeggen niet in staat om kleren en schoenen te kopen, vliegen nooit, hebben geen internet en kabel en soms geen telefoon.

Saba

Op Saba zijn in totaal 20 interviews afgenomen. Van deze 20 personen werken er 14 en 4 zijn gepensioneerd. Het merendeel was lager opgeleid; 14 van de 20 hadden de lagere school als hoogst genoten opleiding (afgesloten met een diploma).

Prijsontwikkeling Saba

De spontane reactie op wat duurder of goedkoper is geworden leverde een duidelijk antwoord op. Uitsluitend zijn producten en diensten opgesomd (in totaal 122) die duurder zijn geworden in 2011. Producten die vaak worden genoemd zijn: vlees/kip/vis, schoonmaakartikelen, brood en zeer veel andere dagelijkse levensmiddelen.

[127] In sommige gevallen ziet men de telefoonkosten, kabel en internet en soms ook verzekeringen als vaste kosten.

Vervolgens is de geïnterviewde gevraagd aan de hand van 14 productgroepen of deze duurder of goedkoper waren geworden (zie onderstaand schema).

	Categorie	Reactie, commentaar
A	Dagelijkse boodschappen (20)	Alle ondervraagden zijn het erover eens dat de dagelijkse levensmiddelen met meer dan 25% zijn gestegen. Enkele malen werd gesuggereerd dat het gulden teken door het dollar teken is vervangen.
B	Kleding en schoenen (20)	17 van de 20 geïnterviewden vindt kleding en schoenen met meer dan 25% gestegen.
C	Kosten huisvesting (19)	Vrijwel iedereen van de ondervraagden vindt dat de huisvestingskosten met meer dan 25% zijn gestegen.
D	Kosten water/elektra (18)	Een ieder is van mening dat de kosten voor elektriciteit en water met meer dan 25% zijn gestegen.
E	Huishoudelijke apparaten (17)	Een ruime meerderheid van de ondervraagden vindt dat ze meer dan 25% kwijt extra zijn aan huishoudelijke apparaten.
F	Medische kosten (15)	Voor bepaalde medicijnen moet vanaf 2011 betaald worden, bijvoorbeeld voor hoestdrankjes, prenatale vitamines, oordruppels voor kinderen, hoorapparaten etc. Gevolg is dat hierdoor de medische kosten gestegen zijn.
G	Uit eten, restaurant, snack (19)	Uit eten en *'take out'* is fors duurder geworden (>25%) vindt vrijwel iedereen op Saba. Het wordt als iets extra's gezien waar men extra geld voor opzij moet zetten of moeilijk te veroorloven is.
H	Autokosten (11)	Ieder ondervraagd gezin met een auto (11 van de 20) klaagt over de gestegen benzinekosten en prijs van auto-onderdelen.
I	Overig transport, vliegtickets (18)	Ook de ticket van Winair zijn duurder geworden (>25%). Voor sommigen is het nu wel heel moeilijk geworden van het eiland te gaan.
J	Telefoon-communicatie (18)	Ook dit is veel duurder geworden, naar inschatting doorgaans meer dan 25%. Niet ieder gezin kan zich (nog) internet veroorloven. In een enkel geval betaalt de familie voor de aansluiting op de TV.
K	Elektronica, computers (17)	Elektronica op het eiland is duur. Dat is in 2011 alleen maar duurder geworden vindt het overgrote deel van de geïnterviewden. Daarom halen velen het in Sint Maarten of bestellen het via internet. Sommigen kunnen zich geen elektronica veroorloven.
L	Recreatie, vakantie (4)	Vakantie is duurder, o.a. door de ticket om van Saba te komen, Het merendeel van de ondervraagden (¾) kan zich evenwel geen vakantie veroorloven.
M	Onderwijs (6)	De kinderopvang is $340. Dit is sinds januari 2011 duurder geworden. Ook kinderen laten studeren in Nederland is duurder geworden..

Inkomens- en koopkrachtontwikkeling op Saba

In het algemeen moet opgemerkt worden dat de meerderheid van de geïnterviewden niet graag inkomensgegevens kenbaar maakt. Doorgaans bleven antwoorden beperkt tot het aangeven van de veranderingen van het bruto en netto persoonlijk en familie-inkomen in 2011 ten opzichte van 2010. Op basis van de verkregen antwoorden is het volgende beeld naar voren gekomen:

- Het bruto inkomen van de persoon en het huishouden is in de meeste gevallen gelijk gebleven (13 van de 15), bij twee huishouden is dit teruggelopen;
- De netto inkomensontwikkeling van de personen en huishoudens lopen parallel met dit van de bruto inkomens: 12 van de 14 melden dat het salaris gelijk is gebleven;
- Desondanks stellen geïnterviewde AOV'ers dat hun maandinkomen met $40-50 is toegenomen. 12 van de 18 respondenten, inclusief de AOV'ers, geven aan dat hun maandinkomen met tussen de $40 en $388 is toegenomen, gemiddeld voor deze twaalf personen $121. Twee

personen vertellen dat zij sinds 2011 een vergoeding krijgen voor de kinderopvang (de een: $250; de ander: $470);
- Enkele geïnterviewden geven aan dat ze in 2011 meer belasting moesten betalen.

AOV-er met werk

Voor 2011 bestond het inkomen van dit echtpaar uit $566 AOV en $733 uit werk. Daarna hield het echtpaar aan AOV $603 en aan zijn werk $670 over, dus $26 minder.

AOV-er in het bejaardenhuis

De AOV wordt aan het bejaardenhuis overgemaakt. Het bejaardenhuis geeft de betrokken bejaarden $14 aan zakgeld per maand. Geklaagd wordt dat deze ouderen afhankelijk zijn van hun familie voor wat betreft toiletartikelen, persoonlijke verzorging e.d.

Bij het aangeven van de vaste kosten blijkt dat op Saba de huur voor het huis hoog zijn in relatie tot het inkomen. Bij een paar geïnterviewden leidt dit ertoe dat jongeren genoodzaakt zijn bij hun ouders te blijven inwonen.

In alle gevallen zeggen de geïnterviewden dat het in 2011 moeilijker is om rond te komen. Soms wordt de overgang naar de dollar met de daaruit voorvloeiende prijsstijgingen als oorzaak genoemd en soms de invoering van het nieuwe belastingsysteem.

Een ieder stelt dat het moeilijk is om op Saba rond te komen. Voorbeelden van opmerkingen die dit illustreren zijn: *niet meer op vakantie kunnen; geen A-merken en andere luxe artikelen meer kunnen kopen; niet meer kunnen sparen (en reserveren voor eventuele medische noodgevallen); en het huis niet kunnen repareren*.

Sint Eustatius

In totaal zijn op Sint Eustatius 17 interviews afgenomen. Het betrof hier 16 op Sint Eustatius werkenden personen en een gepensioneerde. Vrijwel iedereen had tenminste een middelbare opleiding genoten. De inkomens varieerden tussen $210 en $3.700 per maand.

Prijsontwikkeling Sint Eustatius

De spontane reactie van de 17 geïnterviewden op de vraag: '*wat voor producten of goederen heeft u afgelopen jaar (2011) gekocht en zijn deze goedkoper geworden, gelijk in prijs gebleven of duurder geworden?'* laat een eenduidig beeld zien. In totaal werden 57 antwoorden gegeven waarbij 0x goedkoper is aangegeven, 4x gelijk – voor internet en huur – en 53x duurder. Levensmiddelen gevolgd door vliegtickets, brandstof en elektriciteit werden spontaan genoemd als producten die duurder zijn geworden. Daarnaast zijn er respondenten die stelden dat alles duurder was geworden.

In elk interview zijn 14 productcategorieën voorgelegd met de vraag om aan te geven (indien men deze het afgelopen jaar had aangeschaft) hoeveel procent het product of de dienst in 2011 in prijs was gedaald of gestegen ten opzichte van 2010. De perceptie was dat vrijwel alle producten en diensten duurder zijn geworden. Onderwijs en zorg zijn de enige uitzonderingen die in een paar gevallen genoemd zijn. In het onderstaande schema zijn de resultaten samengevat.

	Categorie	Reactie, commentaar
A	Dagelijkse boodschappen (16)	Iedereen spreekt over prijsstijgingen; driekwart is van mening dat de prijzen met meer dan 25% zijn gestegen, vaak veel meer dan 25%. Enkele genoemde voorbeelden: • 'Alle prijzen van dagelijkse boodschappen zijn veranderd van gulden naar dollar'. • 'Pindakaas 4 gulden → $3.65'. • 'Tomaten vroeger NAf 3.60 nu $3.-' • 'Olijfolie van $10.95 naar $15.- • 'Luiers NAf 21.- naar $15.-'
B	Kleding en schoenen (11)	Kleding en schoeisel zijn in prijs gestegen, vaak met meer dan 25%. Een aantal respondenten houdt deze prijzen niet bij omdat ze deze goederen niet op Sint Eustatius kopen.
C	Kosten huisvesting (12)	Meningen over de kosten voor huisvesting verschillen enigszins. De helft van de ondervraagden vindt dat de kosten voor huisvesting met meer dan 25% gestegen zijn. De andere helft heeft het over geen of een meer gematigde kostenstijging. Sommigen zien huisvesting als extreem duur op het eiland mede als gevolg van de vestiging van NuStar.
D	Kosten elektra (15)	Voor een kleine meerderheid zijn de kosten gestegen en wel met meer dan 10%. Sommigen vinden elektriciteit veel te duur zeker voor wat men er voor terug krijgt (veel stroomstoringen); de ander wijst op de hoge 'fuel clause' bij berekening van het elektriciteitstarief.
E	Huishoudelijke apparaten (10)	Bijna de helft van de ondervraagden weet niet of ze meer, minder of evenveel kwijt zijn aan huishoudelijke apparaten. Dit heeft er mee te maken dat niet veel huishoudelijke producten op Eustatius te koop zijn. Mensen kopen huishoudelijke apparaten vooral op Sint Maarten.
F	Medische kosten (9)	De persoon die vroeger particulier verzekerd was is nu aanzienlijk goedkoper uit. Anderen wijzen op het feit dat niet alle medicijnen meer vergoed worden.
G	Uit eten, restaurant, snack (16)	2/3 van de geïnterviewden geeft aan de de prijzen van de restaurants en 'take out' met meer dan 25% zijn gestegen. *'De prijzen zijn letterlijk veranderd van gulden naar dollar'. 'Een burger kostte $5.- nu $8.-'*
H	Autokosten (13)	Voor zover men een auto heeft vindt 2/3e de prijzen met meer dan 25% gestegen. Het gaat om de aanschaf van de auto en om stijging van de benzineprijs (van NAf. 1.08 naar $1.90). Ook auto-onderdelen zijn in prijs gestegen. '*Bij een auto is alles wat vroeger een gulden kostte nu een dollar'*.
I	Overig transport, vliegtickets (14)	¾ van de ondervraagden vindt dat ze meer dan 25% kwijt zijn aan vliegtickets van Winair, deze zijn extreem duur geworden. Voorbeelden: *Zeetransport Nederland – Sint Maarten € 235, Sint Maarten – Sint Eustatius $140.* *Ticket EUX-SXM v.v. met Winair van $110 naar $200*
J	Telefoon-communicatie (10)	Circa de helft meldt dat ze meer kwijt zijn aan telefoon, internet en kabel TV. Uit de reacties komt ook een irritatie naar voren over de internet en *'TV cable'* tarieven alsmede over de vaak slechte telefoonverbindingen.
K	Elektronica, computers (8)	Veel van de elektronica wordt via internet of op Sint Maarten gekocht. Dat wat op het eiland verkocht wordt is volgens merendeel van de geïnterviewden in prijs gestegen. Bijvoorbeeld: 'dezelfde laptop eind 2010 1000 gulden, in 2011 $1.109'.
L	Recreatie, vakantie (9)	De helft gaat niet op vakantie. De andere helft vindt in het algemeen dat het duurder is geworden, te beginnen met de ticket van Sint Eustatius naar Sint Maarten.
M	Onderwijs (7)	Het kinderdagverblijf Buzzy bees daycare is duurder geworden. Schoolbijdrage e.d. is afgeschaft. Voor sommige is onderwijs duurder geworden (voorschoolse educatie) voor anderen juist niet.
N	Financiële dienstverlening (7)	Er is irritatie over de gestegen kosten voor het overmaken van geld naar het buitenland, dit is (veel) duurder geworden.

Inkomensontwikkeling op Sint Eustatius

Aan iedere geïnterviewde is gevraagd of het bruto en netto persoonlijk inkomen en bruto en netto gezinsinkomen is veranderd in 2011 ten opzichte van 2010. Daaruit is louter een indicatief beeld gekomen, waaruit blijkt dat:

- Salarissen tussen 2010 en 2011 vrijwel ongewijzigd zijn gebleven. In een aantal gevallen (circa. 1/3e van de cases) is er sprake van een nominale inkomensstijging;
- De ontwikkeling in bruto inkomensontwikkeling parallel loopt met de ontwikkeling van de netto inkomensmutaties.

Een punt waarop sommige personen attenderen is de nog te innen vastgoedbelasting over 2011.

Ondanks dat een aantal respondenten meldt dat hun gezinsinkomen is toegenomen in 2011, is iedereen van mening dat het gezin er in koopkracht op achteruit is gegaan. Deze teruggang is opgevangen door:

- Interen op spaargeld;
- Beter opletten met geld uitgeven.

Sommige melden dat ze een extra baan erbij moeten gaan zoeken. Daarnaast is het leven op het eiland minder aantrekkelijk geworden, omdat alles zo duur is geworden en het gezin niet meer kan doen wat zijn in het verleden gewend waren te doen: *"we kunnen minder leuke dingen doen*".

Voorbeeld

Een ingezetene die een groot deel van zijn leven in Nederland gewoond heeft, krijgt in totaal $1.050 aan AOW (NL) en $150 aan AOV. Door de hoge inflatie op het eiland holt zijn koopkracht achteruit omdat zijn AOW niet geïndexeerd wordt met het inflatiepercentage van het eiland.

Waarneming onderzoekers en additionele opmerkingen van geïnterviewden

Waarnemingen van de interviewers

Aanvullend op het onderzoek is met alle interviewers gesproken over hun indrukken met betrekking tot de situatie waarin de gezinshuishoudens zich bevinden. Hoewel dit mogelijk een gekleurd beeld van de werkelijkheid kan geven, kwamen daar een aantal interessante observaties uit naar voren:

- **Eerlijkheid van de persoon waarmee het interview wordt gehouden.**
  In de meeste gevallen had de interviewer het idee dat personen eerlijk waren over hun persoonlijke inkomenssituatie. Het blijkt dat in de praktijk de mogelijkheid op neveninkomsten beperkt zijn omdat veel huishoudens bestaan uit slechts één kostwinner (doorgaans vrouw) die ook de zorg heeft voor één of meerdere kinderen.
  Evenwel, in een paar gevallen – zo is de sterke indruk van de interviewers – worden inkomensbronnen verzwegen. Hoe dan ook, op enkele gevallen na,[128] was er een duidelijke relatie tussen het gemelde gezinsinkomen en de manier van leven.

- **In stilte armoede lijden; schamen om arm te zijn.**
  Gezinnen met weinig inkomen verbergen vaak dat ze (te) weinig geld hebben om te kunnen rondkomen. Dit kwam vooral naar voren onder ouderen op Bonaire. De familie en kennissen worden niet aangesproken om financieel of materieel ondersteuning te verlenen; men wil er niet voor uitkomen.

[128] Een paar uitzonderingen betroffen gepensioneerden met alleen (gedeeltelijk) AOV of AOW maar met vermogen en/of bezittingen waarop ingeteerd werd

- **Ondersteuning**
  Een aantal geïnterviewden meldt dat ze hulp krijgen van hun kinderen door geld te geven, helpen met het geven van eten en drinken en soms huishoudelijke apparaten voor hen kopen dan wel een vliegticket cadeau doen. Het gaat daarbij vooral om ouderen die uitsluitend van hun AOV moeten rondkomen. Soms worden ook kinderen van onderstands- en andere arme gezinnen ondersteund door mensen uit de buurt via het verstrekken van levensmiddelen, tweedehandskleren en soms wat zakgeld.

- **Onduidelijk hoe gezinnen rondkomen**
  Vooral bij armere gezinnen met inkomens van minder dan $750 per maand was het de interviewers niet altijd duidelijk hoe de gezinnen van het beperkte inkomen rondkomen.[129] Het werd wel duidelijk bij de huisbezoeken dat het gebrek aan geld op gespannen voet staat met een gezond eet- en leefpatroon.

- **Middenklassen lijden mee**
  Hoewel de lagere middenklassen in de basisbehoeften kunnen voorzien is er vaak geen financiële ruimte meer voor extra 'luxe' zoals een vakantie, een ticket naar Curaçao of Sint Maarten. Dit leidt tot een grote ontevredenheid onder deze groep van mensen. Zodoende wordt ook de weg grotendeels afgesneden om op de andere eilanden te shoppen voor bijvoorbeeld kleding en schoeisel. Hierdoor wordt men terug verwezen naar de eilandelijke winkels met een beperkt assortiment en hogere prijzen. Opvallend was dat het juist deze groep van huishoudens was die leningen hadden lopen.

Overige opmerkingen geïnterviewden

In de marge hebben de geïnterviewden opmerkingen gemaakt. Een beknopte samenvatting:

- Meer prijscontrole wordt vaak genoemd om de prijsstijgingen een halt toe te roepen. Daarbij wordt vooral gerefereerd aan de prijzen voor eerste levensbehoeften;
- De belasting, in het bijzonder de Algemene Bestedingsbelasting (ABB), dient verlaagd te worden. Dit is ook een van de oorzaken dat alles op de Bovenwindse eilanden duurder is geworden;
- Iedereen weet dat alles duurder is geworden. Het verhogen van het salaris, vakantiegeld en kerstbonus en het op Nederlands niveau brengen van de sociale uitkeringen worden een aantal maal genoemd als middel om de koopkrachtdaling tegen te gaan. Ook pensioenen zouden moeten stijgen;
- Een aantal wijzen op de aangekondigde vastgoedbelasting, evenals de erfpacht betalingen op Bonaire en de afvalbelasting op Saba. Dit zijn kostenverhogende maatregelen die de koopkracht van de gemiddelde burger verder zal aantasten;
- Soms wil de geïnterviewde dat de overheid wat gaat doen en het probleem van de aangetaste koopkracht oplost;
- Een enkeling overweegt om zich uit te schrijven en zich in Nederland te vestigen vanwege de hoge kosten van levensonderhoud op het eiland.

> Als voorbeeld: een mevrouw leeft van haar onderstand, maar kan daar niet van rondkomen. De vraag van haar is waarom de uitkeringen niet gelijk zijn aan die van Nederland.

[129] In zeker één geval zijn de onderzoekers er achter gekomen dat de persoon in kwestie behoorlijke nevenverdiensten genoot waarover in het interview niet gesproken is. Het idee van de onderzoekers dat dit een uitzondering was. Bezoeken op locatie gaven visueel aan dat er geen sprake was substantiële andere inkomensbronnen.

Samenvatting / conclusies

Dit onderzoek, uitgevoerd in Caribisch Nederland, onderzoekt:

- De perceptie van huishoudens met betrekking tot prijsontwikkelingen,
- De ontwikkelingen van het persoonlijk en gezinsinkomen na 1 januari 2011 nadat de dollar en het nieuwe belastingsysteem zijn ingevoerd
- De ontwikkeling van de koopkracht zoals dat in het gezinshuishouden ervaren wordt.

Het onderzoek is gebaseerd op 84 cases, face-to-face afgenomen, op locatie te Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

Prijsontwikkeling

De perceptie over de prijs is duidelijk en eenduidig. Op alle eilanden van Caribisch Nederland zijn de prijzen omhoog gegaan. Als gesproken wordt over prijsstijgingen of prijsdalingen noemt de meerderheid spontaan de sterk gestegen kosten van dagelijkse levensmiddelen en soms ook dat 'alles' op het eiland duurder is geworden.[130]

De perceptie van prijsstijgingen is op Sint Eustatius en Saba sterker dan op Bonaire. Op de Sint Eustatius en Saba is vrijwel iedereen van mening dat elk product tenminste met 25 procent of meer gestegen is in prijs sinds 1 januari 2011. Op Bonaire meldt ook iedereen prijsstijgingen, maar zijn de prijsstijgingen vaak wat gematigder (of nul) zoals bij huisvesting, zorg, telecommunicatie, elektronica, onderwijs en financiële diensten.

Inkomens- en koopkrachtontwikkeling

Het idee vooraf was dat inkomens er als gevolg van het verhogen van de onderstand, AOV en minimumlonen per 1 januari 2011 op vooruit zouden gaan. Ook zou de hoogte van de belastingvrije voet ertoe moeten leiden dat lagere inkomens ontzien worden. Volgens de perceptie van de geïnterviewden blijkt deze vooruitgang in zowel in bruto inkomen als netto inkomen niet of nauwelijks.[131]

Een deel van de geïnterviewden is gelijk gebleven in salaris in 2011 in nominale termen.[132] In reële termen is er daardoor wellicht sprake van achteruitgang vanwege het niet indexeren van de lonen. Een ander deel van de geïnterviewden geeft aan dat hun inkomen, salaris of AOV in 2011 is toegenomen zowel bruto als netto.

Desondanks heerst er eilandbreed, ook bij die personen en gezinnen die er financieel in nominale termen op vooruit zijn gegaan in 2011, grote onvrede over de koopkrachtdaling als gevolg van de gestegen prijzen. Enkelen refereren ook naar het nieuwe belastingsysteem dat ongunstig voor hen zou uitpakken.[133]

Het lijken vooral de onderstandtrekkers en ouderen zonder aanvullend pensioen te zijn die het hardste getroffen worden door de prijsstijging, en dan vooral die van levensmiddelen en energie. In een aantal gevallen krijgen deze gezinnen steun van familie en in een enkel geval van de overheid

---

130 Onderzoekers hebbende indruk dat soms prijsstijgingen van bijvoorbeeld levensmiddelen en energie van voor 2011 ook toegeschreven worden aan de combinatie van dollarisatie, nieuw belastingstelsel en invoering van ABB.

131 Hoewel expliciet om de inkomensveranderingen van nu of 2011 met 2010 werd gevraagd is de indruk van de onderzoekers dat sommigen mogelijk 2011 met 2012 hebben vergeleken.

132 Het gaat hier om mening of gevoel van de geïnterviewde. Mogelijk dat de werkelijkheid anders is en de betrokkenen er toch een paar tientjes (in $) op vooruit zijn gegaan.

133 Het is mogelijk dat ook de manier van inning en de hogere compliance een rol speelt bij het bedrag dat aan belasting betaald moet worden dan wel ingehouden wordt.

(extra geld, vergoeding kinderopvang). Gezien de stijging van de uitkeringsbedragen van 2010 tot en met 2012 is de koopkracht voor deze groep niet gedaald. Ook gezinnen met wat meer inkomen klagen over de verminderde koopkracht: men moet meer opletten bij geld uitgeven, sparen lukt niet meer en vakanties zitten er niet meer in.

Bijlage 4a: Interviewformulier case studies

In deze bijlage is het gebruikte interviewformulier voor de case studies weergegeven (Nederlandse versie).

Koopkrachtonderzoek case studies Formulier beschikbaar in NL en Engels volg# | | |

Eiland: BON /SAB /EUX Telefoon # respondent: _____

Werkend? JA/NEE Soort werk:_____Aantal werkenden in het gezin:_____

Gezinssamenstelling: _____ (# personen in het huishouden) _____(# werkenden)

_____(# personen met inkomen, >$300) _____(# personen <18 jaar) _____(# personen >60 jaar)

Leeftijd: ..... jaar (categorie)	1	≤29 jaar	2	30-39	3	40-49	4	50-59	5	≥60 jaar	9	n.a.
Opleidingsniveau (behaald diploma)	1	Lager onderwijs	2	Lager middelbaar	3	Middelbaar onderwijs	4	Hoger onderwijs	5	Anders:	9	n.a.
Economische positie	1	werkend	2	werkzoekend	3	gepensioneerd	4	student	5	Anders of niet actief	9	n.a.
Economische sector	1	Overheid	2	Transport	3	Communicatie	4	Fin. Dienstverlening	8	Anders,…..	9	n.a.

1. Perceptie prijzen op het eiland (Spontaan, perceptie prijzen)

Wat voor producten of diensten die u heeft gekocht afgelopen jaar (sinds 1 januari 2011) zijn volgens u:

a. Goedkoper geworden	b. Gelijk gebleven in prijs	c. Duurder geworden

2. Toegeleide perceptie prijzen

Wat bent u gemiddeld genomen procentueel meer kwijt sinds 1 januari 2011 voor (voor zover aangekocht):

Categorie	< -25%	-11- -25%	-10- 6%	-5% -2%	-1% 1%	+2-5%	6-10%	11- 25%	> 25%	n.a.	Toelichting/voorbeelden
a. Dagelijkse boodschappen											invullen
b. Kleding en schoenen											
c. Kosten huisvesting											
d. Kosten water en elektra											
e. Huishoudelijke apparaten											
f. Medische kosten											
g. Uit eten – restaurant – snek											
h. Autokosten											

Categorie	< -25%	-11- -25%	-10- 6%	-5% -2%	-1% 1%	+2-5%	6-10%	11- 25%	> 25%	n.a.	Toelichting/voorbeelden
i. Overige transport - vliegtickets											
j. Telefoon-communicatie Internet/kabel											
k. Elektronica, computers											
l. Recreatie – vakantie											
m. Onderwijs											
n. Financiële dienstverlening											
o. Overige uitgaven …….											

Ruimte voor extra opmerkingen prijzen op het eiland:

Toelichting:

3. Inkomen - bruto

		++ *>10%*	+ *5-10%*	= *0-5%*	- *0-5%*	-- *<-5%*	*n.a.*	*Toelichting*
A	Is uw BRUTO inkomen sinds vorig jaar (01-01-2011) (sterk) toe- of afgenomen?							
B	En voor u als huishouden?							
C	Is uw inkomen toegenomen als gevolg van een promotie?							

4. Inkomen – netto

Er is sinds 1 januari 2011 een nieuw belastingstelsel van kracht waarin ook de sociale premie is opgenomen, in dat verband en gezien de veranderingen in uw bruto inkomen:

		++ *>10%*	+ *5-10%*	= *0-5%*	- *0-5%*	-- *<-5%*	*n.a.*	*Toelichting*
A	Is uw NETTO inkomen sinds vorig jaar (01-01-2011) (sterk) toe- of afgenomen?							
B	En voor u als huishouden, NETTO huishoudinkomen?							
C	U bent dus MEER/MINDER loonbelasting gaan betalen?							

5. Waaruit bestaat uw maandelijkse of jaarinkomen:

		Ja/ Nee	*Toe- of Afgenomen* ++	+	=	-	--	n.a.	*Hoeveel toen (per maand in USD)*	*Hoeveel nu (in USD)*	*Verandering in %*
A	Onderstand (voor wie?)										
B	AOV										
C	Pensioen										
D	Inkomen uit uw werk*)										
E	Inkomen uit uw zaak										
F	Verhuur onroerend goed										
G	Inkomen van vermogen										
H	Eigen negoshi inkomsten										
I	Onkosten ten laste bedrijf										
J	Ontvangsten uit rente/dividend										
K	Bijklussen										
L	Bijdragen in geld of natura familie										
M	Anders, nl……..										

****) Check of het mogelijk is om loonstrookjes te vergelijken (salaris van voor 01-01-2011 en erna)***

#	*Toelichting vraag 5 (a-l)*

Wat is voor u de belangrijkste inkomensbron (>50-75%) en welke ook nog (omcirkelen)?

N. Belangrijkste inkomensbron 1e (>50% van totaal inkomen):

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M

O. En 2e (>10%, totaal inkomen, indien relevant):

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M

P. En 3e (>10%, totaal inkomen, indien relevant):

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M

6. **Heeft u maandelijks vaste lasten & hoeveel besteedt u daaraan (ongeveer):**

		Ja/Nee	*Hoeveel in USD*	*n.a.*	*Toelichting*
A	Huishuur of een hypotheek				
B	Water en elektriciteit				
C	Een lening die u moet aflossen en rente over betalen Hoeveel per maand?				
D	Andere vaste lasten? (welke)				

7. Kunt u makkelijk rond komen van het inkomen dat u te besteden heeft per maand? JA/NEE

Toelichting:

8. Kunt u nu beter of slechter rondkomen van uw inkomen vergeleken met ruim een jaar geleden?

Toelichting:

9. Overige opmerkingen

Toelichting:

Bijlage 4b: Samenvatting antwoorden interviews

In deze bijlage wordt een samenvatting gepresenteerd van de antwoorden per eiland en per interview inzake inkomen, inkomensbronnen, vaste lasten en rondkomen.

Bonaire

Volg #	Gezin #	Netto inkomen gezin	Inkomensbronnen			Lening	Woon-lasten	Rondkomen + opmerkingen
001	3	-	Werk $1.800 Gelijk gebleven	Bijklussen $200 Toegenomen		X	$850	Net genoeg om van rond te komen, wel rondkomen slechter dan een jaar geleden, moest bijbaantje nemen om alles te kunnen betalen.
002	1	-	Pensioen $200 Gelijk gebleven	Werk $100 Afgenomen	Bijklussen $50 Gelijk gebleven		$100	n.a.
003	3	=	Werk $1.500 Gelijk gebleven				$500	Net genoeg om van rond te komen, voorheen hield ik wat over, overal waar er bezuinigd kan worden, wordt bezuinigd. Slechter rondkomen dan een jaar geleden.
004	3	+	Werk $1.000 Toegenomen				$500	Kan rondkomen, maar moet zuinig zijn met mijn zijn laatste $150 voor de rest van de maand. Slechter rondkomen dan een jaar geleden
005	8	++	Werk $1.400 Verdubbeld				$500	Kan rondkomen, maar is wel slechter rondkomen dan een jaar gelden
006	2	-	Pensioen $333 Gelijk gebleven	Bijklussen $0 Was $100			$655	Niet makkelijk rondkomen, deed vroeger porchsale om bij te verdienen, maar nu heeft men geen geld meer om iets te kopen. Levensmiddelen zijn erg gestegen in prijs. Man is overleden krijgt geen pensioen meer.
007	3	=	Bijklussen $250 Afgenomen	Bijdrage familie			$25	Niet makkelijk rondkomen. Verkocht vroeger veel vis, nu veel moeilijker. Eet, drinkt en doucht bij moeder, woont in kunuku. Hij is niet werkzaam wegens zijn gezondheid.
008	3	+	Verhuur $1.000 Gelijk gebleven	Inkomen uit zaak Toegenomen	Inkomen uit werk Toegenomen		$125	Kan makkelijk rondkomen, beter dan een jaar gelden, omdat zij nu meer werkt. Prijzen erg gestegen
009	2	-	Werk $1.500 Toegenomen	Bijklussen $600 Sterk afgenomen			$1.360	Niet makkelijk rondkomen, alles is duur, slechter rondkomen dan een jaar geleden
010	1	=	Werk $1.000 Gelijk gebleven			X	$380	n.a.
011	2	-	Werk $1.470 Toegenomen	Alimentatie $200 Toegenomen		X	$1.200	Niet makkelijk rondkomen, prijzen zijn gestegen, slechter rondkomen dan een jaar geleden
012	2	--	Werk $1.000	Bijklussen $200	Verhuur $125		$800	Niet makkelijk rondkomen, blijft weinig over om wat leuks te doen.

Volg #	Gezin #	Netto inkomen gezin	Inkomensbronnen			Lening	Woon-lasten	Rondkomen + opmerkingen
			Toegenomen	Was $0	Gelijk gebleven			Zuinig zijn is erg belangrijk om wat leuks voor jezelf te doen. Beter rondkomen dan een jaar geleden omdat hij/zij meer is gaan werken
013	3	++	Werk $1.600 Toegenomen	Bijklussen $600 Gelijk gebleven			$600	Kan rondkomen, maar geen extra dingen doen, t.o.v. een jaar geleden hetzelfde gebleven alleen boodschappen erg duur
014	1	+	Studiefinanc. $650 Toegenomen	Werk $400 Toegenomen			$850	Kan rondkomen, maar geen extra dingen doen, net genoeg voor vaste lasten, slechter rondkomen dan een jaar geleden
015	2	-	Werk $1.100 Gelijk gebleven				$900	Niet makkelijk rondkomen, Haar geld is net genoeg voor wat hij/zij moest doen. De hele maand door blijft hij met niets over.
016	4	--	Werk $2.400 Gelijk gebleven			X	$1.600	Komt op het nippertje rond, maar als er iets extra betaald moet worden bv. autobelasting is het minder vlees eten die maand. Slechter rondkomen dan vorig jaar.
017	3	=	Werk $844 2% toegenomen			X	$450	Niet makkelijk rondkomen. Te hoge kosten, zonder extra lening. Bij de bank kunnen zij niet rondkomen. Veel slechter rondkomen dan een jaar geleden. Toen de gulden er was konden we wel rondkomen. Salaris zou iets omhoog moeten is het wel mogelijk om rond te komen.
018	1	+	Pensioen	Werk	AOV Afgenomen 34%		$150	Kan rondkomen, geen huurlasten, woont in eigen huis, beter dan vorig jaar. Oorzaak: heeft een groot deel in NL gewoond en gewerkt. Er moet beter worden samengewerkt tussen de politieke partijen en de regering. Als iemand lang is weggeweest, dan worden bijvoorbeeld de wegen slecht onderhouden.
019	1	=	Werk Gelijk gebleven			X	$200	Kan rondkomen, weet goed met geld om te gaan. Kan zelfs leven zonder geld van de natuur. Hetzelfde inkomen gebleven als een jaar geleden. Belangrijk is om goede informatie aan de bevolking te geven.
020	3	+	Werk $1.700 Toegenomen			X	$500	Niet makkelijk rondkomen, alles is 2x zo duur geworden. Guldens zijn nu dollars geworden.
021	2	+	AOV Toegenomen 5%	Pensioen Toegenomen 5%		X	$125	Kan rondkomen. ‘Zet de tering naar de nering’, evengoed als vroeger. Politici moeten opletten en een goed raaiende economie bewerkstelligen. Zaak is dat de overheid de wekelijks koopkracht achteruitgang moet proberen terug te dringen.

Volg #	Gezin #	Netto inkomen gezin	Inkomensbronnen			Lening	Woon-lasten	Rondkomen + opmerkingen
022	4	--	Pensioen	AOV $510 Toegenomen	Bijdrage familie	X	$460	Niet makkelijk rondkomen, kunnen ons hoofd boven water houden, alles is 2x zo duur geworden. Dit onderzoek is vragen naar de bekende weg, iedereen weet dat alles duurder is geworden. Een goede controle is belangrijk: winkeliers vragen maar wat ze willen, er is geen concurrentie.
023	4	--	Pensioen	Bijdrage familie			Ja	Niet makkelijk rondkomen, slechter rondkomen dan een jaar gelden
024	9	--	Werk $900 Afgenomen			X	$433	Niet makkelijk rondkomen, moet overwerken. Kinderen kunnen niet naar de kermis er is niets extra mogelijk. Kan met hetzelfde rondkomen als een jaar geleden. Belangrijk is dat de dollar blijft maar er moet wel meer controle op de prijzen en een hoger salaris, zodat ze in pas lopen met de stijging van levensonderhoud.
025	2	=	Werk $1.000 Gelijk gebleven			X	$100	Kan rondkomen, zelfde als een jaar geleden. Er moet elke week conrtrole zijn op de prijzen dus niet af en toe, maar regelmatig. Mensen moeten leven om beter met hun geld om te gaan.
026	8	=	Werk $821 Gelijk gebleven				$340	Niet makkelijk rondkomen, slechter dan een jaar geleden. Woonde toen op AUA waar het leven goedkoper is en meer verdiende. Zijn vader is Bonariaan, maar zijn moeder moest door de bevolking naar Curaçao, omdat hij daar is geboren wordt voor zijn pensioen gekort omdat hij op Curaçao geboren is. Zeer onrechtvaardig. Hij kan nu niet leven van zijn AOV. Zonder zijn inkomen kunnen zijn ouders niet leven.
027	5	--	Pensioen Gelijk gebleven	AOV $1.020 Afgenomen			$741	Niet makkelijk rondkomen, tracht werk te krijgen, slechter dan voorheen, bedoeling was goed, uitvoering is slecht. Beter was een geleidelijk stelstel, van het nieuwe monetaire stelsel en betere controle. Salarissen zijn niet geïndexeerd hierdoor komt ieder in problemen. Transport te duur. Jammer dat de antiliaanse gulden weg is.

Volg #	Gezin #	Netto inkomen gezin	Inkomensbronnen			Lening	Woon-lasten	Rondkomen + opmerkingen
028	5	=	Werk $750 Gelijk gebleven				$238	Niet makkelijk rondkomen, kom elke maand geld tekort. Slechter dan een jaar geleden, sinds de prijzen in $ zijn geworden. Vroeger kon hij wel precies rondkomen. Vaak krijgen ze ook van familie, buren en vrienden. Hij wil graag dat er iets gedaan wordt met wat dat hij heeft verteld en dat het niet alleen maar gelezen wordt. Er moet iets gedaan worden aan de armoede op Bonaire.
029	2	=	AOV $395 Toegenomen	Bijklussen Gelijk gebleven	Bijdrage familie Gelijk gebleven		$359	Niet makkelijk rondkomen, voor alles wat extra betaalt moet worden doen zij klusjes, slechter rondkomen dan een jaar geleden
030	4	--	Werk $2.400 Toegenomen			X	$880	Kan rondkomen, maar alleen als vaste lasten worden betaald. De hoogst nodige dingen worden gekocht. Als er toevallig vb. een hoestdrank, die niet meer door de verzekering vergoedt wordt, nodig is kan dit niet gekocht worden. Het is slechter rondkomen dan vorig jaar. Alles is duurder geworden waardoor nu minder goede merken + kwaliteit gekocht en gebruikt hadden worden.
031	3	-	Werk $2.100 Toegenomen				$900	Niet makkelijk rondkomen, overal waar bezuinigd kan worden wordt dat gedaan, slechter dan een jaar geleden
032	6	+	Werk $1.000 Toegenomen (3x)				$420	Niet makkelijk rondkomen. Kan slechter rondkomen dan vorig jaar
033	2	=	AOV $656 Gelijk gebleven				$98	Kan rondkomen en beter rondkomen dan vorig jaar.
034	2	-	AOV $555 Toegenomen				$100	Kan net rondkomen met inkomen, slechter dan vorig jaar
035	1	-	AOV $395 Toegenomen	Pensioen $105 Gelijk gebleven			$100	Niet makkelijk rondkomen. heeft halverwege de maand nog $20 te besteden, veel slechter rondkomen dan een jaar geleden
036	3	-	Verhuur $750 Afgenomen	Werk $100 Toegenomen		X	$750	Niet makkelijk rondkomen, op het nippertje, slechter dan een jaar geleden

Volg #	Gezin #	Netto inkomen gezin	Inkomensbronnen			Lening	Woon-lasten	Rondkomen + opmerkingen
037	2	=	Pensioen $105				$371	Niet makkelijk rondkomen, kinderen moeten elke maand bijspringen, slechter dan een jaar geleden. Wasmachine van haar dochter gekregen. Eetkamerset gekregen van zoon.
038	3	--	Werk $1.500 Afgenomen			X	$700	Niet makkelijk rondkomen, slechter rondkomen dan een jaar geleden. Soms moet ze om en om bepaalde dingen betalen om rond te komen.
039	2	--	Onderstand $75 Afgenomen	Bijdrage familie		X	$400	Niet makkelijk rondkomen, slechter dan een jaar geleden. Per 1 maart met veel praten en doktersbrieven, sociale zaken etc., is de huur verlaagd tot $83
040	1	--	Onderstand $210 Afgenomen	Bijdrage familie		X	$455	Niet makkelijk rond komen, slechter dan een jaar geleden. Mevr. zit nu in de onderstand, door omstandigheden die te maken hebben met ziekte. Hoopt in de nabije toekomst een baan te vinden. Echter heeft ze ervaren wat het is om te leven van een onderstand. Haar wens is om dit bedrag te verhogen, gezien het feit dat niemand kan rondkomen van dit bedrag. Waarom is het niet gelijk aan de uitkering in Nederland?
041	6	=	Onderstand $244	Bijklussen $200	Bijdrage familie		$160	Niet makkelijk rond komen, slechter dan een jaar geleden
042	8	++	Werk $750 Toegenomen	Onderstand $115 Gelijk gebleven			$420	Niet makkelijk rondkomen, beter dan een jaar geleden, want dochter werkt
043	2	+	AOV $450 Gelijk gebleven			X	$230	Niet makkelijk rondkomen. Het is een hoofdpijn om rond te komen. Elk dubbeltje moet 2x omgedraaid, slechter dan een jaar geleden
044	4	--	Negoshi $500 Afgenomen			X	$520	Niet makkelijk rondkomen, slechter rondkomen dan een jaar geleden
045	2	--	AOV $500 Gelijk gebleven	Werk $500 Gelijk gebleven		X	$310	Niet makkelijk rondkomen, moet er een baantje bij nemen, anders kantje boort. Slechter rondkomen dan een jaar geleden
046	3	--	Werk $750 Afgenomen				$350	Niet makkelijk rond komen, slechter rondkomen dan een jaar geleden
047	5	--	Werk $1.533 Gelijk gebleven				$700	Niet makkelijk rond komen, slechter rondkomen dan een jaar geleden

Saba

Volg #	Gezin #	Netto inkomen gezin	Inkomensbron 1, 2 en 3			Lening	Woon-lasten	Rondkomen + opm
201	3	n.a.	Werk ($200 toegenomen)				$1.560	Niet makkelijk rondkomen, moet gezonder eten. Kan niet op vakantie. Geen ziektedekking. Kan geen merkproducten kopen en niet sparen voor noodgevallen. Moeilijker dan een jaar geleden, extra kind onderhouden. Meer criminaliteit door economische situatie, meer ziekte door hoog stressniveau.
202	4	n.a.	Werk ($100 toegenomen)			X	$975	Niet makkelijk rondkomen, leeft van maand tot maand. Kan niet meer op vakantie. Kan niet meer sparen. Salaris moet omhoog. Pensioen moet omhoog gaan. Belasting moet bewaakt worden. Prijscontrole. Meer criminaliteit door economische situatie
203	5	=	Werk ($50 toegenomen)			X	$50	Niet makkelijk rondkomen, jeep verkocht om rond te blijven komen. Kan niet sparen voor medische evacuatie. Kan niet op vakantie gaan. Belasting moet afhankelijk zijn van wat men verdient, ABB afschaffen, vrijstelling voor ouderen. Salaris en pensioen moeten omhoog. Guldenteken is dollarteken geworden.
204	2	n.a.	Werk ($50 toegenomen)				$210	Niet makkelijk rondkomen, te duur. Kan niet meer op vakantie. Kan niet sparen. Geen geld voor ongevallen. Prijscontrole is nodig, minder belasting, salaris omhoog. Moeilijker dan een jaar geleden door belastingen.
205	2	n.a.	Werk ($36 toegenomen)			X	$460	Niet makkelijk rondkomen, alles duur. Leermateriaal heel duur. Astmatische kinderen en eentje diabeet. Reiskosten bij ziekte zijn hoog, niemand kan sparen. Kleding, schoenen, eten erg duur. Belasting verlagen, prijscontrole nodig. Salaris moet omhoog.
206	1	n.a.	Werk ($150 toegenomen)			X	$710	Niet makkelijk rondkomen, niet sparen, niet op vakantie. Kan niet op cursussen. Salaris omhoog. Voorheen was sparen nog mogelijk.

Volg #	Gezin #	Netto inkomen gezin	Inkomensbron 1, 2 en 3			Lening	Woon-lasten	Rondkomen + opm
207	5	n.a.	Inkomen uit werk (100$, toegenomen),	Alimentatie ($250)		X	$300	Niet makkelijk rondkomen, kinderen zijn duur. Kan niet op vakantie. Geen spaargeld voor medische kosten. Belasting moet omlaag. Kinderbijslag moet omhoog. Salaris en pensioen moeten omhoog. Het is veel moeilijker nu guldens dollars geworden zijn.
208	3	n.a.	Werk ($100 toegenomen)	Salaris echtgenoot		X	$1.170	Niet makkelijk rondkomen, kan niet sparen voor huis. Kan niet op vakantie en uit eten. Salaris en pensioen verhogen. Geen geld voor medische evacuatie. Moeilijker om nu te leven.
209	1	n.a.	Werk $2.700 ($100 toegenomen)				$2.195	Niet makkelijk rondkomen. Kan niet sparen en op vakantie. Geen geld voor medische noodgevallen. Criminaliteit stijgt als het slecht gaat met economie. Het is moeilijker om rond te komen dan een jaar geleden.
210	3	n.a.	Werk $880 ($380 toegenomen)	Alimentatie $470			$459	Niet makkelijk rondkomen, wilde dat het meer was. Kinderen zijn duur. Kan niet op vakantie. Prijs controle nodig, lagere belasting. Het is nu moeilijker dan een jaar geleden.
211	4	=	Werk $900			X	$0	Niet makkelijk rondkomen, kan niet op vakantie en sparen. Is zwanger, dus alles zal duurder worden. Was beter en goedkoper toen de prijzen nog in guldens waren
212	4	=	AOV ($100 gestegen)	Werk ($50 gestegen)		X	$200	Niet makkelijk rondkomen, dingen zijn duur, geen vakantie. Prijscontrole, rente- en belastingcontrole nodig. Salaris verhoging. Het is moeilijker rond te komen dan een jaar geleden.
213	2	n.a.	AOV $603 ($37 gestegen)	Werk $670 ($63 gedaald)			$162	Niet makkelijk rondkomen. Kan niet sparen. Een nieuw referendum houden.
214	1	n.a.	Werk ($100 gestegen)			X	$325	Niet makkelijk rondkomen, kan niet sparen, op vakantie gaan, naar mooie restaurants, kan geen juwelen kopen en cadeaus geven. Bewust zijn van kopen van dingen. Situatie doet je armer voelen dan voorheen. Stress veroorzaakt ziekte. Moest water verkopen om eindjes aan elkaar te knopen.

Volg #	Gezin #	Netto inkomen gezin	Inkomensbron 1, 2 en 3			Lening	Woon-lasten	Rondkomen + opm
215	1	n.a	Werk			X	$400	Niet makkelijk rondkomen, voelt zich arm na 10-10-10. Meer geld nodig, sommige belastingen afschaffen, bezuinigingen.
216	-	n.a.	AOV ($50 gestegen)				$55	Niet makkelijk rondkomen, Pensioen verhogen. Belasting verlagen. Kan niet op vakantie, kan niet sparen. Het is moeilijker dan een jaar geleden.
217	1	n.a.	AOV $541	Pensioen $1.690			$90	Niet makkelijk rondkomen. Kan niet sparen en op vakantie. Geen noodgeld, kan geen onderhoud aan het huis doen. Gezond eten is duur. Belasting alcohol en sigaretten verlagen. Stress door financiële situatie veroorzaakt ziektes.
218	1	n.a.	AOV $566 ($54 gestegen)	Verhuur $400			$100	Niet makkelijk rondkomen, leeft van maand tot maand. Geen noodgeld voor ongevallen. Constante stress veroorzaakt ziektes. Gezondheidszorg kan beter. Meer criminaliteit, pensioenen moeten verhoogd.
219	-	n.a.	Verhuur $500				$603	Niet makkelijk rondkomen, kan niet sparen en op vakantie. Geen spaargeld voor medische noodgevallen. Prijs controle nodig. Pensioen en onderstand verhogen. Leven is moeilijker dan een jaar geleden.
220	-	n.a.	n.a.				n.a.	Niet makkelijk rondkomen. Moeilijk thuis te leven, vanwege gezondheid. Pensioen betaalt voor bejaardenhuis. Mensen die in een bejaardenhuis zitten moeten geld ontvangen als ze geen familiesteun krijgen. Het is verschrikkelijk nu, geen inkomen.

Sint Eustatius

Volg #	Gezin #	Netto inkomen gezin	Inkomensbronnen			Lening	Woon-lasten	Rondkomen + opmerkingen
101	1	n.a.	Inkomen uit AOV ($1.400)				$110	Duurder geworden, hoeft hier als pensionada niet te komen om goedkoop te leven. Prijs/kwaliteit verhouding uit balans, wil weer remigreren naar NL (voornamelijk door gebrekkige gezondheidszorg)
102	2	=	Werk			X	$820	Niet makkelijk rondkomen, moeilijker dan een jaar geleden, prijzen gestegen
103	3	n.a.	Werk	Verhuur		X	$1.150	Veel moeilijker dan in het verleden, te duur, salarissen zijn gelijk gebleven. 40% teruggang in koopkracht. Prijscontrole is nodig en een Ombudsman aanstellen
104	1	+	Werk				$900	Niet makkelijk rondkomen, te duur, kan niet meer op vakantie of eet slecht ivm te duur
105	3	n.a.	Inkomen uit werk ($2.900)	Verhuur ($800)		X	$1.150	Niet makkelijk rondkomen, salarissen gelijk gebleven t.o.v. prijsstijgingen. Prijscontrole is nodig voor een staat zodat zij kan zorgen voor haar basisbehoeften.
106	2	+	Werk			X	Ja	Niet makkelijk rondkomen, regering moet prijzen aanpassen, moeilijker dan een jaar geleden.
107	2	+	Inkomen uit werk (1.200$, toegenomen)	Business (afgenomen)	Verhuur (toegenomen) kapitaal (toegenomen)		$940	Niet makkelijk rondkomen, moet bijklussen voor extra geld, moeilijker dan een jaar geleden, hoopt dat het beter gaat.
108	5	=	Inkomen uit kinderbijslag ($105)	Werk			$1.400	Niet makkelijk rondkomen, geen geld voor leuke dingen
109	1	-	n.a.				$875	Niet makkelijk rondkomen
110	1	=	Werk				$900	Niet makkelijk rondkomen, kan bijna niet sparen, sommige dingen waren goedkoper
111	2	+	Inkomen uit soc. uitkering	Werk ($800, toegenomen)			$545	Niet makkelijk rondkomen, geen auto/telefoon, moeilijker dan een jaar geleden.
112	3	=	Werk	Verhuur			$250 + erfp.	Niet makkelijk rondkomen,alles is te duur

Volg #	Gezin #	Netto inkomen gezin	Inkomensbronnen			Lening	Woon-lasten	Rondkomen + opmerkingen
113	3	=	Werk				$150	Niet makkelijk rondkomen, huis uit spaargeld betaald, verder alles duurder
114	3	n.a.	Werk			X	Ja	Niet makkelijk rondkomen, lastig voor alleenstaande man met 2 kinderen die speciaal onderwijs nodig hebben die de overheid niet kan bieden. Overheid krijgt financiën niet op orde
115	5	n.a	Sociale uitkering	Werk			Geen	Makkelijk rondkomen, babyboodschappen erg duur, moeilijker dan een jaar geleden
116	1	=	Werk				n.a.	Niet makkelijk rondkomen, salarissen zouden omhoog moeten, levensonderhoud duur, guldenteken is dollarteken geworden, prijzen zouden aangepast moeten worden zodat iedereen een betaalbaar leven kan leiden.
117	2	=	Werk (afgenomen)	Bijklussen (afgenomen)			$540	Niet makkelijk rondkomen, moet bijklussen, veel moeilijker dan een jaar geleden.

Postbus 4175
3006 AD Rotterdam
Nederland

Watermanweg 44
3067 GG Rotterdam
Nederland

T 010 453 88 00
F 010 453 07 68
E netherlands@ecorys.com

W www.ecorys.nl

Sound analysis, inspiring ideas